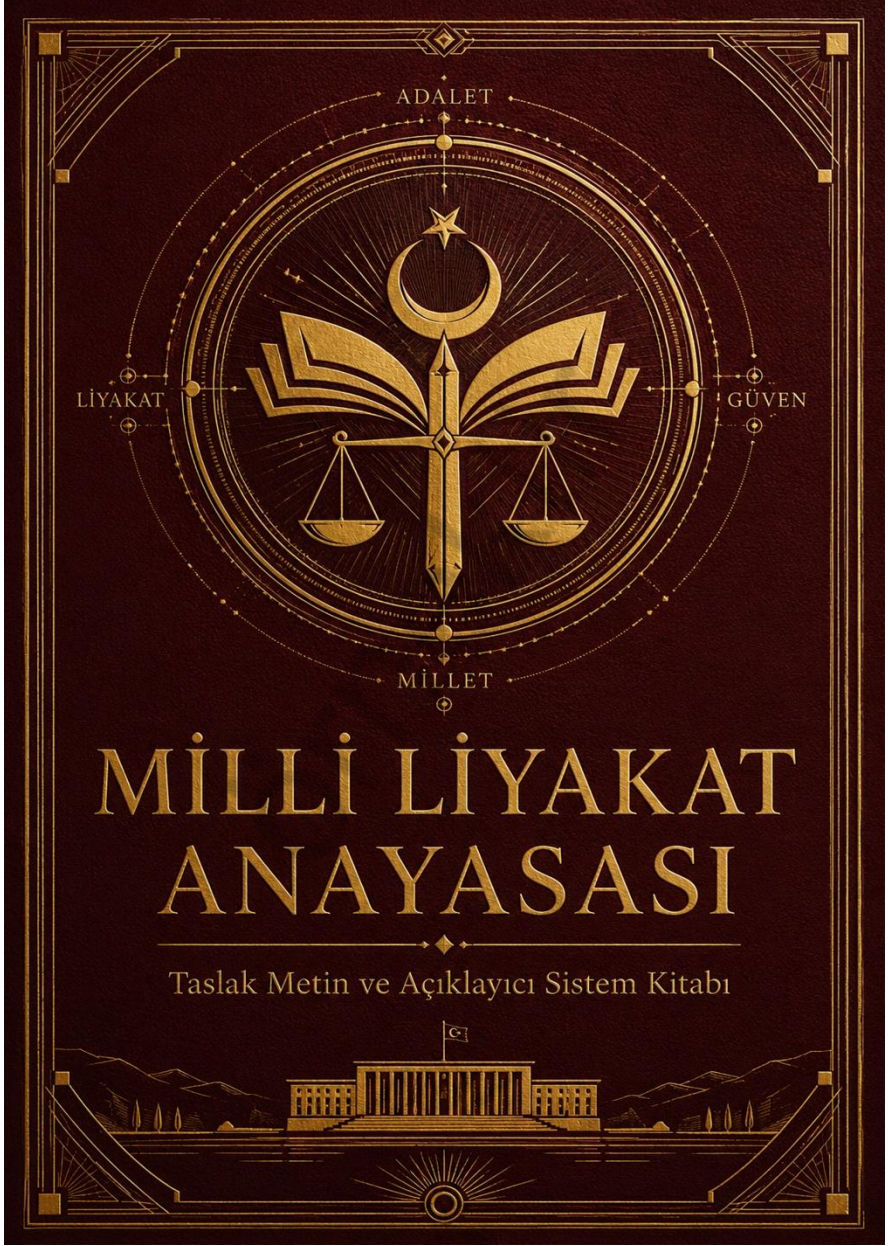

MİLLİ LİYAKAT ANAYASASI

(TASLAK METİN VE AÇIKLAYICI SİSTEM KİTABI)

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLERİMLE	10
ÖNSÖZ	12
BU TASLAK NEDEN HAZIRLANDI?	16
TÜRKİYE NEDEN YENİ ANAYASAYA İHTİYAÇ DUYUYOR?	21
MİLLİ LİYAKAT ANAYASASI'NIN TEMEL FİKRİ	27
OKUYUCU İÇİN REHBER	33
1982 ANAYASASI İLE TEMEL FARKLAR	39
SORU VE CEVAPLARLA MİLLİ LİYAKAT ANAYASASI	45
MUHEMEL ELEŞTİRİLER VE CEVAPLAR.....	53
KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ	62
BAŞLANGIÇ	72
GENEL ESASLAR	74
Madde 1 – Devletin Şekli.....	75
Madde 2 – Cumhuriyetin Nitelikleri	75
Madde 3 – Devletin Bütünlüğü, Resmî Dili, Bayrağı, Millî Marşı ve Başkenti	75
Madde 4 – Değiştirilemeyecek Hükümler.....	75
Madde 5 – Devletin Temel Amaçları, Kamu Kalitesi ve Stratejik Devlet Kapasitesi	75
Madde 6 – Egemenlik	76
Madde 7 – Yasama Yetkisi	76
Madde 8 – Yürütme Yetkisi ve Görevi	76
Madde 9 – Yargı Yetkisi	77
Madde 10 – Kanun Önünde Eşitlik	77
Madde 11 – Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü	78
Madde 12 – Temel Hakların Niteliği	78
Madde 13 – Temel Hakların Sınırlanması	78
Madde 14 – Temel Hakların Kötüye Kullanılamaması.....	79
Madde 15 – Temel Hakların Olağanüstü Dönemlerde Sınırlanması	79

Madde 16 – Yabancılar, Göç, Sığınma ve Demografik Denge	80
TEMEL HAKLAR, ÖZGÜRLÜKLER VE ÖDEVLER.....	81
Kişinin Hakları, Özgürlükleri ve Güvenceleri	82
Madde 17 – Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi ve Manevi Varlığı.....	82
Madde 18 – Zorla Çalıştırma Yasağı	82
Madde 19 – Kişi Hürriyeti ve Güvenliği.....	82
Madde 20 – Özel Hayat, Kişisel Veriler, Kamu Verisi, Dijital Güvenlik ve Yapay Zekâ	83
Madde 21 – Konut Dokunulmazlığı.....	84
Madde 22 – Haberleşme Hürriyeti	84
Madde 23 – Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti	85
Madde 24 – Din ve Vicdan Hürriyeti.....	85
Madde 25 – Düşünce ve Kanaat Hürriyeti	85
Madde 26 – Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti	85
Madde 27 – Bilim, Sanat, Teknoloji ve Stratejik Millî Kapasite	86
Madde 28 – Basın ve Medya Özgürlüğü.....	86
Madde 29 – Dernek Kurma Hürriyeti	87
Madde 30 – Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı	88
Madde 31 – Mülkiyet Hakkı	88
Madde 32 – Hak Arama, Kanuni Hâkim, İspat ve Temel Hakların Korunması	89
Madde 33 – Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar	89
Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Haklar	90
Madde 34 – Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları	90
Madde 35 – Eğitim, Öğrenim, Nitelikli İnsan Gücü, Gençlik ve Spor	90
Madde 36 – Kıyılar, Toprak, Tarım ve Hayvancılığın Korunması	91
Madde 37 – Kamulaştırma, Devletleştirme, Özelleştirme ve Kamu Hizmeti Devri.....	91
Madde 38 – Stratejik Tedarik, Ekonomik Güvenlik ve Sözleşme Hürriyeti.....	92
Madde 39 – Çalışma Hakkı, Çalışma Şartları ve Dinlenme Hakkı	92
Madde 40 – Sendikal Haklar, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt	93

Madde 41 – Ücrette Adalel	93
Madde 42 – Sağlık, Çevre, Afetlere Hazırlık ve Barınma.....	94
Madde 43 – Sosyal Güvenlik, Sosyal Koruma ve Devletin Sosyal Ödevleri	95
Madde 44 – Yabancı Ülkelere Yaşayan Türk Vatandaşları	95
Madde 45 – Tarih, Kültür, Tabiat Varlıkları, Sanat ve Sanatçının Korunması	96
Siyasi Haklar ve Kamu Hizmeti	96
Madde 46 – Türk Vatandaşlığı.....	96
Madde 47 – Seçme, Seçilme ve Siyasi Faaliyette Bulunma Hakları.....	96
Madde 48 – Parti Kurma, Partilere Girme ve Partilerden Ayrılma	97
Madde 49 – Siyasi Partilerin Uyacakları Esaslar	98
Madde 50 – Kamu Hizmetine Girme, Kamu Kariyeri, Eğitim ve Üst Yöneticilik.....	98
Madde 51 – Mal Bildirimi, Çıkar Çatışması, Gerçek Faydalanıcı ve Menfaat Şeffaflığı.....	99
Madde 52 – Vatan Hizmeti	100
Kamu Ödevleri, Mali Şeffaflık ve Başvuru Hakları	100
Madde 53 – Vergi Ödevi.....	100
Madde 54 – Kamu Alımları, İmar, Gerçek Faydalanıcı ve Mali Şeffaflık	101
Madde 55 – Dilekçe, Bilgi Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı	102
ORTAK LİYAKAT, ADAYLIK VE SEÇİM ESASLARI	103
Madde 56 – Ortak Adaylık ve Liyakat Havuzu.....	104
Madde 57 – Kamu Görevi Ahlakı, Makam Vakarı ve Kamu Kaynağı Güvencesi.....	105
Madde 58 – Doğrudan Seçimler, Ortak Takvim ve Göreve Başlama	106
YASAMA	108
Madde 59 – Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kuruluşu	109
Madde 60 – Milletvekili Seçilme Yeterliliği.....	109
Madde 61 – Türkiye Büyük Millet Meclisi Seçim Dönemi, Seçimlerin Ertelenmesi ve Ara Seçimler	110

Madde 62 – Milletin Temsili ve And İçme	110
Madde 63 – Milletvekilliğiyle Bağdaşmayan İşler ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakarı	111
Madde 64 – Yasama Sorumsuzluğu ve Dokunulmazlığı	111
Madde 65 – Milletvekilliğinin Düşmesi ve İptal İstemi	112
Madde 66 – Milletvekillerinin Ödenekleri ve Yollukları	113
Madde 67 – Türkiye Büyük Millet Meclisinin Görevleri, Kanun Teklifleri, Görüşme Usulü ve Faaliyet Sınırları	113
Madde 68 – Kanunların Cumhurbaşkanınca Yayımlanması	114
Madde 69 – Milletlerarası Antlaşmaların Uygun Bulunması	115
Madde 70 – Yasama Yetkisinin Devredilemezliği ve Yürütmenin Düzenleyici İşlem Yetkisi	115
Madde 71 – Savaş Hâli İlanı ve Silahlı Kuvvet Kullanılmasına İzin Verilmesi	116
Madde 72 – Türkiye Büyük Millet Meclisinin Toplanması ve Tatil Edilmesi	116
Madde 73 – Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı, İçtüzük, Toplantı ve Görüşmelerin Açıklığı	117
Madde 74 – Bilgi Edinme ve Denetim Yolları	118
Madde 75 – Yapıcı Anayasal Güvensizlik, Seçimlerin Yenilenmesi ve Bütçe Krizi	119
Madde 76 – Cumhurbaşkanı Adaylığı, Seçimi, Görev Süresi ve Yemini .	120
Madde 77 – Cumhurbaşkanının Görevleri, Tarafsızlığı, Temsil Vakarı ve Sorumluluğu	120
Madde 78 – Cumhurbaşkanlığı Makamının Boşalması, Vekâlet ve İdari Yapısı	122
YÜRÜTME VE İDARE	123
Madde 79 – Başbakan Adaylığı, Seçimi, Görev Süresi ve Yemini	124
Madde 80 – Başbakanlık Makamının Boşalması, Vekâlet, Kriz Takvimi ve Sorumluluk	125
Madde 81 – Başbakanlık, Yürütme Teşkilatı, Güvenlik Hizmetleri ve Kamu Kalitesi	126
Madde 82 – Devlet Planlaması, Stratejik Kapasite, Performans ve Kurumsal Hafıza	128

Madde 83 – Başkomutanlık, Genelkurmay Başkanlığı ve Millî Güvenlik Kurulu	129
Madde 84 – Olağanüstü Hâl, Ortak Güvenceler, Tedbirler, Seferberlik ve Savaş Hâli.....	130
Madde 85 – İdarenin Bütünlüğü, Merkezi Yönetim, Yönetmelikler ve Yargı Yolu.....	131
Madde 86 – Yerel Yönetimler, Yerel Seçimler, Yerel Yürütme, İmar ve Kamu Kaynağı Güvenceleri	132
Madde 87 – Kamu Görevlileri ve Kanunsuz Emir	133
Madde 88 – Yükseköğretim Kurumları ile Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu	134
Madde 89 – Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları	136
Madde 90 – Diyanet İşleri Başkanlığı.....	136
YARGI.....	138
Madde 91 – Mahkemelerin Bağımsızlığı, Hâkimlik ve Savcılık Teminatı ile Mesleği.....	139
Madde 92 – Duruşmalar, Mahkemelerin Kuruluşu ve Adalet Hizmetlerinin Denetimi.....	139
Madde 93 – Hâkimler ve Savcılar Kurulunun Niteliği, Üyeleri, Görevleri ve Denetimi.....	140
Madde 94 – Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu, Üyeleri, Çalışması ve Güvenceleri	141
Madde 95 – Anayasa Mahkemesinin Norm Denetimi	142
Madde 96 – Anayasa Mahkemesine Yapılan Bireysel Başvurular.....	142
Madde 97 – Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama Yapması.....	143
Madde 98 – Anayasa Mahkemesinin Siyasi Partileri Anayasal Açından Denetimi.....	144
Madde 99 – Anayasa Mahkemesi Kararlarının Kesinliği, Uygulanması ve İzlenmesi	144
Madde 100 – Yargıtayın Niteliği, Üyeleri, Başkanlığı, Kararları ve İçtihat Birliği	145
Madde 101 – Danıştayın Niteliği, Üyeleri, Başkanlığı, Kararları ve İçtihat Birliği	145
Madde 102 – Uyuşmazlık Mahkemesi.....	146

BAĞIMSIZ ANAYASAL KURUMLAR VE DENETİM.....	147
Madde 103 – Sayıştayın Niteliği, Hesap Yargısı, Performans Denetimi ve Güvenceleri	148
Madde 104 – Yüksek Seçim Kurulu, Seçim Verileri ve Seçim Güvenceleri	149
Madde 105 – Kamu Denetçiliği Kurumu	150
Madde 106 – Devlet Denetleme Kurumu	151
Madde 107 – Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Dijital Platformlar ve Kamu Yayıncılığı.....	152
MALİ, EKONOMİK VE STRATEJİK KAYNAK DÜZENİ.....	154
Madde 108 – Bütçe, Performans, Geçici Bütçe ve Mali Süreklilik.....	155
Madde 109 – Para Politikası, Fiyat İstikrarı ve Merkez Bankası	156
Madde 110 – Finansal İstikrar ve Tasarrufların Korunması.....	157
Madde 111 – Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Kamu Kontrolündeki Ortaklıklar	157
Madde 112 – Doğal Servetlerin ve Kaynakların Aranması ve İşletilmesi	158
ÇEVRE, DOĞAL VARLIKLAR, ÜRETİCİ VE TÜKETİCİNİN KORUNMASI.....	160
Madde 113 – Ormanların ve Orman Köylüsünün Korunması	161
Madde 114 – Kooperatifçilik, Tüketici, Esnaf ve Sanatkârların Korunması	161
İNKILAP KANUNLARININ KORUNMASI.....	163
Madde 115 – İnkılap Kanunlarının Korunması.....	164
SON HÜKÜMLER VE ANAYASAL GÜVENCE KİLİTLERİ	165
Madde 116 – Anayasanın Değiştirilmesi ve Halkoynaması.....	166
Madde 117 – Başlangıç ve Madde Başlıkları.....	167
Madde 118 – Anayasanın Yürürlüğe Girmesi.....	167
Madde 119 – Anayasal Güvenceler, Kamu Kaynakları ve Aykırılığın Sonuçları	167
GEÇİCİ HÜKÜMLER	169
Geçici Madde 1 – Yürürlük, Anayasal Süreklilik ve Eski Düzenin Sona Ermesi	170

Geçici Madde 2 – Uyum Kanunları, Öncelik Sırası ve Doğrudan Uygulama	170
Geçici Madde 3 – İlk Seçimler ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin Geçiş Görevi.....	171
Geçici Madde 4 – Yürütmenin Devri ve Cumhurbaşkanlığına Geçiş	171
Geçici Madde 5 – Yargı Düzeni ve Yüksek Kurumların Yenilenmesi	172
Geçici Madde 6 – Yüksek Seçim Kurulu ve İlk Seçim Güvenliği	173
Geçici Madde 7 – Kamu Yönetimi, Personel ve Liyakat Geçişi	174
Geçici Madde 8 – Yerel Yönetimler ve Yerel Seçimlere Geçiş	174
Geçici Madde 9 – Bütçe, Mali Yönetim ve Kamu Hizmetlerinin Sürekliliği	175
Geçici Madde 10 – Mevcut İşlemler, Siyasi Partiler, Güvenlik Sürekliliği ve İlk Uygulama Dönemi	175
YARARLANILAN KAYNAKLAR	178

TEŞEKKÜRLERİMLE

Bu çalışma, yalnızca bir anayasa taslağı hazırlama çabasının değil; daha adil, daha liyakatli, daha kurallı ve daha denetlenebilir bir devlet düzeni arayışının ürünüdür. Böyle bir çalışma, tek başına ortaya çıkan bir metin olarak görülemez. Her fikir, içinde yaşadığı toplumun tecrübelerinden, tarihinden, acılarından, umutlarından ve ortak gelecek arayışından beslenir. Bu nedenle bu kitabın ortaya çıkmasında doğrudan veya dolaylı biçimde katkısı olan herkese gönülden teşekkür ederim.

Öncelikle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş iradesini, bağımsızlık ruhunu, millî egemenlik anlayışını ve çağdaş medeniyet hedefini bizlere miras bırakan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e ve Millî Mücadele'nin bütün kahramanlarına saygı ve minnetimi ifade etmek isterim. Bu çalışma, Cumhuriyetin temel değerlerini koruyarak onları daha güçlü, daha kurumsal, daha çağdaş ve daha liyakatli bir devlet düzeni içinde geleceğe taşıma düşüncesinden doğmuştur.

Bu kitabın asıl muhatabı Türk Milletidir. Çünkü bu taslak, herhangi bir kişi, zümre, parti veya çevre için değil; devleti kendi ortak emaneti olarak gören, adalet isteyen, hakkının korunmasını bekleyen, kamu görevlerinde liyakat arayan, evlatlarına daha güvenilir bir ülke bırakmak isteyen bütün vatandaşlar için hazırlanmıştır. Bu metnin nihai anlamı, ancak milletin ortak aklı, vicdanı, eleştirisi ve katkısıyla güçlenecektir.

Bu süreçte hukuk, anayasa, devlet yönetimi, insan hakları, kamu yönetimi, seçim güvenliği, yargı bağımsızlığı, liyakat, kamu denetimi, afet yönetimi, teknoloji, dijital güvenlik ve sosyal devlet alanlarında fikir üretmiş akademisyenlere, hukukçulara, düşünürlere ve kamu insanlarına da teşekkür ederim. Bu çalışma, yalnızca bireysel bir metin üretme çabası değil; uzun yıllardır tartışılan devlet, hukuk, adalet ve yönetim meselelerinden beslenen geniş bir arayışın parçasıdır.

Ayrıca, Türkiye'nin yaşadığı birçok kurumsal kriz, adalet arayışı, liyakat tartışması, afet tecrübesi, ekonomik zorluk, seçim güvenliği kaygısı ve vatandaşlık talebi, bu metnin düşünsel zemininde dikkate alınmıştır. Bu nedenle, haksızlık karşısında hakkını arayan vatandaşa, kamu hizmetinde dürüst kalmaya çalışan görevliye, adalet için emek veren hukukçuya, bilgi üreten akademisyene, ülkesine değer katmak

isteyen gence, alın teriyle çalışan insana ve daha iyi bir Türkiye hayalinden vazgeçmeyen herkese teşekkür ederim.

Bu kitabın hazırlanma sürecinde fikirleriyle, eleştirileriyle, sorularıyla veya sessiz desteğiyle katkı sunan herkese ayrıca minnettarım. Büyük metinler, yalnızca yazan kişinin emeğiyle değil; onları sorgulayan, geliştiren, eksiklerini gösteren, daha anlaşılır hâle getiren ve toplumsal anlamını güçlendiren insanların katkısıyla olgunlaşır. Bu taslak da tartışıldıkça, eleştirildikçe ve ortak akılla yeniden değerlendirildikçe daha değerli hâle gelecektir.

Son olarak, bu çalışmanın amacı bir tartışmayı bitirmek değil; daha nitelikli, daha ilkeli ve daha yapıcı bir anayasa tartışmasına katkı sunmaktır. Eğer bu kitap, bir kişiyi bile devletin nasıl daha adil yönetilebileceği üzerine düşünmeye, kamu gücünün nasıl denetlenmesi gerektiğini sorgulamaya veya liyakatli bir cumhuriyet düzeni fikrine katkı sunmaya yöneltirse, amacına yaklaşmış olacaktır.

Bu çalışma; adalet, liyakat, hukuk, millet egemenliği ve denetlenebilir cumhuriyet idealine inanan herkese saygıyla sunulur.

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti, tarihinin her döneminde yalnızca bugünü değil, geleceği de düşünmek zorunda olan büyük bir devlet aklının mirasçısıdır. Bu miras; bağımsızlığı, millî egemenliği, hukuk devletini, Cumhuriyetin temel niteliklerini, Atatürk ilke ve inkılaplarını, toplumsal birliği ve çağdaş medeniyet hedefini aynı anda koruma sorumluluğunu taşır. Devletin varlığı yalnızca kurumların devamından ibaret değildir; asıl mesele, bu kurumların hangi ilkelere göre işlediği, kamu gücünün kim adına ve hangi sınırlar içinde kullanıldığı, vatandaşın haklarının ne ölçüde güvence altında olduğu ve millet iradesinin devlet yönetiminde ne kadar gerçek karşılık bulduğudur.

Bu kitap, Milli Liyakat Anayasası adıyla hazırlanan anayasal sistem önerisini Türk Milletinin dikkatine sunmak amacıyla kaleme alınmıştır. Çalışmanın merkezinde; millet egemenliği, hukuk devleti, liyakat, tarafsızlık, şeffaflık, hesap verebilirlik, denetlenebilir kamu gücü ve kurumsal süreklilik ilkeleri yer almaktadır. Amaç; devlet yönetimini kişilerin iyi niyetine, dönemsel siyasi dengelere, kapalı kadro ilişkilerine, zümresel etkilere veya denetimsiz güç odaklarına bırakmak değil; açık kurallara, objektif ölçütlere ve millet adına işleyen anayasal kurumlara bağlamaktır.

Bu çalışma bir günlük siyasi tartışmanın ürünü değildir. Aynı şekilde herhangi bir kişi, parti, grup veya çıkar çevresi için hazırlanmış bir metin de değildir. Bu kitapta ortaya konulan anayasal yaklaşım, devletin kişilere göre değişmeyen; hukuka, liyakate, adalete ve denetime dayanan kalıcı bir yönetim düzenine kavuşması gerektiği düşüncesinden doğmuştur. Çünkü sağlıklı bir devlet düzeninde asıl güvence, yöneticilerin kim olduğundan önce, o yöneticilerin hangi kurallarla sınırlandırıldığıdır. Kamu gücü, millete ait bir emanettir. Bu emanet, ancak açık hukuk kurallarıyla, liyakatli kadrolarla, etkili denetimle ve vatandaş karşısında hesap verebilen kurumlarla meşru biçimde kullanılabilir.

Milli Liyakat Anayasası, egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğu ilkesini temel alır. Ancak bu ilkeyi yalnızca seçim gününde sandığa yansıyan bir irade olarak görmez. Millet egemenliği; seçimle, temsil ile, hukukla, denetimle, temel haklarla, kamu hizmetinin

kalitesiyle ve devlet kurumlarının halka karşı sorumluluğuyla tamamlanır. Bu anlayışa göre vatandaş yalnızca oy veren bir kişi değil; hakkı korunan, devleti denetleyebilen, kamu hizmetinden adil biçimde yararlanan ve geleceğin inşasında pay sahibi olan asli unsurdur.

Bu taslağın en ayırt edici yönlerinden biri, liyakat ilkesini devlet düzeninin merkezine yerleştirmesidir. Liyakat burada yalnızca kamu personeli seçimine ilişkin dar bir kavram olarak ele alınmamaktadır. Liyakat; kamu görevlerinin bilgi, ehliyet, tecrübe, ahlaki sorumluluk, somut başarı ve denetlenebilir ölçütler temelinde verilmesi anlamına gelir. Bu ölçütler kapalı kanaatlere değil; görevin niteliğine göre önceden belirlenen eğitim, tecrübe, mesleki başarı, etik güvenilirlik, performans kaydı ve denetlenebilir verilere dayanır. Milli liyakat ise bu ilkenin Türk Milletinin ortak menfaati, devletin sürdürülebilir gücü ve gelecek nesillerin hakkı için uygulanmasıdır. Bu nedenle taslakta kamu hizmetine girişten yüksek yargı organlarına, yürütme teşkilatlarından bağımsız anayasal kurumlara kadar geniş bir alanda liyakat, tarafsızlık ve denetlenebilirlik esas alınmıştır.

Bu anayasal yaklaşım, güçlü devleti keyfi devletle karıştırmaz. Güçlü devlet; vatandaşına korku veren, kurumlarını kişisel iradeye bağlayan veya denetimden kaçan devlet değildir. Gerçek anlamda güçlü devlet; hukukla sınırlanan, görevini bilen, krizlere hazırlıklı olan, kamu kaynaklarını doğru kullanan, yargısı bağımsız olan, seçimleri güvence altında tutan, temel hakları koruyan ve liyakatli kadrolarla çalışan devlettir. Bu kitapta sunulan anayasa taslağı da böyle bir devlet anlayışını hedeflemektedir.

Taslakta Cumhurbaşkanlığı makamı, icrai yürütme yetkisi kullanan bir merkez olarak değil; devletin birliğini, Cumhuriyetin itibarını ve anayasal sürekliliği temsil eden tarafsız bir makam olarak ele alınmıştır. Yürütmenin merkezi ise halk tarafından seçilen Başbakan ve onun anayasal sorumluluğu altında çalışan yürütme teşkilatlarıdır. Bu ayrım, devletin temsil makamı ile günlük yönetim sorumluluğunu birbirinden ayırmayı amaçlar. Böylece hem güçlü bir yürütme yapısı kurulmakta hem de bu yürütme açık sorumluluk, Meclis denetimi, yargı yolu ve anayasal sınırlarla çevrelenmektedir.

Yargı düzeni, bu sistemin temel güvenlik alanlarından biridir. Bağımsız ve tarafsız yargı olmadan ne temel haklar korunabilir ne kamu gücü denetlenebilir ne de anayasal düzen kalıcı hâle gelebilir. Bu nedenle taslakta mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik ve savcılık teminatı, gerekçeli karar, adil yargılanma, etkili başvuru, yüksek yargı organlarının yapısı, üyelik güvenceleri ve yargı denetimi ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Amaç, yargıyı herhangi bir siyasi, idari, ekonomik, medya kaynaklı veya kapalı kurumsal baskıdan uzak tutmaktır.

Bu çalışma, çağımızın yeni tehdit alanlarını da dikkate almaktadır. Seçim güvenliği artık yalnızca sandık, pusula ve tutanak meselesi değildir. Dijital platformlar, yapay zekâ, algoritmik görünürlük, bot ağları, sahte içerikler, veri hedefleme, yabancı finansman, medya tekelleşmesi ve kamu kaynaklarının propaganda amacıyla kullanılması, çağdaş anayasal düzenlerin karşı karşıya olduğu yeni risklerdir. Bu nedenle taslakta seçim güvenliği, medya çoğulculuğu, dijital egemenlik, kişisel verilerin korunması, yabancı müdahale yasağı ve kamu kaynaklarının tarafsız kullanımı anayasal güvence alanı olarak düzenlenmiştir. Bu güvenceler ifade özgürlüğünü, haber alma hakkını, meşru eleştiriye ve serbest tartışmayı bastırma aracı yapılamaz.

Aynı şekilde afet yönetimi, kamu maliyesi, bütçe disiplini, stratejik planlama, savunma sanayii, uzay çalışmaları, bilim ve teknoloji, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal haklar, eğitim, sağlık, çalışma hayatı, yerel yönetimler ve kamu denetimi gibi alanlar da yalnızca idari tercih meselesi olarak görülmemiş; devletin uzun vadeli sorumluluğunun parçası kabul edilmiştir. Çünkü modern bir anayasa yalnızca kurumların görevlerini sayan bir metin olmamalıdır. Aynı zamanda devletin krizlere, gelecek ihtiyaçlarına ve toplumsal beklentilere hangi ilkelerle cevap vereceğini de göstermelidir.

Bu kitabın yapısı üç ana amaca göre düzenlenmiştir. İlk olarak okuyucunun anayasa taslağının temel fikrini, ihtiyaç gerekçesini ve kavramlarını anlaması hedeflenmiştir. İkinci olarak, sistemin 1982 Anayasası'ndan ayrıldığı temel noktalar, soru-cevaplar ve muhtemel eleştiriler açıklanmıştır. Üçüncü olarak ise Milli Liyakat Anayasası metni tam ve bütün hâlde sunulmuştur. Böylece okuyucu, önce fikri

kavrayacak; ardından sistemi karşılaştırmalı ve açıklayıcı biçimde değerlendirecek; son olarak anayasa metnini bütünlüğü içinde okuyabilecektir.

Bu eser, nihai ve tartışmaya kapalı bir metin iddiası taşımamaktadır. Aksine, milletin ortak aklına, hukukçuların değerlendirmesine, akademik çevrelerin eleştirisine, kamu görevlilerinin tecrübesine, gençlerin gelecek beklentilerine ve vatandaşların adalet arayışına açık bir anayasal sistem önerisidir. Çünkü anayasa, yalnızca hukuk tekniğiyle değil; toplumsal meşruiyetle, ortak vicdanla ve geniş katılımı anlam kazanır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye için daha kurallı, daha adil, daha liyakatli, daha şeffaf, daha denetlenebilir ve daha güçlü bir cumhuriyet düzeni üzerine ciddi bir düşünce zemini oluşturmaktır. Devletin millete ait olduğu, kamu gücünün emanet bilinciyle kullanıldığı, görevlerin ehil kişilere verildiği, kurumların kişilere değil kurallara bağlı çalıştığı ve vatandaşın hakkını güvenle arayabildiği bir düzen, yalnızca bugünün değil, gelecek nesillerin de hakkıdır.

Nihai meşruiyet, milletin hür iradesi ve ortak kabulüyle oluşur. Bu kitap, milletin anayasa tartışmasına daha bilinçli, daha güçlü ve daha adil bir gelecek fikriyle katılmasına katkı sunmak amacıyla hazırlanmıştır.

BU TASLAK NEDEN HAZIRLANDI?

Bu taslak, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğini yalnızca günlük siyasi tartışmaların, dönemsel iktidar değişimlerinin veya geçici yönetim tercihlerinin konusu olmaktan çıkarıp; kalıcı, kurallı, liyakatli ve denetlenebilir bir devlet düzeni arayışı içinde ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Çünkü bir devletin gerçek gücü, yalnızca kurumlarının varlığında değil; o kurumların hangi ilkelere göre çalıştığında, kamu gücünün nasıl sınırlandığında, vatandaşın hakkının nasıl korunduğunda ve millet iradesinin devlet yönetimine ne ölçüde yansıdığına ortaya çıkar.

Türkiye'de anayasa tartışmaları çoğu zaman sadece hükümet sistemi, seçimler, siyasi aktörler veya güncel krizler etrafında yürütülmektedir. Oysa mesele bundan çok daha derindir. Asıl ihtiyaç; devleti kişilere göre değişen bir yönetim alanı olmaktan çıkarıp, açık kurallarla işleyen, liyakatle kadrolaşan, hukuka bağlı kalan, hesap verebilen ve denetlenebilen bir kamu düzenine kavuşturmaktır. Bu taslak, tam da bu ihtiyacın sonucu olarak hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın çıkış noktası, şu temel sorudur:

Devlet yönetimi, kişilerin iyi niyetine mi bırakılmalıdır; yoksa millet adına kullanılan kamu gücü, anayasal kurallarla güvence altına mı alınmalıdır?

Bu taslağın cevabı açıktır: Devlet yönetimi kişilere, dönemlere, zümrelere, kişisel veya partizan sadakate, kapalı ilişkilere, çıkar çevrelerine ya da denetimsiz güç odaklarına bırakılamaz. Kamu gücü, millet adına kullanılan bir emanettir. Bu emanetin meşru biçimde kullanılabilmesi için hukukla sınırlanması, liyakatle işletilmesi, şeffaf olması, gerekçeye dayanması, kayıt altına alınması, hesap vermesi ve denetlenmesi gerekir.

Bu taslak, yalnızca yeni bir anayasa metni üretmek için hazırlanmış değildir. Daha derin amacı, Türkiye'de devletin işleyiş mantığını kişisel sadakatten, keyfi takdirden ve kapalı ilişkilerden uzaklaştırarak kurallı, liyakatli ve denetlenebilir bir zemine oturtmaktır. Çünkü anayasa, yalnızca devlet organlarının görevlerini sıralayan teknik bir belge

değildir. Anayasa; vatandaş ile devlet arasındaki ilişkinin sınırlarını çizen, kamu gücünü meşrulaştıran, hakları güvenceye alan, kurumları dengeleyen ve gelecek nesillere nasıl bir devlet bırakılacağını belirleyen temel toplum sözleşmesidir.

Bu nedenle bu taslak, öncelikle millet egemenliğini gerçek anlamda güçlendirmek için hazırlanmıştır. Millet egemenliği yalnızca seçim sandığına indirgenemez. Elbette seçim, demokratik meşruiyetin vazgeçilmez temelidir. Ancak millet egemenliği; seçimden sonra da devletin millete karşı sorumlu kalmasıyla, kamu kurumlarının hesap verebilmesiyle, vatandaşın hakkını arayabilmesiyle, yargının bağımsızlığıyla, kamu kaynaklarının denetlenmesiyle ve yöneticilerin anayasal sınırlar içinde kalmasıyla tamamlanır. Bu taslak, egemenliği yalnızca sandıkta başlayan değil, devletin bütün işleyişinde devam eden bir ilke olarak ele almaktadır.

Taslağın hazırlanmasının ikinci temel sebebi, liyakat ilkesini devletin merkezine yerleştirme ihtiyacıdır. Türkiye'nin en önemli meselelerinden biri, kamu görevlerinin her zaman bilgi, ehliyet, tecrübe, ahlaki sorumluluk ve objektif başarı ölçütleriyle belirlenememesidir. Kamu yönetiminde sadakat, yakınlık, parti ilişkisi, grup aidiyeti, kişisel bağlantı veya kapalı kadro düzeni liyakatin önüne geçtiğinde, yalnızca kurumlar zayıflamaz; vatandaşın devlete güveni de zedelenir. Bu taslak, liyakati soyut bir temenni olmaktan çıkarıp anayasal güvence hâline getirmeyi amaçlamaktadır.

Bu taslakta liyakat, dar anlamda memur seçimi meselesi olarak görülmez. Liyakat; kamu hizmetine girişten görevde yükselmeye, yürütme teşkilatlarından bağımsız anayasal kurumlara, yüksek yargı üyeliklerinden kamu kaynaklarının kullanımına kadar devletin bütün alanlarında geçerli olması gereken kurucu bir ilkedir. Liyakat ölçütleri kapalı kanaatlere değil; görevin niteliğine göre önceden belirlenen eğitim, tecrübe, mesleki başarı, etik güvenilirlik, performans kaydı ve denetlenebilir verilere dayanır. Milli liyakat ise bu ilkenin Türk Milletinin ortak menfaati, devletin sürdürülebilir gücü, kamu hizmetinin kalitesi ve gelecek nesillerin hakkı için uygulanmasıdır.

Bu taslak, aynı zamanda parti siyaseti ile tarafsız kamu yönetimi arasındaki ilişkiyi yeniden dengelemek amacıyla hazırlanmıştır. Siyasi

partiler demokratik hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Toplumun taleplerini ifade eder, siyasal rekabeti sağlar, yasama faaliyetlerine katılır, muhalefet üretir ve kamu hizmeti tercihlerini tartışır. Ancak devletin bütün makamlarının, kurumlarının ve kamu imkânlarının partizan veya kapalı ilişkilere dayalı etkilerle şekillenmesi, kamu gücünü milletin ortak emaneti olmaktan çıkarıp dönemsel üstünlük aracına dönüştürebilir. Bu taslak, siyaseti yok etmek için değil; siyasetin devlet üzerindeki sınırsız ve denetimsiz etkisini anayasal ölçülere bağlamak için hazırlanmıştır.

Bu çalışmanın bir diğer amacı, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Meclis ve yargı arasındaki görev ayrımını daha açık hâle getirmektir. Devlet yönetiminde belirsizlik, yetki karmaşası ve sorumluluğun dağılması ciddi krizler doğurur. Bu taslakta Cumhurbaşkanı, devletin birliğini ve anayasal sürekliliği temsil eden tarafsız makam olarak düzenlenirken; yürütme sorumluluğu halk tarafından seçilen Başbakana verilmektedir. Böylece temsil ile icra, sembolik birlik ile günlük yönetim, anayasal gözetim ile yürütme sorumluluğu birbirinden ayrılmaktadır.

Bu taslak, yargı bağımsızlığını ve tarafsızlığını güçlendirmek için de hazırlanmıştır. Çünkü bağımsız yargı olmadan anayasa gerçek anlamda yaşayamaz. Hakların korunması, kamu gücünün sınırlandırılması, seçimlerin güvenliği, kamu kaynaklarının denetimi ve yöneticilerin sorumluluğu ancak bağımsız ve tarafsız yargıyla mümkündür. Bu nedenle taslakta yargı organlarının yapısı, yüksek yargı üyelikleri, hâkimlik ve savcılık güvenceleri, gerekçeli karar, adil yargılanma ve etkili başvuru yolları özel önem taşımaktadır.

Bu taslak, çağımızın yeni risklerine karşı da hazırlanmıştır. Artık devlet yönetimi ve anayasal düzen yalnızca klasik kurumlarla korunamaz. Dijital platformlar, yapay zekâ, algoritmalar, bot ağları, sahte içerikler, deepfake teknolojileri, veri hedefleme yöntemleri, yabancı dijital müdahaleler, medya tekelleşmesi ve kamu kaynaklarının propaganda amacıyla kullanılması, millet iradesini doğrudan etkileyebilecek araçlara dönüşmüştür. Bu sebeple taslak; seçim güvenliğini yalnızca sandık güvenliği olarak değil, aynı zamanda dijital alan, medya düzeni, kamu kaynağı, veri güvenliği ve yabancı müdahale

boyutlarıyla ele almaktadır. Bu tedbirler ifade özgürlüğünü, haber alma hakkını, meşru eleştiriyi ve serbest tartışmayı bastırma aracı yapılamaz.

Bu çalışmanın hazırlanmasının bir diğer önemli nedeni de krizlere dayanıklı bir devlet düzeni kurma ihtiyacıdır. Afetler, ekonomik krizler, güvenlik tehditleri, salgınlar, göç hareketleri, bütçe sorunları ve kurumsal tıkanmalar, devletin yalnızca normal zamanlarda değil olağanüstü dönemlerde de nasıl işleyeceğini belirlemeyi zorunlu kılar. Bu taslak, kriz hâllerinde temel hakların korunmasını, kamu hizmetlerinin sürekliliğini, yetki belirsizliklerinin önlenmesini, kaynakların denetlenmesini ve devletin millete karşı sorumluluğunu güvence altına almayı amaçlamaktadır.

Bu taslak, temel hak ve özgürlükleri devletin lütfu olarak değil, insan onurundan kaynaklanan asli haklar olarak kabul ettiği için hazırlanmıştır. Yaşama hakkı, kişi hürriyeti, özel hayatın gizliliği, düşünce ve ifade özgürlüğü, din ve vicdan hürriyeti, basın özgürlüğü, toplantı ve gösteri hakkı, mülkiyet hakkı, hak arama hürriyeti, eğitim, sağlık, çalışma ve sosyal güvenlik gibi haklar; ancak açık, ölçülü, denetlenebilir ve yargı yoluna açık sınırlamalarla korunabilir. Bu taslak, temel hakların belirsiz gerekçelerle zayıflatılmasını önlemeyi hedeflemektedir.

Aynı zamanda bu taslak, sosyal devlet anlayışını somutlaştırmak amacı taşımaktadır. Sosyal devlet, sosyal yardımdan ibaret değildir; eğitimde fırsat eşitliği sağlayan, sağlığı erişilebilir kılan, afetlere hazırlıklı olan, çalışma hayatında adaleti koruyan, sosyal güvenliği güçlendiren, gençleri destekleyen, aileyi ve çocukları koruyan, çevreyi ve doğal kaynakları gelecek nesiller adına güvence altına alan devlettir. Bu nedenle taslak, sosyal hakları insan onuru, fırsat eşitliği, mali sürdürülebilirlik, kamu yararı, liyakat ve denetlenebilirlik ilkeleriyle birlikte ele almaktadır.

Bu taslak, Türkiye'nin çağdaş medeniyet seviyesini aşma hedefini yalnızca tarihî bir ideal olarak değil, somut devlet görevi olarak görmektedir. Bilim, teknoloji, savunma sanayii, uzay çalışmaları, yapay zekâ, siber güvenlik, nitelikli insan gücü, stratejik sektörlerde millî kapasite, kamu verisi, kurumsal hafıza ve uzun vadeli planlama bu hedefin ayrılmaz parçalarıdır. Çünkü geleceğin güçlü devletleri,

yalnızca bugünü yöneten değil; bilgiyi, teknolojiyi, insan kaynağını ve kurumsal aklı uzun vadeli biçimde örgütleyebilen devletler olacaktır.

Bu taslak, kamu kaynaklarının millet adına ve millet yararına kullanılmasını sağlamak için hazırlanmıştır. Vergi, bütçe, kamu alımları, ihaleler, kamu yardımları, doğal kaynaklar, kamu iktisadi teşebbüsleri ve stratejik varlıklar; kişisel, zümresel, partizan veya denetimsiz çıkar alanı hâline gelemmez. Kamu kaynağı, milletin ortak malıdır. Bu nedenle şeffaflık, rekabet, hesap verebilirlik, Sayıştay denetimi, Meclis denetimi ve yargı yolu anayasal güvence olarak ele alınmalıdır.

Bu çalışma, sonuç olarak yalnızca “yeni bir metin” hazırlamak için değil; daha adil, daha liyakatli, daha güçlü, daha şeffaf, daha denetlenebilir ve daha millet merkezli bir cumhuriyet düzeni üzerine düşünmek için hazırlanmıştır. Taslak, devleti kişisel ve keyfi etkilerden arındırarak daha kurumsal, daha güvenilir ve daha sürdürülebilir biçimde güçlendirmeyi amaçlar.

Bu taslak, nihai ve tartışmaya kapalı bir iddia olarak değil; Türk Milletinin ortak aklına sunulmuş ciddi bir anayasal sistem önerisi olarak görülmelidir. Elbette eleştirilecek, geliştirilecek, tartışılacak ve olgunlaştırılacaktır. Ancak bu tartışmanın merkezinde kişiler değil ilkeler; günlük siyasi çekişmeler değil gelecek nesiller; güç mücadelesi değil adaletli devlet düzeni bulunmalıdır.

Çünkü devlet milletindir. Kamu gücü millet adına kullanılır. Anayasa ise bu gücün nasıl kullanılacağını, hangi sınırlar içinde kalacağını ve vatandaşın devlete karşı hangi güvencelere sahip olacağını belirleyen en temel metindir.

Milli Liyakat Anayasası, işte bu sebeple hazırlanmıştır: Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihî sürekliliğini koruyarak, millet egemenliğini güçlendirerek, kamu gücünü hukukla sınırlayarak, liyakati devletin merkezine yerleştirerek ve gelecek nesillere daha adil, daha güçlü ve daha güvenilir bir cumhuriyet düzeni bırakmak için.

TÜRKİYE NEDEN YENİ ANAYASAYA İHTİYAÇ DUYUYOR?

Türkiye'nin yeni bir anayasaya ihtiyaç duyması, yalnızca mevcut anayasanın eskimiş olmasıyla açıklanamaz. Asıl mesele, devletin hangi ilkelere göre yönetileceği, kamu gücünün nasıl sınırlandırılacağı, vatandaşın haklarının ne kadar güçlü korunacağı ve millet egemenliğinin devlet düzeni içinde nasıl gerçek karşılık bulacağı meselesidir. Bir anayasa, sadece hukukçuların üzerinde çalıştığı teknik bir metin değildir. Anayasa; devletin karakterini, vatandaşın konumunu, kurumların sınırlarını, yöneticilerin sorumluluğunu ve toplumun ortak gelecek iradesini belirleyen en temel belgedir.

Türkiye, büyük tarihî tecrübelerden geçmiş, güçlü devlet geleneğine sahip, genç nüfusu, stratejik konumu, ekonomik potansiyeli, kültürel birikimi ve toplumsal dinamizmiyle geleceğe büyük iddialarla yürüyebilecek bir ülkedir. Ancak bu potansiyelin gerçek anlamda ortaya çıkabilmesi için devlet yönetiminin kişilere, dönemsel siyasi tercihlere, kapalı kadro ilişkilerine veya geçici güç dengelerine göre değil; açık, güvenilir, denetlenebilir ve liyakat esaslı anayasal kurallara göre işlemesi gerekir. Yeni anayasa ihtiyacının temelinde işte bu zorunluluk vardır.

Bugün Türkiye'nin en önemli meselelerinden biri, devlet ile vatandaş arasındaki güven ilişkisinin daha sağlam bir zemine oturtulmasıdır. Vatandaş, devlete başvurduğunda hakkının korunacağına, kamu görevlerinin ehil kişilere verileceğine, yargının bağımsız karar vereceğine, kamu kaynaklarının adil kullanılacağına, seçimlerin sadece sandıkta değil bütün süreç boyunca güven içinde yapılacağına inanmak ister. Bu güven duygusu zayıfladığında, sadece hukuk sistemi değil, toplumsal birlik, ekonomik istikrar, kamu hizmetlerinin kalitesi ve ortak gelecek inancı da zarar görür.

Yeni anayasa ihtiyacı, öncelikle devleti kişilere değil kurallara bağlama ihtiyacından doğmaktadır. Çünkü kişilere bağlı yönetim anlayışı, iyi niyetli dönemlerde bile kalıcı güvence üretmez. Bir ülkede kurumlar, yöneticilerin kişisel tercihlerine göre şekilleniyorsa; hukuk,

idare, ekonomi, eğitim, yargı ve kamu hizmetleri her dönemde farklı yönere savrulabilir. Oysa güçlü devlet, kişilerin gücünden değil, kurumların kurallı işleyişinden doğar. Devletin gerçek gücü; makamların sınırlarının belli olmasında, yetkilerin denetlenebilmesinde, görevlerin liyakatle verilmesinde ve vatandaşın hakkını güvenle arayabilmesindedir.

Türkiye'nin yeni bir anayasaya ihtiyaç duymasının ikinci sebebi, liyakat ilkesinin devlet yönetiminde kurucu ilke hâline getirilmesi gereğidir. Liyakat yalnızca kamuya personel alımıyla ilgili dar bir konu değildir. Liyakat, devletin bütün damarlarında bulunması gereken temel yönetim ahlakıdır. Kamu görevleri bilgi, ehliyet, tecrübe, ahlaki sorumluluk ve objektif başarı ölçütleriyle verilmediğinde; kurumlar zayıflar, kamu hizmetleri aksar, vatandaşın devlete güveni azalır ve ülkenin insan kaynağı doğru değerlendirilemez. Yeni anayasa, liyakati temenni olmaktan çıkarp bağlayıcı bir anayasal ilke hâline getirmelidir.

Bir başka temel ihtiyaç, millet egemenliğinin daha güçlü ve sürekli biçimde güvence altına alınmasıdır. Egemenlik kayıtsız ve şartsız milletindir sözü, yalnızca anayasanın başında yer alan tarihî bir cümle olarak kalmamalıdır. Bu ilke, devletin bütün işleyişine yansımalıdır. Millet egemenliği yalnızca seçim gününde oy kullanmakla tamamlanmaz. Seçimden sonra da kamu gücü millete karşı sorumlu kalmalı, Meclis denetim yapabilmeli, yargı bağımsız olmalı, kamu kaynakları hesap verebilir şekilde kullanılmalı, vatandaş bilgi edinme ve hak arama yollarına etkili biçimde ulaşabilmelidir. Yeni anayasa, millet egemenliğini devletin bütün faaliyetlerinde yaşayan bir ilke hâline getirmelidir.

Türkiye'nin yeni anayasa ihtiyacının önemli nedenlerinden biri de parti siyaseti ile tarafsız kamu yönetimi arasındaki dengenin yeniden kurulmasıdır. Siyasi partiler demokratik hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Toplumun taleplerini taşır, temsil üretir, siyasal rekabeti sağlar ve kamu hizmeti tercihlerinin tartışılmasına katkı sunar. Ancak devletin bütün kurumları, makamları ve kamu imkânları partizan veya kapalı ilişkilere dayalı etkilerle şekillenirse, kamu gücü milletin ortak emaneti olmaktan çıkıp dönemsel üstünlük aracına dönüşebilir. Yeni

anayasa, siyasi rekabeti koruyarak devlet yönetimini tarafsızlık, liyakat ve kamu yararı ölçülerine bağlamalıdır.

Yeni anayasa ihtiyacının bir diğer yönü, yargıya güven meselesidir. Yargı, bir ülkede sadece mahkemelerden ibaret değildir. Yargı, vatandaşın devlete karşı son güvencesidir. Haksızlığa uğrayan kişi, yargıya başvurduğunda adil, tarafsız, hızlı ve gerekçeli bir karar alacağına inanmalıdır. Eğer yargının bağımsızlığı tartışmalı hâle gelirse, anayasanın diğer bütün güvenceleri de zayıflar. Çünkü temel haklar, seçim güvenliği, kamu kaynaklarının denetimi, yöneticilerin sorumluluğu ve idarenin hukuka bağlılığı ancak bağımsız yargı ile gerçek anlam kazanır. Bu nedenle yeni anayasa, yargı bağımsızlığını sadece ilke olarak değil, kurumsal işleyiş ve üyelik güvenceleriyle birlikte güvence altına almalıdır.

Türkiye'nin yeni anayasaya ihtiyaç duymasının bir başka sebebi, devlet organları arasındaki görev ve sorumlulukların daha açık hâle getirilmesi gereğidir. Yetki varsa sorumluluk da olmalıdır. Sorumluluk varsa denetim de olmalıdır. Bir makam hem güçlü yetkilere sahip olup hem de yeterince denetlenmiyorsa, hukuk devleti zayıflar. Aynı şekilde görev alanları belirsizse, kriz zamanlarında kurumlar arasında yetki karmaşası doğar. Yeni anayasa; yasama, yürütme, yargı, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, yerel yönetimler ve bağımsız kurumlar arasındaki görev paylaşımını açık, anlaşılır ve denetlenebilir biçimde kurmalıdır.

Yeni anayasa ihtiyacı, yalnızca kurumlar arası dengeyle de sınırlı değildir. Temel hak ve özgürlüklerin daha güçlü korunması da bu ihtiyacın merkezindedir. Vatandaşın düşüncesini açıklayabilmesi, inancını yaşayabilmesi, hakkını arayabilmesi, mülkiyetini koruyabilmesi, özel hayatına saygı gösterilmesi, adil yargılanması, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşabilmesi, sosyal güvenlikten yararlanabilmesi, devlet karşısında insan onuruna uygun muamele görmesi anayasal güvence altında olmalıdır. Hakların sınırlandırılması ise belirsiz, keyfi veya genel gerekçelere değil; açık kanuna, ölçülülüğe, somut ihtiyaca, gerekçeye ve yargı denetimine dayanmalıdır.

Türkiye'nin yeni anayasa ihtiyacının çağdaş bir boyutu da dijital çağın tehditleri ve imkânlarıdır. Bugünün dünyasında devlet yönetimi,

seçimler, medya, ekonomi, güvenlik, kişisel veriler ve kamuoyu artık dijital alanla doğrudan bağlantılıdır. Yapay zekâ, algoritmalar, bot ağları, sahte içerikler, veri hedefleme yöntemleri, dijital propaganda, yabancı müdahale ve medya tekelleşmesi, demokratik iradeyi etkileyebilecek yeni araçlar hâline gelmiştir. Eski anayasal kavramlar bu alanları yeterince açık biçimde dzenlemediğinde, millet iradesi görünmeyen dijital gler tarafından yönlendirilebilir. Yeni anayasa, seçim güvenliğini yalnızca sandık güvenliği olarak değil, dijital alanı da kapsayan geniş bir anayasal güvence olarak ele almalı; bunu yaparken ifade özgürlüğünü, haber alma hakkını, meşru eleştiriyi ve serbest tartışmayı korumalıdır.

Türkiye'nin yeni anayasaya ihtiyaç duymasının bir başka önemli nedeni, afet, ekonomik kriz, güvenlik tehdidi, salgın, g ve toplumsal gerilim gibi olağanüstü durumlara karşı daha dayanıklı bir devlet yapısı kurma zorunluluğudur. Devlet, yalnızca normal zamanlarda değil, kriz anlarında da hukuk içinde kalabilmelidir. Afetlerde hangi kurumun ne yapacağı, kamu kaynaklarının nasıl kullanılacağı, vatandaşın nasıl bilgilendirileceği, temel hakların nasıl korunacağı, kamu hizmetlerinin nasıl sürdürüleceği önceden belirlenmiş olmalıdır. Kriz dönemleri, hukukun askıya alındığı değil; hukukun en fazla ihtiyaç duyulduğu dönemlerdir.

Yeni anayasa, kamu kaynaklarının yönetimi ve denetimi bakımından da gereklidir. Vergi milletin emeğinden çıkar. B milletin ortak kaynağıdır. Kamu ihaleleri, kamu yardımları, doğal kaynaklar, stratejik varlıklar, kamu-özel işbirliği projeleri ve devletin ekonomik g; kişisel, zümresel, partizan veya denetimsiz çıkar alanı hâline gelemmez. Bir ülkede kamu kaynağı şeffaf kullanılmazsa, hem adalet duygusu hem de ekonomik güven zedelenir. Yeni anayasa, kamu kaynaklarını açıklık, rekabet, mali sürdürülebilirlik, Sayıştay denetimi, Meclis denetimi ve yargı yolu güvenceleriyle korumalıdır.

Türkiye'nin yeni anayasa ihtiyaının bir diğer sebebi, sosyal devlet ilkesini daha somut ve uygulanabilir hâle getirmektir. Sosyal devlet, sosyal yardımdan ibaret değildir; eğitimde fırsat eşitliği sağlayan, sağlık hizmetlerini erişilebilir kılan, çalışanı koruyan, gençlerin gelişimini destekleyen, aileyi ve çocukları güvence altına alan, engellilerin ve

yaşlıların insan onuruna uygun yaşamasını sağlayan, barınma sorununa çözüm üreten, çevreyi ve doğal kaynakları gelecek nesiller adına koruyan devlettir. Yeni anayasa, sosyal hakları hem insan onuru hem de mali sürdürülebilirlik temelinde güvence altına almalıdır.

Yeni anayasa ihtiyacı aynı zamanda Türkiye'nin uzun vadeli kalkınma hedefleriyle ilgilidir. Bir ülke yalnızca günlük kararlarla büyüyemez. Bilim, teknoloji, savunma sanayii, uzay çalışmaları, yapay zekâ, siber güvenlik, nitelikli insan gücü, tarım, enerji, sağlık, veri güvenliği ve stratejik sektörlerde millî kapasite uzun vadeli planlama gerektirir. Yeni anayasa, devlete yalnızca bugünü yönetme görevi değil; geleceği hazırlama sorumluluğu da yüklemelidir. Uzun vadeli planlama, kanun koyucunun anayasal yetkisini ortadan kaldırmaz; kamu yönetimine süreklilik, veri ve hedef çerçevesi sağlar. Çünkü çağdaş medeniyet seviyesini aşma hedefi, ancak bilimsel akıl, kurumsal hafıza, liyakatli kadrolar ve sürdürülebilir devlet planlamasıyla gerçekleştirilebilir.

Bütün bu nedenlerle Türkiye'nin yeni anayasa ihtiyacı, sadece hukuki bir yenileme ihtiyacı değildir. Bu ihtiyaç; devlet aklını güçlendirme, vatandaşın hakkını koruma, millet egemenliğini derinleştirme, kamu gücünü sınırlandırma, liyakati kurumsallaştırma, yargı bağımsızlığını sağlamlaştırma, seçim güvenliğini çağın şartlarına uyarlama ve gelecek nesillere daha güvenilir bir cumhuriyet düzeni bırakma ihtiyacıdır.

Yeni anayasa, geçmişi reddetmek için değil; Cumhuriyetin temel değerlerini daha sağlam, daha çağdaş ve daha uygulanabilir bir devlet düzeniyle geleceğe taşımak için gereklidir. Türkiye'nin ihtiyacı, sadece yeni maddelerden oluşan bir metin değildir. Türkiye'nin ihtiyacı; devleti millete bağlayan, kamu gücünü hukukla sınırlayan, liyakati devlet yönetiminin merkezine koyan, temel hakları güçlü biçimde koruyan, kurumları denetlenebilir hâle getiren ve ülkenin geleceğini planlı biçimde kuran yeni bir anayasal anlayıştır.

Bu nedenle yeni anayasa meselesi, yalnızca hukukçuların veya siyasetçilerin konusu değildir. Bu mesele; öğrencinin, çalışanın, memurun, çiftçinin, esnafın, girişimcinin, bilim insanının, sanatçının, emeklinin, gencin, ailenin, kamu görevlisinin ve her vatandaşın meselesidir. Çünkü anayasa, herkesin hayatına dokunur. Devletin vatandaşına nasıl davranacağını, vatandaşın hakkını nasıl arayacağını,

kamu görevlerinin nasıl dağıtılacağını, vergilerin nasıl kullanılacağını, seçimlerin nasıl korunacağını ve ülkenin nasıl yönetileceğini belirler.

Türkiye yeni bir anayasaya, daha fazla tartışma üretmek için değil; daha sağlam bir ortak zemin kurmak için ihtiyaç duymaktadır. Bu ortak zemin; millet egemenliği, hukuk devleti, laik ve demokratik cumhuriyet, insan onuru, liyakat, adalet, şeffaflık, denetim, kurumsal süreklilik ve çağdaş medeniyet hedefi üzerine kurulmalıdır.

Sonuç olarak Türkiye'nin yeni anayasaya ihtiyacı vardır; çünkü Türkiye'nin büyük potansiyeli, ancak güçlü kurumlarla, liyakatli yönetimle, bağımsız yargıyla, güvenli seçimlerle, denetlenebilir kamu gücüyle ve hakları güvence altında olan vatandaşlarla gerçek anlamda ortaya çıkabilir. Yeni anayasa, bugünün sorunlarına cevap vermekle kalmamalı; gelecek nesillere daha adil, daha güvenilir, daha güçlü ve daha kurallı bir cumhuriyet düzeni bırakmalıdır.

MİLLİ LİYAKAT ANAYASASI'NIN TEMEL FİKRİ

Milli Liyakat Anayasası'nın temel fikri, devlet yönetimini kişilerin, dönemlerin, siyasi dengelerin, kapalı kadro ilişkilerinin ve denetimsiz güç odaklarının etkisinden çıkararak; millet egemenliğine, hukuka, liyakate, tarafsızlığa, şeffaflığa, hesap verebilirliğe ve denetlenebilir kamu gücüne dayanan kalıcı bir anayasal düzene bağlamaktır.

Bu anayasal yaklaşımın merkezinde şu düşünce yer alır:

“Devlet millettir; kamu gücü millet adına kullanılan bir emanettir.”

Bu emanet, hiçbir kişinin, ailenin, zümrenin, partinin, tarikatın, çıkar grubunun, bürokratik odağın veya ideolojik yapının malı değildir. Devletin bütün kurumları, makamları, kaynakları ve yetkileri Türk Milletine aittir. Bu nedenle kamu gücü ancak millet adına, hukukla sınırlı, açık kurallara bağlı, liyakatle işleyen ve denetime açık kurumlar eliyle kullanılabilir.

Milli Liyakat Anayasası'nın temel fikri, yalnızca yeni bir hükümet sistemi önermek değildir. Daha derin amaç, devletin işleyişini kişisel sadakatten, keyfi takdirden ve kapalı ilişkilerden uzaklaştırarak kurallı, liyakatli ve denetlenebilir bir zemine oturtmaktır. Bu anlayışa göre devlet, güçlü kişilerin yönettiği bir alan değil; güçlü kuralların, ehil insanların ve denetlenebilir kurumların işlettiği ortak bir yapıdır. Bir ülkede yöneticiler değişebilir, siyasi çoğunluklar değişebilir, dönemsel tercihler değişebilir; fakat devletin temel ilkeleri, kamu hizmetinin kalitesi, vatandaşın hakkı ve kurumların tarafsızlığı değişmemelidir.

Bu yüzden Milli Liyakat Anayasası, devlet düzenini şu ana ilkeye bağlar:

“Kişilere bağlı devlet değil, kurallara bağlı cumhuriyet.”

Kişilere bağlı yönetim anlayışında, kamu gücü yöneticilerin iyi niyetine, siyasi gücüne veya kişisel takdirine göre şekillenir. Böyle bir düzende hukuk güvenliği zayıflar, kurumlar istikrar kaybeder, vatandaş devlete karşı kendini güvende hissetmez. Kurallara bağlı cumhuriyet anlayışında ise makam sahipleri, kim olurlarsa olsunlar, anayasal sınırlar

içinde hareket eder. Yetki varsa sorumluluk vardır; sorumluluk varsa denetim vardır; denetim varsa hesap verme vardır.

Milli Liyakat Anayasası'nın ikinci temel fikri, millet egemenliğini yalnızca seçim gününe indirgememektir. Elbette seçim, demokratik meşruiyetin vazgeçilmez unsurudur. Ancak millet egemenliği sadece sandığa gidip oy kullanmakla tamamlanmaz. Seçimden sonra da devletin millete karşı sorumlu kalması gerekir. Meclis denetim yapabilmeli, yargı bağımsız çalışabilmeli, kamu kaynakları hesap verebilir biçimde kullanılmalı, vatandaş bilgi edinme ve hak arama yollarına etkili biçimde ulaşabilmelidir.

Bu nedenle bu sistemde millet egemenliği, sürekli ve yaşayan bir ilke olarak kabul edilir. Millet yalnızca yöneticileri seçen bir topluluk değildir; devletin sahibi, kamu gücünün kaynağı ve anayasal düzenin nihai meşruiyet temelidir. Bu anlayış, vatandaşın devlete karşı pasif değil, hak sahibi ve denetleyici konumda olmasını amaçlar.

Milli Liyakat Anayasası'nın üçüncü ve en belirleyici fikri, liyakat ilkesinin devletin merkezine yerleştirilmesidir. Liyakat burada dar anlamda sınav kazanmak veya diploma sahibi olmak değildir. Liyakat; görevin niteliğine göre önceden belirlenen eğitim, tecrübe, mesleki başarı, etik güvenilirlik, görev yeterliği, somut başarı ve denetlenebilir ölçütler temelinde kamu görevine gelmektir. Bir görevi üstlenen kişi, o görevin gerektirdiği niteliği taşımalıdır. Bu, sadece teknik bir tercih değil, adalet meselesidir.

Çünkü liyakatin olmadığı yerde kamu hizmeti zayıflar. Kamu hizmeti zayıfladığında vatandaşın hakkı zarar görür. Görevler ehil olmayan kişilere verildiğinde eğitim, sağlık, güvenlik, yargı, ekonomi, afet yönetimi, yerel hizmetler ve kamu kaynakları doğru yönetilemez. Bu nedenle liyakat, yalnızca devletin verimliliği için değil; vatandaşın hakkı, milletin güvenliği ve gelecek nesillerin korunması için de zorunludur.

Bu sistemde Milli Liyakat, liyakatin millet menfaatiyle birleşmiş hâlidir. Yani kamu görevleri yalnızca bireysel başarıya göre değil; devletin sürekliliği, kamu hizmetinin niteliği, milletin ortak yararı ve gelecek nesillerin hakkı gözetilerek düzenlenir. Böylece liyakat, kuru bir

teknik yeterlik olmaktan çıkar; devletin ahlaki ve anayasal omurgası hâline gelir.

Milli Liyakat Anayasası'nın bir diğer temel fikri, siyaseti yok etmek değil, siyaseti anayasal sınırlar içinde tutmaktır. Siyasi partiler demokratik hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Toplumun taleplerini ifade eder, yasama temsilini sağlar, muhalefet üretir, kamu hizmeti tercihlerini tartışır ve seçmenle siyasal bağ kurar. Ancak siyasi partilerin varlığı ile devletin bütün makamlarının partizan veya kapalı ilişkilere dayalı etkilerle şekillenmesi aynı şey değildir.

Bu taslak, siyasi partilerin yasama, temsil, muhalefet, program üretme ve kamu hizmeti tercihlerinin tartışılması işlevlerini korurken, devlet yönetiminde kamu liyakatinin kişisel, zümresel veya partizan etkiler karşısında zayıflamasını engellemeyi amaçlar. Çünkü devletin makamları milletin ortak makamlarıdır. Kamu kaynakları milletin ortak kaynaklarıdır. Devlet kadroları milletin ortak hizmet alanıdır. Bunlar herhangi bir siyasi çevrenin ödül, kadrolaşma veya nüfuz alanına dönüşmemelidir.

Bu nedenle Milli Liyakat Anayasası, parti siyaseti ile tarafsız kamu yönetimi arasında sağlıklı bir denge kurmayı hedefler. Parti siyaseti; fikir üretme, temsil, rekabet, muhalefet ve kanun yapma süreçlerinde meşru bir alandır. Ancak kamu idaresi, yargı, güvenlik, tarafsız anayasal kurumlar ve icrai yürütme makamları parti hiyerarşisine değil; hukuk, liyakat, tarafsızlık ve kamu yararına bağlı çalışmalıdır. Bu ayrım, demokrasiyi zayıflatmak için değil; demokrasiyi daha güvenilir, daha adil ve daha sürdürülebilir hâle getirmek için gereklidir.

Milli Liyakat Anayasası'nın kurumsal düzeyde en önemli fikirlerinden biri de temsil ile icranın ayrılmasıdır. Bu sistemde Cumhurbaşkanı, devletin birliğini, Cumhuriyetin itibarını ve anayasal sürekliliği temsil eden tarafsız makamdır. Cumhurbaşkanı icrai yürütme yetkisi kullanmaz. Yürütmenin merkezi ise halk tarafından seçilen Başbakandır. Başbakan, kamu hizmetlerinin yürütülmesinden, yürütme teşkilatlarının çalışmasından ve devlet yönetiminin icrai sorumluluğundan sorumludur.

Bu ayrımın amacı, devletin temsil makamını günlük siyasi ve idari çekişmelerin dışında tutmak; aynı zamanda yürütme sorumluluğunu açık

biçimde belirlemektir. Böylece vatandaş kimin yönettiğini, kimin sorumlu olduğunu, hangi makamın temsil ettiğini ve hangi makamın icra ettiğini daha net görür. Yetki ile sorumluluk ayrılmaz; her makam kendi anayasal sınırı içinde kalır.

Bu anayasal fikrin bir başka ayağı, güçlü yönetim ile güçlü denetimi birlikte kurmaktır. Devletin etkili çalışması gerekir; fakat etkili yönetim denetimsizlik anlamına gelmez. Kamu hizmetleri hızlı, planlı ve nitelikli yürütülmelidir; ancak bu hizmetler hukuk dışına çıkmadan, temel hakları zedelemeyen, kamu kaynaklarını keyfi kullanmadan ve Meclis ile yargı denetimine açık biçimde yerine getirilmelidir.

Bu anlayışa göre güçlü devlet, sınırsız yetkili devlet değildir. Güçlü devlet; görevini bilen, kurallara uyan, krizlere hazırlıklı olan, vatandaş karşısında hesap verebilen, yargı denetiminden kaçmayan ve kamu gücünü ölçülü kullanan devlettir. Gerçek güç, keyfilikte değil; kurumsal güvenilirliktedir.

Milli Liyakat Anayasası'nın temel fikirlerinden biri de yargıyı anayasal düzenin güvenlik kilidi olarak görmesidir. Yargı bağımsız değilse, anayasa metni ne kadar iyi yazılırsa yazılsın, haklar güvence altında olmaz. Vatandaşın devlete karşı korunması, idarenin hukuka bağlı kalması, seçimlerin dürüstlüğü, kamu kaynaklarının denetimi ve yöneticilerin sorumluluğu ancak bağımsız ve tarafsız yargıyla mümkündür.

Bu nedenle bu taslakta yargı, herhangi bir siyasi iradenin, idari baskının, medya etkisinin, ekonomik gücün, dijital kampanyanın veya kapalı kurumsal ilişkinin yönlendirebileceği bir alan olarak görülmez. Yargı, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız biçimde yargı yetkisini kullanan anayasal güçtür. Bu güç, keyfi karar verme serbestliği değil; Anayasaya, hukuka, adalete ve gerekçeli karara bağlı tarafsız yargılama sorumluluğudur.

Milli Liyakat Anayasası'nın çağdaş yönlerinden biri, dijital çağın risklerini anayasal düzeyde dikkate almasıdır. Bugün seçimleri, kamuoyunu, medyayı, kişisel verileri, kamu hizmetlerini ve ulusal güvenliği etkileyen yeni alanlar ortaya çıkmıştır. Yapay zekâ, algoritmalar, veri hedefleme, bot ağları, sahte içerikler, deepfake,

yabancı dijital müdahaleler ve platform gücü, klasik anayasa anlayışlarının ötesinde yeni güvence alanları gerektirmektedir.

Bu nedenle bu anayasal fikir, seçim güvenliğini sadece sandık güvenliği olarak görmez. Seçmen iradesi sandıktan önce de korunmalıdır. Kamu kaynakları propaganda aracı yapılamamalı, medya tekelleşmesi seçim eşitliğini bozamamalı, yabancı dijital müdahale millet iradesini yönlendirememeli, algoritmik araçlar vatandaşın haber alma hakkını ve siyasi kanaatini manipüle edememelidir. Bu tedbirler ifade özgürlüğünü, haber alma hakkını, meşru eleştiriyi ve serbest tartışmayı bastırma aracı yapılamaz. Bu yaklaşım, demokrasiyi çağın yeni tehditlerine karşı koruma fikrine dayanır.

Milli Liyakat Anayasası'nın bir diğer temel fikri, krizlere dayanıklı devlet düzeni kurmaktır. Bir anayasa sadece normal zamanlar için yazılmaz. Afet, savaş, ekonomik kriz, salgın, göç, güvenlik tehdidi, bütçe tıkanması ve toplumsal gerilim dönemlerinde de devletin nasıl hareket edeceği önceden bilinmelidir. Kriz dönemleri, hukukun askıya alındığı dönemler değil; hukukun en fazla ihtiyaç duyulduğu dönemlerdir.

Bu nedenle bu sistemde afet yönetimi, kamu kaynaklarının kullanımı, güvenlik politikaları, olağanüstü hâl tedbirleri, bütçe krizi, seçimlerin ertelenmesi ve kamu hizmetlerinin sürekliliği anayasal sınırlar içinde düzenlenir. Amaç, kriz anında devlete hareket kabiliyeti kazandırırken, bu hareket kabiliyetinin temel hakları, seçimleri, yargıyı ve denetimi ortadan kaldırmasına engel olmaktır.

Milli Liyakat Anayasası'nın sosyal boyutu da temel fikir içinde önemli yer tutar. Bu taslak, devleti yalnızca güvenlik ve idare aygıtı olarak görmez. Devlet; eğitimde fırsat eşitliği sağlayan, sağlığı erişilebilir kılan, çalışma hayatında adaleti koruyan, sosyal güvenliği güçlendiren, aileyi ve çocukları destekleyen, gençleri geleceğe hazırlayan, çevreyi ve doğal kaynakları koruyan, afetlere karşı vatandaşın can güvenliğini önceleyen bir sorumluluk düzenidir.

Ancak sosyal devlet anlayışı da keyfî veya ölçsüz kamu harcaması olarak görülmez. Sosyal haklar insan onuru, kamu yararı, mali sürdürülebilirlik, eşitlik, liyakat ve denetlenebilirlik ilkeleriyle birlikte

ele alınır. Böylece hem vatandaşın temel ihtiyaçları korunur hem de kamu kaynaklarının sorumsuzca kullanılmasının önüne geçilir.

Bu anayasal fikrin gelecek vizyonu, Türkiye’yi çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkarma hedefini somut devlet görevi hâline getirmektir. Bilim, teknoloji, savunma sanayii, uzay çalışmaları, yapay zekâ, siber güvenlik, stratejik sektörlerde millî kapasite, nitelikli insan gücü, kurumsal hafıza ve uzun vadeli planlama bu hedefin araçlarıdır. Uzun vadeli planlama, kanun koyucunun anayasal yetkisini ortadan kaldırmaz; kamu yönetimine süreklilik, veri ve hedef çerçevesi sağlar. Devlet, yalnızca bugünün sorunlarını idare eden bir yapı değil; geleceği hazırlayan, insan kaynağını geliştiren ve ülkenin stratejik kapasitesini artıran kurumsal akıl olmalıdır.

Sonuç olarak Milli Liyakat Anayasası’nın temel fikri; millet egemenliğini liyakatle, demokrasiyi hukukla, güçlü yönetimi denetimle, özgürlükleri güvenceyle, sosyal devleti sürdürülebilirlikle ve Cumhuriyetin tarihî mirasını çağdaş gelecek hedefiyle birleştirmektir.

Bu taslak, devleti keyfilikten, partizanlıktan, denetimsizlikten, liyakatsizlikten ve kişilere bağımlı yönetim anlayışından arındırarak daha güçlü hâle getirmek için hazırlanmıştır. Burada önerilen devlet modeli, vatandaşın karşısında duran değil; vatandaşın hakkını koruyan, millete hizmet eden, kamu gücünü emanet bilinciyle kullanan ve her yönüyle denetlenebilir olan bir cumhuriyet düzenidir.

Milli Liyakat Anayasası’nın özü şu cümlede toplanabilir:

“Egemenlik milletindir; devlet kurallara bağlıdır; görev liyakat sahibinindir; kamu gücü denetime açıktır.”

OKUYUCU İÇİN REHBER

Bu kitap, yalnızca bir anayasa taslağını okumak için değil; aynı zamanda önerilen anayasal sistemin hangi fıkre, hangi ihtiyaca ve hangi devlet anlayışına dayandığını anlamak için hazırlanmıştır. Bu nedenle metin, sıradan bir hukuk metni gibi yalnızca madde madde okunmamalıdır. Her madde, daha büyük bir bütünün parçası olarak değerlendirilmelidir. Çünkü Milli Liyakat Anayasası, tek tek hükümlerden oluşan dağınık bir düzenleme değil; millet egemenliği, hukuk devleti, liyakat, denetim, şeffaflık ve kurumsal süreklilik üzerine kurulmuş bütüncül bir devlet sistemi önerisidir.

Bu rehberin amacı, okuyucunun metin içinde kaybolmadan ilerlemesini sağlamaktır. Anayasa metinleri doğal olarak teknik, yoğun ve dikkat isteyen metinlerdir. Her madde bir görev, hak, yetki, sınır, güvence veya sorumluluk içerir. Bu nedenle bu kitabı okurken acele edilmemeli; maddeler yalnızca kelime anlamıyla değil, sistem içindeki yeriyle birlikte düşünülmelidir.

Bu metni okumaya başlamadan önce okuyucunun aklında tutması gereken temel soru, taslağın hangi soruna cevap vermek istediğidir. Milli Liyakat Anayasası'nın temel amacı, devlet yönetimini kişilere, dönemsel siyasi tercihlere, kapalı kadro ilişkilerine, zümresel etkilere veya denetimsiz güç odaklarına bağlı olmaktan çıkarıp; açık kurallara, liyakate, hukuka, şeffaflığa ve denetime dayalı bir düzene bağlamaktır.

Bu nedenle metinde millet egemenliği, liyakat, kamu yararı, tarafsızlık, denetlenebilirlik, hesap verebilirlik, temel hakların özü, yargı yolu, şeffaflık, kurumsal süreklilik ve kamu hizmetinin niteliği gibi kavramlarla sık sık karşılaşılacaktır. Bu kavramlar yalnızca süslü ifadeler değildir; metnin taşıyıcı kolonlarıdır. Okuyucu, her maddeyi bu ana kavramlarla bağlantılı olarak değerlendirdiğinde taslağın bütününi daha kolay kavrayacaktır.

Bu taslak, günlük siyasi rekabet içinde hazırlanmış bir seçim bildirgesi veya parti programı gibi okunmamalıdır. Burada amaç, belirli bir siyasi aktörü desteklemek veya karşı çıkmak değildir. Amaç, devletin nasıl işlemesi gerektiği konusunda kalıcı bir anayasal çerçeve önermektir. Siyaset değişebilir; anayasal ilkeler kalıcı olmalıdır. Siyasi

partiler, seçimler, yöneticiler ve dönemsel politikalar değişebilir. Ancak temel hakların korunması, yargının bağımsızlığı, kamu kaynaklarının denetlenmesi, devlet görevlerinin liyakatle yürütülmesi ve millet egemenliğinin güvence altına alınması kalıcı ilkeler olmalıdır.

Anayasa metninin en önemli kısmı yalnızca uzun maddeler değildir. Bazen en kısa maddeler, bütün sistemin ana yönünü belirler. Bu nedenle Başlangıç ve Genel Esaslar bölümleri dikkatle okunmalıdır. Çünkü bu bölümler, taslağın hangi devlet anlayışına dayandığını gösterir. Devletin temel niteliği, egemenliğin kime ait olduğu, kamu gücünün nasıl kullanılacağı, yasama, yürütme ve yargı arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı, anayasanın üstünlüğünün nasıl korunacağı ve devletin temel amaçlarının neler olduğu bu bölümlerde ortaya konulur.

Başlangıç ve genel esaslar, kitabın geri kalanını anlamanın anahtarıdır. Çünkü sonraki maddelerde yer alan bütün haklar, kurumlar, seçimler, yargı düzeni ve denetim mekanizmaları bu temel ilkeler üzerine inşa edilmiştir. Bu kısımlar dikkatli okunmadan, taslağın kurduğu sistem tam olarak anlaşılamaz.

Temel haklar bölümü, vatandaşın devlet karşısındaki konumunu gösterir. Bu bölümde yalnızca soyut özgürlükler değil, günlük hayata doğrudan dokunan güvenceler yer alır. Devletin özel hayata hangi şartlarda müdahale edebileceği, düşünceyi açıklama özgürlüğünün nasıl korunacağı, hak arama yollarının nasıl güvence altına alındığı, yargıya erişimin ne ölçüde sağlandığı, eğitim, sağlık, çalışma, sosyal güvenlik ve konut gibi alanlarda devletin sorumluluğunun ne olduğu bu bölümde görülebilir.

Bu bölüm, taslağın insan ve vatandaş merkezli yönünü gösterir. Çünkü anayasanın değeri, yalnızca devlet organlarını düzenlemesinde değil; vatandaşın hakkını ne kadar güvence altına aldığına ortaya çıkar. Olağanüstü hâl, afet, kriz veya kamu düzeni gibi gerekçelerle temel hakların tamamen ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağı da bu bölümün mantığı içinde değerlendirilmelidir.

Bu taslakta liyakat kavramı metnin anahtarıdır. Ancak burada liyakat, sadece sınav kazanmak, diploma sahibi olmak veya teknik bilgiye sahip olmak anlamına gelmez. Liyakat; görevin gerektirdiği bilgiye, tecrübeye, ahlaki sorumluluğa, kamu hizmeti bilincine ve denetlenebilir

başarı ölçütlerine sahip olmayı ifade eder. Kamu görevi, kişisel ödül değil; millet adına üstlenilen sorumluluktur.

Bir kişinin kamu makamına gelmesi, yalnızca kendisi için bir başarı değildir. O makam, vatandaşın hakkını, kamu hizmetinin niteliğini ve devletin güvenilirliğini doğrudan etkiler. Bu yüzden taslakta kamu görevlerine giriş, görevde yükselme, yüksek yargı üyelikleri, anayasal kurumlar ve yürütme teşkilatları liyakat, tarafsızlık ve denetlenebilirlik ilkeleriyle ilişkilendirilmiştir.

Bu taslağın kurumsal yapısını anlamak için en önemli ayrımlardan biri Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasındaki görev ayrımıdır. Bu sistemde Cumhurbaşkanı temsil eder, Başbakan yönetir. Cumhurbaşkanı, devletin birliğini, Cumhuriyetin itibarını ve anayasal sürekliliği temsil eden tarafsız makamdır. İcrai yürütme yetkisi kullanmaz. Başbakan ise halk tarafından seçilen ve yürütmeden sorumlu olan makamdır.

Bu ayrım, yetki karmaşasını önlemek için önemlidir. Çünkü bir sistemde kimin temsil ettiği, kimin yönettiği, kimin sorumlu olduğu ve kimin denetlendiği açık değilse, kriz zamanlarında belirsizlik ortaya çıkar. Bu taslakta amaç, temsil makamını günlük siyasi ve idari çekişmelerin dışında tutmak; yürütme sorumluluğunu ise açık şekilde Başbakana bağlamaktır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi yalnızca kanun yapan bir organ değildir. Aynı zamanda milletin temsil edildiği, yürütmenin denetlendiği, bütçe hakkının kullanıldığı ve kamu hizmeti tercihlerinin tartışıldığı temel anayasal organdır. Bu nedenle Meclis bölümü okunurken, Meclisin kanun yapma yetkisini nasıl kullandığı, yürütmeyi hangi yollarla denetlediği, bütçe ve kamu kaynakları üzerindeki yetkisinin ne olduğu, milletvekillerinin görev ahlakı ve sorumluluğunun nasıl düzenlendiği dikkatle değerlendirilmelidir.

Bu taslakta Meclisin güçlü olması amaçlanmıştır; fakat bu güç de anayasa, hukuk, kamu yararı ve temel haklarla sınırlıdır. Meclis çoğunluğu, millet iradesini temsil etse bile temel hakları, yargı bağımsızlığını, seçim güvenliğini veya anayasal denetim yollarını etkisiz kılacak şekilde hareket edemez. Bu yönüyle taslak, çoğunluk iradesi ile hukuk devleti arasında denge kurmaya çalışmaktadır.

Yargı bölümü, anayasanın en kritik güvenlik alanlarından biridir. Çünkü bağımsız ve tarafsız yargı olmadan temel haklar, seçim güvenliği, kamu kaynaklarının denetimi ve yöneticilerin sorumluluğu gerçek anlamda korunamaz. Mahkemelerin bağımsızlığı, hâkim ve savcılarının güvenceleri, yüksek yargı organlarının oluşumu, yargı kararlarının gerekçeli olması ve anayasal yargı denetimi bu bölümün temel konularıdır.

Bu taslakta yargı, devlete karşı vatandaşın son güvencesi olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle yargı maddeleri yalnızca kurum yapısı açısından değil, temel hakların korunması açısından da okunmalıdır. Yargı bağımsızlığı, hâkimlerin ayrıcalığı için değil; vatandaşın adalet hakkı için gereklidir. Yargının tarafsızlığı, devletin bütün organlarının hukuk içinde kalmasını sağlayan temel güvencedir.

Bu taslakta seçim güvenliği geniş bir anlayışla ele alınmıştır. Günümüzde seçim güvenliği yalnızca oy verme günüyle sınırlı değildir. Adaylık sürecinin adil olması, kampanya imkânlarının eşitliği, kamu kaynaklarının tarafsız kullanılması, medya gücünün seçimleri yönlendirme aracı yapılmaması, dijital manipülasyonların önlenmesi, yabancı müdahalenin engellenmesi, sandık sonuçlarının doğrulanabilir olması ve itiraz yollarının etkili çalışması seçim güvenliğinin parçasıdır. Bu güvence ifade özgürlüğünü, haber alma hakkını, meşru eleştiriye ve serbest tartışmayı bastırma aracı hâline getirilemez.

Bu nedenle seçim hükümleri okunurken seçmen iradesinin yalnızca sandıkta değil, sandığa giden bütün süreçte korunması gerektiği unutulmamalıdır. Taslakta medya, dijital platformlar, yabancı finansman, bot ağları, sahte içerikler ve kamu kaynaklarının seçimlerde kullanılması gibi konuların anayasal güvence alanı olarak ele alınmasının sebebi budur.

Bir anayasa taslağının uygulanabilir olup olmadığını gösteren en önemli bölümlerden biri geçiş hükümleridir. Çünkü yeni bir sistem önerisi yalnızca ideal hükümlerden ibaret olmamalıdır. Eski sistemden yeni sisteme nasıl geçileceği de açık olmalıdır. İlk seçimlerin nasıl yapılacağı, mevcut kurumların nasıl dönüşeceği, yargı organları ve anayasal kurulların nasıl yenileneceği, kamu görevlilerinin haklarının korunup korunmayacağı, kanunların yeni anayasaya nasıl uyarlanacağı

ve geçiş döneminde devlet hizmetlerinin nasıl sürdürüleceği dikkatle değerlendirilmelidir.

Bu taslakta geçiş sürecinin belirsiz bırakılmaması önemlidir. Çünkü iyi tasarlanmış bir anayasa, yalnızca yürürlüğe girdikten sonrasını değil, yürürlüğe geçiş anını da düzenlemelidir. Geçiş süreci açık kurallara bağlanmazsa, en iyi sistem önerisi bile uygulamada belirsizlik üretebilir.

Bu kitapta yer alan anayasa metni, tek tek maddelerden oluşsa da aslında bütüncül bir sistemdir. Bir maddeyi değerlendirirken, onun diğer maddelerle bağlantısı dikkate alınmalıdır. Egemenlik maddesi seçim hükümleriyle, liyakat ilkesi kamu hizmeti ve yargı hükümleriyle, temel haklar olağanüstü hâl ve yargı denetimiyle, Cumhurbaşkanı ve Başbakan maddeleri birbirleriyle, seçim güvenliği medya ve dijital platform hükümleriyle, kamu kaynakları ise bütçe, Sayıştay ve Meclis denetimiyle birlikte okunmalıdır.

Bu nedenle metni okurken yalnızca “bu madde ne diyor?” sorusu değil, aynı zamanda “bu madde sistemin bütünü içinde hangi görevi üstleniyor?” sorusu da sorulmalıdır. Bu yaklaşım, okuyucunun taslağı parçalı değil, bütünlüklü biçimde anlamasına yardımcı olur.

Anayasa metinleri doğal olarak bazı teknik kavramlar içerir. Bu taslakta da liyakat havuzu, tarafsız kura, anayasal çekirdek, yapıcı anayasal güvensizlik, dijital seçim güvenliği, stratejik devlet planı, kamu hizmetinin sürekliliği ve kanunla dolanma yasağı gibi kavramlar yer almaktadır. Bu kavramlar ilk bakışta teknik görünebilir. Ancak hepsinin arkasında sade bir amaç vardır: devletin keyfi davranmasını önlemek ve vatandaşın hakkını güvenceye almak. Tarafsız kura da ehliyetsiz kişiği seçmek için değil; ehil kişiler arasında kapalı müdahaleyi önlemek için kullanılan tamamlayıcı bir güvencedir.

Bu nedenle teknik kavramlar, okuyucuyu metinden uzaklaştırmamalıdır. Aksine, bu kavramlar sistemin güvenlik kilitleri olarak görülmelidir. Bir anayasa yalnızca güzel ilkelerden ibaret olursa uygulamada zayıf kalabilir. Bu ilkelerin nasıl korunacağı, kim tarafından denetleneceği ve hangi usullerle güvence altına alınacağı da önemlidir.

Bu anayasa taslağını değerlendirirken okuyucunun aklında beş ana ölçü bulunmalıdır: metin millet egemenliğini güçlendiriyor mu, kamu gücünü hukukla sınırlıyor mu, liyakati ve tarafsızlığı koruyor mu,

vatandaşın temel hakkını güvence altına alıyor mu, denetim ve hesap verebilirlik sağlıyor mu? Bir madde bu sorulara olumlu cevap veriyorsa, taslağın temel fikriyle uyumludur.

Bu taslak, nihai ve tartışmaya kapalı bir metin iddiası taşımaz. Aksine, Türk Milletinin ortak aklına sunulmuş ciddi bir anayasal sistem önerisidir. Bu nedenle okuyucu, metni değerlendirirken sadece desteklemek veya reddetmek üzerinden değil; geliştirmek, güçlendirmek, sadeleştirmek, uygulanabilirliğini test etmek ve toplumsal kabulünü artırmak açısından da düşünmelidir.

Anayasa gibi büyük metinler, ancak geniş akılla olgunlaşır. Hukukçuların, akademisyenlerin, kamu görevlilerinin, gençlerin, işçilerin, esnafın, çiftçilerin, kadınların, öğrencilerin, girişimcilerin, sanatçıların ve bütün vatandaşların bu tür metinler üzerinde söz söylemesi değerlidir. Çünkü anayasa, yalnızca devletin değil, milletin ortak hayatını düzenleyen temel metindir.

Son olarak, Milli Liyakat Anayasası yalnızca kurumları düzenleyen bir hukuk metni olarak değil, aynı zamanda bir devlet ahlakı önerisi olarak okunmalıdır. Bu ahlakın özü açıktır: Devlet milletindir. Kamu gücü emanettir. Görev liyakatle verilmelidir. Yetki hukukla sınırlanmalıdır. Her makam hesap verebilmelidir. Vatandaş devlet karşısında korunmalıdır.

Bu rehber, okuyucunun metni daha bilinçli, daha dikkatli ve daha bütüncül biçimde değerlendirmesi için hazırlanmıştır. Anayasa metni uzun olabilir; fakat taşıdığı temel fikir sadedir: kurallı devlet, liyakatli yönetim, denetlenebilir cumhuriyet.

1982 ANAYASASI İLE TEMEL FARKLAR

Milli Liyakat Anayasası, 1982 Anayasası'nın temel Cumhuriyet değerlerini, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, laiklik ilkesini, hukuk devleti anlayışını, Atatürk ilke ve inkılaplarını ve millî egemenlik esasını reddeden bir yaklaşım üzerine değil; bu değerleri daha kurallı, daha liyakatli, daha denetlenebilir ve çağın ihtiyaçlarına daha uygun bir devlet düzeni içinde yeniden güçlendirme amacı üzerine kuruludur. Bu nedenle iki metin arasındaki fark, yalnızca madde sayısı, kurum adı veya hükümet sistemi farkı değildir. Asıl fark, devlet yönetiminin hangi anlayışla düzenlendiği, kamu gücünün nasıl sınırlandırıldığı, liyakatin ne ölçüde güvence altına alındığı, vatandaşın haklarının nasıl korunduğu ve devletin krizlere, dijital çağa, seçim güvenliğine ve kurumsal denetime nasıl hazırlandığı noktasında ortaya çıkar.

1982 Anayasası, Türkiye'nin belirli bir tarihî döneminin şartları içinde hazırlanmış, devlet otoritesini, kamu düzenini ve kurumsal devamlılığı öne çıkaran bir anayasal çerçeve oluşturmuştur. Zaman içinde çok sayıda değişikliğe uğramış, farklı hükümet sistemi arayışlarına, demokratikleşme taleplerine ve siyasal ihtiyaçlara göre dönüştürülmüştür. Ancak bu değişiklikler, anayasanın bütününde her zaman tam bir sistem tutarlılığı oluşturamamıştır. Milli Liyakat Anayasası ise baştan sona aynı ana fikir etrafında kurulmak istenmektedir: Devlet milletindir; kamu gücü emanettir; görev liyakatle verilmelidir; yetki hukukla sınırlanmalıdır; her makam denetlenebilir olmalıdır.

1982 Anayasası ile Milli Liyakat Anayasası arasındaki en temel farklardan biri, devlet yönetiminin kişilere bağlı olmaktan çıkarılıp kurallara bağlı hâle getirilmesi hedefidir. 1982 Anayasası'nda hukuk devleti, anayasanın üstünlüğü, temel haklar, kuvvetler ayrılığı ve yargı denetimi gibi ilkeler vardır. Ancak Milli Liyakat Anayasası, bu ilkeleri daha ayrıntılı ve sistemin bütününe yayılan güvence mekanizmalarıyla desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu taslakta kamu gücünün yalnızca

kanuna dayanması yeterli görülmemekte; aynı zamanda somut kamu yararına, gerekçeye, ölçülülüğe, şeffaflığa, hesap verebilirliğe ve denetlenebilir kayda dayanması aranmaktadır.

İkinci önemli fark, liyakat ilkesinin konumudur. 1982 Anayasası'nda kamu hizmetine girme hakkı ve görevin gerektirdiği niteliklerden başka ayırım gözetilememe ilkesi yer alır. Ancak Milli Liyakat Anayasası'nda liyakat, yalnızca kamu hizmetine girişte dikkate alınacak bir ölçüt olarak değil, devletin bütün işleyişini belirleyen kurucu bir anayasal ilke olarak ele alınmaktadır. Kamu hizmetine giriş, görevde yükselme, yürütme teşkilatları, anayasal kurumlar, yüksek yargı üyelikleri, adaylık süreçleri ve kamu görevi ahlaki liyakat, tarafsızlık, objektiflik ve denetlenebilirlik ilkeleriyle ilişkilendirilmektedir. Böylece liyakat, soyut bir temenni olmaktan çıkarılıp devlet yönetiminin ana omurgasına dönüştürülmektedir.

Üçüncü fark, Cumhurbaşkanlığı makamının konumudur. 1982 Anayasası, geçirdiği değişikliklerle birlikte Cumhurbaşkanlığı makamını dönem dönem farklı ağırlıklarla düzenlemiştir. Özellikle mevcut sistemde Cumhurbaşkanı yürütmenin merkezinde yer alan güçlü bir icrai makam hâline gelmiştir. Milli Liyakat Anayasası'nda ise Cumhurbaşkanı, icrai yürütme yetkisi kullanan bir makam olarak değil; devletin birliğini, Cumhuriyetin itibarını, anayasal sürekliliği ve kurumlar arası uyumu temsil eden tarafsız anayasal makam olarak düzenlenmektedir. Bu modelde Cumhurbaşkanı devletin başıdır, fakat günlük yönetimin ve icrai yürütmenin merkezi değildir.

Dördüncü fark, Başbakanlık kurumunun yeniden ve farklı bir anlayışla kurulmasıdır. 1982 Anayasası'nın ilk sistematığında Başbakanlık vardı; daha sonra yapılan sistem değişikliğiyle Başbakanlık kaldırılmıştır. Milli Liyakat Anayasası ise yürütmenin merkezine halk tarafından seçilen Başbakanı yerleştirmektedir. Ancak bu Başbakanlık, klasik parlamenter sistemdeki parti çoğunluğuna bağlı bir makam gibi değil; doğrudan halk iradesinden kaynaklanan, yürütme teşkilatlarını anayasal sorumluluk altında yöneten, Meclis, yargı, Sayıştay ve diğer denetim mekanizmalarıyla sınırlandırılmış bir icrai yönetim merkezi olarak kurgulanmaktadır. Böylece temsil makamı ile yürütme makamı birbirinden ayrılmaktadır.

Beşinci fark, siyasi partilerin devlet yönetimindeki rolünün yeniden dengelenmesidir. 1982 Anayasası siyasi partileri demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olarak kabul eder. Milli Liyakat Anayasası da siyasi partileri demokratik hayatın, yasama temsiline, muhalefetin ve kamu hizmeti tercihleri tartışmasının temel unsurları olarak görür. Ancak taslak, bazı yürütme makamlarının doğrudan parti kurumsal adaylığına bağlanmasını engelleyerek devlet yönetiminde kamu liyakatinin kişisel, zümresel veya partizan etkiler karşısında zayıflamasını önlemeyi hedefler. Bu yaklaşım, siyaseti ortadan kaldırmayı değil; siyasi rekabet ile tarafsız kamu yönetimi arasında daha sağlam bir sınır kurmayı amaçlar.

Altıncı fark, adaylık, seçim ve kampanya güvenliğinin daha geniş ele alınmasıdır. 1982 Anayasası seçimlerin serbest, eşit, gizli oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yapılmasını güvence altına alır. Milli Liyakat Anayasası ise seçim güvenliğini yalnızca sandık günüyle sınırlı görmez. Adaylık süreci, kesin aday listesi, kampanya eşitliği, kamu kaynaklarının tarafsızlığı, medya etkisi, dijital platformlar, yabancı müdahale, bot ağları, sahte içerikler, veri hedefleme ve seçim finansmanı gibi alanları da seçim güvenliğinin parçası olarak düzenler. Bu yönüyle taslak, seçim güvenliğini klasik sandık güvenliğinden çağdaş dijital demokrasi güvenliğine doğru genişletmektedir.

Yedinci fark, dijital egemenlik, yapay zekâ ve siber güvenlik konularının anayasal düzeyde ele alınmasıdır. 1982 Anayasası hazırlandığı dönem itibarıyla dijital çağın bugünkü sorunlarını öngörebilecek bir metin değildir. Milli Liyakat Anayasası ise kişisel veriler, yapay zekâ destekli karar sistemleri, algoritmik yönlendirme, kritik dijital altyapılar, kamu verisi, siber güvenlik, dijital seçim müdahaleleri ve platform sorumlulukları gibi konuları anayasal güvence alanı olarak kabul etmektedir. Bu, çağın değişen güç ve tehdit alanlarına karşı anayasal koruma sağlama çabasıdır.

Sekizinci fark, yargı düzeninde liyakat, şeffaflık ve tarafsız belirleme mekanizmalarının güçlendirilmesidir. 1982 Anayasası yargı bağımsızlığı, hâkimlik ve savcılık teminatı, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve HSK gibi kurumları düzenler. Milli Liyakat Anayasası ise bu kurumları daha yoğun bir liyakat, aday havuzu,

tarafsız kura, görev süresi, yeniden seçilmeme, gerekçeli karar, kamuya açıklık, içtihat birliği ve denetlenebilirlik anlayışıyla yeniden kurgulamaktadır. Amaç, yargıyı siyasi, idari, kişisel, zümresel veya kapalı kurumsal etkilerden daha güçlü biçimde korumaktır.

Dokuzuncu fark, Anayasa Mahkemesinin ve anayasal denetimin sistem içindeki ağırlığıdır. 1982 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi norm denetimi, bireysel başvuru ve Yüce Divan gibi önemli görevler üstlenir. Milli Liyakat Anayasası ise anayasal denetimi yalnızca normların iptaliyle sınırlı görmeyip, temel hakların korunması, anayasal kurumların sınırlarının gözetilmesi, seçim ve adaylık süreçleriyle bağlantılı denetimler, siyasi partilerin anayasal denetimi ve anayasal kararların uygulanmasının izlenmesi gibi daha geniş bir güvence mantığı içinde ele almaktadır. Böylece anayasa, yalnızca yazılı bir üst norm değil, fiilen işleyen bir denetim düzeni olarak görülmektedir.

Onuncu fark, kamu görevi ahlakı ve makam vakarı kavramlarının anayasal düzeyde belirginleşmesidir. 1982 Anayasası'nda kamu hizmeti, devlet memurluğu, mal bildirimi, görevle bağdaşmayan işler ve benzeri konular düzenlenir. Milli Liyakat Anayasası ise kamu gücü kullanan herkes için daha geniş bir kamu görevi ahlakı kurmayı amaçlar. Kamu makamlarının kişisel üstünlük, çıkar sağlama, sadakat ilişkisi, zümresel menfaat, keyfi baskı, ayrımcılık veya kamu kaynaklarını kötüye kullanma aracı yapılamayacağı açık bir anayasal anlayış hâline getirilmektedir.

On birinci fark, kamu kaynaklarının yönetimi ve denetimidir. 1982 Anayasası'nda bütçe, kesin hesap, Sayıştay denetimi, vergi ve mali hükümler yer alır. Milli Liyakat Anayasası ise kamu alımları, ihaleler, altyapı yatırımları, kamu-özel işbirliği projeleri, afet bağışları, savunma ve kritik teknoloji alımları, geçici mali yükümlülükler, kamu yardımları ve stratejik varlıkların yönetimi gibi alanlarda daha ayrıntılı şeffaflık, rekabet, denetim ve kamu yararı güvenceleri kurmayı hedefler. Kamu kaynağının milletin ortak emaneti olduğu fikri bu bölümün merkezindedir.

On ikinci fark, afet yönetimi ve krizlere hazırlık konusunun anayasal düzeyde daha güçlü ele alınmasıdır. 1982 Anayasası'nda olağanüstü hâl, savaş, seferberlik ve benzeri durumlara ilişkin hükümler vardır. Milli

Liyakat Anayasası ise afetlere hazırlık, deprem güvenliği, kriz koordinasyonu, afet kaynaklarının denetimi, afet sonrası barınma, eğitim, yeniden inşa, kamu bilgilendirmesi ve can güvenliği gibi konuları daha somut şekilde düzenlemektedir. Bu yaklaşım, afet ve kriz yönetimini yalnızca idari tedbir alanı değil, anayasal sorumluluk alanı olarak görmektedir.

On üçüncü fark, sosyal devlet anlayışının daha somut görev alanlarına bağlanmasıdır. 1982 Anayasası sosyal devlet ilkesini, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, çalışma, aile, gençlik, spor, kültür, sanat ve benzeri hakları düzenler. Milli Liyakat Anayasası ise bu alanları insan onuru, fırsat eşitliği, kamu hizmeti kalitesi, sürdürülebilirlik, bilimsel veri, liyakat ve denetlenebilirlik ilkeleriyle ilişkilendirmektedir. Böylece sosyal devlet, yalnızca genel vaatler toplamı değil; ölçülebilir, planlanabilir ve denetlenebilir kamu sorumluluğu olarak ele alınmaktadır.

On dördüncü fark, bilim, teknoloji, savunma sanayii, uzay ve stratejik kapasite hedeflerinin anayasal düzeyde güçlendirilmesidir. 1982 Anayasası bilim, sanat ve eğitim özgürlüğünü tanıır; ancak bugünün stratejik teknoloji alanlarını kapsamlı biçimde düzenlemez. Milli Liyakat Anayasası ise bilimsel araştırma, yüksek katma değerli üretim, stratejik sanayi kapasitesi, savunma sanayii, uzay çalışmaları, yapay zekâ, siber güvenlik, yarı iletkenler, veri, haberleşme ve kritik teknoloji alanlarını anayasal kalkınma ve millî kapasite hedefiyle ilişkilendirir. Bu yönüyle taslak, geleceğin devlet gücünü bilim ve teknoloji temelli olarak ele almaktadır.

On beşinci fark, uzun vadeli devlet planlaması ve kurumsal hafıza anlayışıdır. 1982 Anayasası'nda planlama fikri ve ekonomik-sosyal düzenlemeler yer alsa da Milli Liyakat Anayasası, devletin uzun vadeli planlama, kamu verisi, kurumsal hafıza, kriz programları, stratejik hedefler ve ölçülebilir kamu kararlarıyla yönetilmesini daha merkezi bir ilke hâline getirmektedir. Bu yaklaşım, devleti yalnızca günlük kararlarla işleyen bir yapı değil; geleceği planlayan ve kurumsal aklını koruyan bir yapı olarak tasarlamaktadır.

On altıncı fark, yerel yönetimler ve yerel seçimler bakımından adaylık ve temsil anlayışıdır. 1982 Anayasası yerel yönetimleri, mahalli

müşterek ihtiyaçların karşılanması amacıyla düzenler. Milli Liyakat Anayasası ise yerel yönetimlerde yerel seçmen iradesi, hizmet sürekliliği, yerel bütçe, görevden uzaklaştırma, geçici görevlendirme, yerel seçim güvenliği ve yerel yürütme makamlarının parti kurumsal adaylığına bağlanmaması gibi konuları daha özel hükümlerle ele almaktadır. Amaç, yerel yönetimleri hem merkezi vesayetin hem de parti kurumsal adaylık tekelleşmesinin dışında, yerel seçmen iradesi ve hizmet sorumluluğu temelinde güvenceye almaktır.

On yedinci fark, anayasanın dolanılmasını önleme anlayışıdır. 1982 Anayasası'nda anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesi yer alır. Milli Liyakat Anayasası ise bu ilkeyi daha ileri taşıyarak kanun, yönetmelik, idari işlem, fiilî uygulama, kamu kaynağı, medya gücü, dijital iletişim, gizli bilgi, güvenlik faaliyeti veya ekonomik baskı yoluyla anayasal güvencelerin etkisiz kılınamayacağını özellikle vurgular. Bu yaklaşım, yalnızca açık anayasa ihlallerini değil, anayasal sistemin dolaylı yollarla işlevsizleştirilmesini de engellemeyi hedefler.

On sekizinci fark, geçiş hükümlerinin kapsamıdır. Bir anayasa değişikliğinin başarısı, sadece yeni sistemin nasıl işleyeceğine değil, eski sistemden yeni sisteme nasıl geçileceğine de bağlıdır. Milli Liyakat Anayasası, mevcut kurumların dönüşümü, ilk seçimler, yürütme yapısı, siyasi partilerin yeni konuma uyumu, liyakat havuzları, yüksek yargı organları, Sayıştay, kamu görevlileri, kanunların uyumu ve medya-dijital iletişim alanlarına ilişkin geçiş hükümleriyle bu süreci belirsiz bırakmamayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle taslak, yalnızca ideal bir son durumu değil, o son duruma ulaşma yolunu da düzenlemektedir.

Sonuç olarak 1982 Anayasası ile Milli Liyakat Anayasası arasındaki fark, yalnızca eski metin ile yeni metin farkı değildir. Fark, devlet yönetimine bakıştıdır. 1982 Anayasası, kendi tarihî şartları içinde devleti, kurumları ve hakları düzenleyen temel metindir. Milli Liyakat Anayasası ise Türkiye'nin bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçlarını dikkate alarak; liyakati, dijital güvenliği, seçim eşitliğini, kamu kaynağı denetimini, kriz yönetimini, yüksek yargıda liyakat ve tarafsız belirleme güvencelerini, tarafsız devlet temsilini ve denetlenebilir yürütmeyi daha merkezi hâle getiren yeni bir anayasal sistem önerisidir.

Bu farkların özü şu şekilde özetlenebilir: 1982 Anayasası devleti ve temel kurumları düzenleyen bir anayasal çerçeve sunarken; Milli Liyakat Anayasası, devleti daha açık kurallara bağlamayı, kamu gücünü daha sıkı denetlemeyi, liyakati anayasal düzenin merkezine yerleştirmeyi, seçimleri dijital çağın tehditlerine karşı korumayı ve vatandaşın devlete karşı güvencelerini daha görünür hâle getirmeyi amaçlamaktadır.

Bu nedenle Milli Liyakat Anayasası, geçmişle kavga eden bir metin olarak değil; Cumhuriyetin temel değerlerini koruyarak onları daha kurumsal, daha çağdaş, daha denetlenebilir ve daha liyakatli bir devlet düzeni içinde geleceğe taşıma çabası olarak okunmalıdır.

SORU VE CEVAPLARLA MİLLİ LİYAKAT ANAYASASI

1. Milli Liyakat Anayasası nedir?

Milli Liyakat Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet düzenini millet egemenliği, hukuk devleti, liyakat, tarafsızlık, şeffaflık, hesap verebilirlik ve denetlenebilir kamu gücü ilkeleri üzerine yeniden düşünmeyi amaçlayan bir anayasa taslağıdır. Bu taslak, devlet yönetimini kişilerin iyi niyetine, dönemsel siyasi dengelere, kişisel veya partizan sadakate, kapalı kadro ilişkilerine ya da denetimsiz güç odaklarına bırakmak yerine; açık kurallara, objektif ölçütlere ve anayasal denetime bağlamayı hedefler. Temel fikir şudur: Devlet millettir, kamu gücü millet adına kullanılan bir emanettir ve bu emanet ancak liyakatli, tarafsız, hesap verebilir ve denetlenebilir kurumlar eliyle kullanılabilir.

2. Bu taslağın temel amacı nedir?

Taslağın temel amacı, Türkiye'de devlet yönetimini daha kurallı, daha adil, daha liyakatli, daha şeffaf ve daha denetlenebilir hâle getirmektir. Bu amaç yalnızca hükümet sistemini değiştirmekten ibaret değildir. Daha geniş olarak, kamu gücünün nasıl kullanılacağını, yöneticilerin nasıl sınırlandırılacağını, kamu görevlerinin nasıl verileceğini, temel hakların nasıl korunacağını, seçimlerin nasıl güvence

altına alınacağını ve devlet kurumlarının vatandaşlara karşı nasıl sorumlu olacağını belirleyen bütüncül bir sistem önerilmektedir. Taslak, devleti keyfilikten, liyakatsizlikten, partizanlıktan ve denetimsizlikten arındırarak daha güvenilir hâle getirmeyi amaçlar.

3. Bu taslak neden hazırlandı?

Bu taslak, Türkiye’de devlet yönetiminin kişilere, dönemsel siyasi tercihlere, kapalı kadro ilişkilerine, kişisel veya partizan sadakate ya da denetimsiz güç odaklarına bağlı kalmaması gerektiği düşüncesiyle hazırlanmıştır. Amaç, devleti kişisel iradeye değil, anayasal kurallara bağlamaktır. Çünkü güçlü devlet, sınırsız yetkili devlet değildir; güçlü devlet, görevini bilen, yetkisi sınırlı olan, hesap verebilen, yargı denetimine açık olan ve kamu hizmetini liyakatle yürüten devlettir. Bu taslak, Türkiye’nin geleceği için daha güvenilir, daha öngörülebilir ve daha kurumsal bir yönetim düzeni arayışının ürünüdür.

4. “Milli liyakat” ne anlama gelir?

Milli liyakat, kamu görev ve yetkilerinin bilgi, ehliyet, tecrübe, ahlaki sorumluluk, somut başarı ve denetlenebilir ölçütlere göre verilmesi ilkesinin, Türk Milletinin ortak menfaati ve devletin sürdürülebilir gücü için uygulanmasıdır. Burada liyakat yalnızca sınav kazanmak veya diploma sahibi olmak değildir. Bir görevi üstlenecek kişinin o görevin gerektirdiği yetkinliğe, sorumluluk bilincine, kamu hizmeti anlayışına ve denetlenebilir başarı kapasitesine sahip olması gerekir. Liyakat; kapalı kanaatlere değil, görevin niteliğine göre önceden belirlenen eğitim, tecrübe, mesleki başarı, etik güvenilirlik, performans kaydı ve denetlenebilir ölçütlere dayanır. Milli liyakat, kamu makamlarını kişisel ödül veya siyasi bağlılık alanı olmaktan çıkarıp millet adına üstlenilen ciddi bir sorumluluk hâline getirir.

5. Bu taslak siyasi partileri ortadan kaldırıyor mu?

Hayır. Bu taslak siyasi partileri ortadan kaldırmaz. Siyasi partiler demokratik hayatın, yasama temsiline, muhalefetin, kamu hizmeti tercihleri tartışmasının ve seçmenle siyasal bağ kurmanın temel unsurları olarak kabul edilir. Ancak taslak, bazı yürütme makamlarının parti kurumsal adaylığına bağlanmasını engelleyerek devlet yönetiminde kamu liyakatinin kişisel, zümresel veya partizan etkiler karşısında zayıflamasını önlemeyi amaçlar. Yani siyasi partiler yasama, temsil,

eleştiri, program tartişması ve demokratik rekabet alanında varlığını sürdürür; fakat devletin tarafsız işlemesi gereken bazı makamları doğrudan parti kadrolaşmasının aracı hâline getirilemez.

6. Bu sistemde halk iradesi zayıflıyor mu?

Hayır. Aksine, halk iradesinin yalnızca seçim günüyle sınırlı kalmaması amaçlanır. Cumhurbaşkanı, Başbakan, belediye başkanları, mahalle ve köy muhtarları doğrudan halk tarafından seçilir; yerel karar organları da yerel seçmen iradesiyle oluşur. Millet egemenliği sandıkla başlar; ancak seçimden sonra da devam etmelidir. Bunun için Meclis kamu gücünü ve yürütmeyi denetleyebilmeli, yargı bağımsız olmalı, vatandaş bilgi edinme ve hak arama yollarına ulaşabilmelidir. Bu anlayışa göre halk iradesi yalnızca oy vermek değildir; devletin seçimden sonra da millete karşı sorumlu kalmasıdır.

7. Cumhurbaşkanının görevi bu taslakta nedir?

Bu taslakta Cumhurbaşkanı, icrai yürütme yetkisi kullanan bir makam değil; devletin birliğini, Cumhuriyetin itibarını, anayasal sürekliliği ve kurumlar arası uyumu temsil eden tarafsız anayasal makamdır. Cumhurbaşkanı devleti ve milletin birliğini temsil eder, anayasal düzenin işlemesini gözetir, gerekli hâllerde uyarı, bildirim ve uzlaştırıcı girişimlerde bulunabilir; ancak yürütmeye talimat veremez, idari karar alamaz ve Başbakanın görev alanına müdahale edemez. Böylece Cumhurbaşkanlığı makamı günlük siyasi ve idari çekişmelerin dışında, tarafsız temsil makamı olarak konumlandırılır.

8. Başbakanın görevi nedir?

Başbakan, bu sistemde yürütmenin merkezidir. Halk tarafından seçilir ve kamu hizmetlerinin yürütölmesinden, yürütme teşkilatlarının çalışmasından, devlet yönetiminin icrai kararlarından ve yürütmenin genel anayasal sorumluluğundan sorumludur. Ancak Başbakan sınırsız yetkili değildir. Başbakanın yetkileri Anayasa, kanunlar, Meclis denetimi, bütçe denetimi, Sayıştay denetimi, yargı yolu, temel haklar ve kamu yararı ilkeleriyle sınırlandırılmıştır. Böylece güçlü ama denetlenebilir bir yürütme modeli kurulmak istenir.

9. Meclisin bu sistemdeki yeri nedir?

Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin yasama organıdır. Kanun yapar, bütçeyi kabul eder, yürütmeyi denetler, kamu kaynaklarının kullanımını sorgular ve milletin temsil görevini yerine getirir. Bu sistemde Meclis güçlüdür; ancak bu güç de anayasa, temel haklar, hukuk devleti ve kamu yararıyla sınırlıdır. Meclis çoğunluğu, temel hakları ortadan kaldırmak, yargı bağımsızlığını zayıflatmak, seçim güvenliğini etkisiz kılmak veya yürütmenin anayasal sınırlarını keyfi biçimde değiştirmek için kullanılamaz. Böylece temsil yetkisi ile anayasal denge birlikte korunur.

10. Liyakat havuzu nedir?

Liyakat havuzu, belirli anayasal görevler, üyelikler veya adaylık süreçleri için önceden belirlenmiş objektif şartları taşıyan kişilerin oluşturduğu denetlenebilir aday alanıdır. Bu havuzun amacı, kamu görevlerinin kapalı pazarlıklarla, kişisel sadakatle, siyasi yakınlıkla veya zümresel ilişkilerle belirlenmesini engellemektir. Liyakat havuzuna girebilmek için kişinin görevin gerektirdiği bilgi, tecrübe, sorumluluk, etik güvenilirlik ve denetlenebilir yeterlik şartlarını taşıması gerekir. Böylece kamu görevi bir ayrıcalık değil, ölçülebilir ehliyet ve kamu sorumluluğu meselesi hâline gelir.

11. Tarafsız kura ne işe yarar?

Tarafsız kura, liyakat şartlarını taşıyan kişiler arasında eşit, şeffaf ve müdahaleye kapalı belirleme yapılmasını sağlayan objektif bir yöntemdir. Kura, halkın yerine seçim yapmaz ve seçmen iradesinin yerine geçmez. Halkoyuyla belirlenen makamlarda son kararı yine seçmen verir. Kura, devleti şansa bırakmak için değil; ehil kişiler arasında kapalı müdahaleyi önlemek için kullanılır. Kuranın amacı, aday veya üye belirleme süreçlerinde kapalı takdir, siyasi müdahale, kişisel referans, zümresel etki veya sonuç odaklı mühendisliği önlemektir. Kura yalnızca adaylık veya üyelik alanının yönetilebilir ve tarafsız biçimde oluşmasına hizmet eder; seçme yetkisi daima seçmendedir. Bu yönüyle kura, liyakat havuzunu tamamlayan bir tarafsızlık güvencesidir.

12. Bu sistem demokrasi ile liyakati nasıl bağdaştırıyor?

Taslak, demokrasi ile liyakati birbirinin rakibi olarak görmez. Demokrasi, milletin egemenliğini ve seçme hakkını ifade eder. Liyakat ise kamu görevlerinin ehil kişilerce yürütülmesini sağlar. Sadece seçimle

gelen bir kişinin sınırsız ve denetimsiz yetki kullanması nasıl doğru değilse, sadece teknik yeterlik iddiasıyla halk iradesinin dışlanması da doğru değildir. Demokratik meşruiyet, yalnızca parti adaylığıyla değil; serbest adaylık, eşit yarış, açık propaganda, güvenli seçim ve doğrudan halk oyu ile de sağlanır. Bu sistemde halk seçer, doğrudan demokratik meşruiyet gerektiren makamlar seçimle belirlenir; tarafsız anayasal kurumlar ve uzmanlık gerektiren görevler ise liyakat, objektif havuz, tarafsız kura ve denetlenebilir usullerle oluşur. Böylece halk iradesi ile kurumsal ehliyet birlikte işletilmeye çalışılır.

13. Yargı bağımsızlığı bu taslakta nasıl korunuyor?

Yargı bağımsızlığı, mahkemelerin hiçbir kişi, makam, kurum, siyasi yapı, medya baskısı, ekonomik güç veya idari müdahale tarafından yönlendirilememesi anlamına gelir. Taslakta mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik ve savcılık teminatı, gerekçeli karar zorunluluğu, adil yargılanma hakkı, yüksek yargı organlarının liyakat esaslı yapısı, üyelik süreleri, tarafsız belirleme usulleri ve yargı denetimi gibi güvencelerle korunmak istenir. Çünkü bağımsız yargı olmadan temel haklar, seçim güvenliği, kamu kaynaklarının denetimi ve anayasal düzen gerçek anlamda korunamaz.

14. Seçim güvenliği bu taslakta neden geniş ele alınıyor?

Çünkü günümüzde seçim güvenliği yalnızca sandık günüyle sınırlı değildir. Seçmen iradesi, adaylık sürecinde, kampanya döneminde, medya düzeninde, dijital platformlarda, kamu kaynaklarının kullanımında ve yabancı müdahale ihtimallerinde de etkilenebilir. Bu taslak, seçim güvenliğini sandık, adaylık, propaganda, finansman, medya çoğulculuğu, dijital manipülasyon, bot ağları, sahte içerikler, veri hedefleme ve kamu kaynaklarının tarafsızlığıyla birlikte ele alır. Amaç, seçmenin iradesinin yalnızca oy verme anında değil, sandığa giden bütün süreçte korunmasıdır.

15. Dijital seçim güvenliği neden önemlidir?

Dijital seçim güvenliği, çağdaş anayasal düzenler için artık klasik sandık güvenliği kadar önemlidir. Çünkü seçmen iradesi yalnızca oy sandığında değil; sosyal medya, dijital reklamlar, algoritmik görünürlük, sahte hesaplar, bot ağları, deepfake içerikler, veri hedefleme ve yabancı kaynaklı dijital müdahaleler yoluyla da etkilenebilir. Bu taslak, dijital

alanın siyasi kanaatleri manipüle eden denetimsiz bir güç hâline gelmesini önlemeyi amaçlar. Ancak bu yapılırken ifade özgürlüğü, haber alma hakkı, meşru eleştiri ve siyasal tartışma da korunmalıdır.

16. Temel hak ve özgürlükler bu taslakta nasıl korunuyor?

Taslak, temel hak ve özgürlükleri devletin tanıdığı geçici imkânlar olarak değil, insan onuruna dayanan asli haklar olarak görür. Yaşama hakkı, kişi hürriyeti, özel hayatın gizliliği, düşünce ve ifade özgürlüğü, din ve vicdan hürriyeti, basın özgürlüğü, toplantı ve gösteri hakkı, mülkiyet hakkı, hak arama hürriyeti, eğitim, sağlık, çalışma ve sosyal güvenlik gibi alanlarda güvenceler öngörülür. Hakların sınırlandırılması ise ancak kanunla, ölçülülükle, açık gerekçeyle, somut ihtiyaçla ve yargı denetimiyle mümkün olmalıdır. Böylece belirsiz veya keyfi gerekçelerle özgürlüklerin zayıflatılması engellenmek istenir.

17. Kamu görevlileri nasıl belirlenecek?

Bu taslakta kamu hizmetine giriş ve görevde yükselme; liyakat, eşitlik, objektiflik, fırsat eşitliği ve görevin gerektirdiği nitelikler esas alınarak düzenlenir. Kamu görevleri kişisel yakınlığa, siyasi sadakate, aile bağlantısına, cemaat, zümre veya çıkar ilişkisine göre dağıtılamaz. Her görev için açık ölçütler, denetlenebilir süreçler, gerekçeli kararlar ve etkili itiraz yolları bulunmalıdır. Ölçütler; görevin niteliğine göre eğitim, tecrübe, mesleki başarı, etik güvenilirlik, performans kaydı ve somut yeterlik unsurlarını içermelidir. Amaç, kamu görevini bir kadrolaşma alanı olmaktan çıkarıp vatandaşın hakkını koruyan nitelikli hizmet alanına dönüştürmektir.

18. Kamu kaynakları ve bütçe nasıl denetleniyor?

Bu taslakta kamu kaynakları milletin ortak emaneti olarak görülür. Vergiler, bütçe, kamu alımları, ihaleler, kamu yardımları, afet bağışları, stratejik varlıklar ve kamu-özel işbirliği projeleri şeffaflık, rekabet, mali sürdürülebilirlik, Sayıştay denetimi, Meclis denetimi ve yargı yolu ilkelerine bağlanır. Amaç, kamu kaynağının kişisel, zümresel, partizan veya denetimsiz çıkar alanı hâline gelmesini önlemektir. Devletin parasının nasıl toplandığı, nereye harcandığı ve hangi kamu yararına hizmet ettiği açık ve denetlenebilir olmalıdır.

19. Sosyal devlet bu taslakta nasıl ele alınıyor?

Bu taslakta sosyal devlet, sosyal yardımdan ibaret değildir. Sosyal devlet; eğitimde fırsat eşitliği sağlayan, sağlık hizmetlerine erişimi koruyan, çalışma hayatında adaleti gözeten, sosyal güvenliği güçlendiren, aileyi ve çocukları koruyan, gençleri destekleyen, engellilerin ve yaşlıların insan onuruna uygun yaşamasını sağlayan devlettir. Ancak sosyal haklar aynı zamanda mali sürdürülebilirlik, kamu yararı, eşitlik ve denetlenebilirlik ilkeleriyle birlikte ele alınır. Böylece hem vatandaşın temel ihtiyaçları korunur hem de kamu kaynaklarının keyfi veya sorumsuz kullanımı önlenir.

20. Bu taslak bilim, teknoloji ve kalkınmaya nasıl bakıyor?

Milli Liyakat Anayasası, Türkiye'nin çağdaş medeniyet seviyesini aşma hedefini yalnızca sembolik bir ideal olarak değil, somut bir devlet görevi olarak görür. Bilim, teknoloji, savunma sanayii, uzay çalışmaları, yapay zekâ, siber güvenlik, yarı iletkenler, veri güvenliği, nitelikli insan gücü ve stratejik sektörlerde milli kapasite bu anlayışın parçasıdır. Devletin görevi yalnızca bugünü yönetmek değil, geleceği hazırlamaktır. Bu da bilimsel akıl, kurumsal hafıza, uzun vadeli planlama ve liyakatli insan gücüyle mümkündür.

21. Afet ve kriz dönemlerinde sistem nasıl çalışacak?

Taslak, devleti yalnızca normal zamanlar için değil, kriz dönemleri için de düzenlemeye çalışır. Afet, deprem, salgın, ekonomik kriz, savaş, güvenlik tehdidi veya bütçe tıkanması gibi durumlarda devletin hangi kurumlarla, hangi yetkilerle ve hangi sınırlar içinde hareket edeceği belirli olmalıdır. Kriz dönemlerinde hızlı hareket etmek gerekir; ancak bu hız hukukun, temel hakların, yargı denetiminin ve kamu kaynaklarının şeffaf kullanımının ortadan kaldırılması anlamına gelmemelidir. Taslak, kriz yönetimini hem etkili hem de denetlenebilir kılmayı amaçlar.

22. Yerel yönetimler bu taslakta nasıl düzenleniyor?

Yerel yönetimler, yerel seçmen iradesi, hizmet sürekliliği, yerel ihtiyaçlar, mali denge ve idarenin bütünlüğü esaslarına göre düzenlenir. Belediye başkanlığı ve muhtarlık gibi yerel yürütme makamlarının adaylığı bireysel başvuru esasına dayanır; parti kurumsal adaylığına bağlanmaz. Buna karşılık yerel karar organlarında siyasi parti adaylığı ve bağımsız adaylık hakkı temsil adaleti korunarak düzenlenebilir.

Amaç, yerel yönetimleri hem merkezi idarenin keyfi etkisinden hem de parti kadrolaşmasının tekeline dönüşme riskinden korumaktır.

23. Geçiş süreci nasıl olacak?

Taslak, eski sistemden yeni sisteme geçişin belirsiz bırakılmaması gerektiği anlayışına dayanır. İlk seçimlerin yapılması, mevcut yürütme yapısının dönüştürülmesi, siyasi partilerin yeni anayasal konuma uyumu, liyakat havuzu ve tarafsız kura sistemine geçiş, yüksek yargı organlarının yenilenmesi, kamu görevlilerinin hakları, mevcut davalar ve kanunların uyarlanması gibi konular geçiş hükümleriyle düzenlenmelidir. Amaç, yeni anayasanın yürürlüğe girmesiyle devlet hizmetlerinde boşluk, belirsizlik veya kriz doğmasını önlemektir.

24. Bu taslak fazla teknik ve uygulanması zor bir metin mi?

Taslak teknik hükümler içerir; çünkü devlet yönetimi yalnızca iyi niyetle yürütülemez. Kamu gücünün kötüye kullanılmaması için açık kurallar, denetim yolları, itiraz usulleri, liyakat ölçütleri ve anayasal güvenceler gerekir. Ancak vatandaş açısından taslağın özü sadedir: Devlet kurallara bağlı olacak, görevler liyakatle verilecek, kamu kaynakları denetlenecek, seçimler güvenceye alınacak, temel haklar korunacak ve her makam hesap verebilir olacaktır.

25. Bu taslak nihai bir metin midir, yoksa tartışmaya açık mıdır?

Bu taslak, nihai ve tartışmaya kapalı bir metin iddiası taşımaz. Türk Milletinin ortak aklına sunulmuş ciddi bir anayasal sistem önerisidir. Hukukçuların, akademik çevrelerin, kamu görevlilerinin ve vatandaşların görüşleriyle geliştirilebilir. Anayasa gibi büyük metinler, yalnızca teknik hukuk çalışmasıyla değil; toplumsal meşruiyet, ortak akıl, eleştiri ve katılımı ile olgunlaşır. Bu nedenle taslak, desteklenmek veya reddedilmek kadar, tartışılmak, geliştirilmek ve daha iyi hâle getirilmek için de hazırlanmıştır.

MUHTEMEL ELEŞTİRİLER VE CEVAPLAR

1. Eleştiri: Bu taslak fazla teknik ve uzun bir metin. Halk bunu nasıl anlayacak?

Bu eleştiri önemlidir; çünkü anayasa yalnızca hukukçuların değil, bütün milletin metnidir. Ancak bir anayasanın anlaşılır olması ile güvencesiz bırakılması aynı şey değildir. Devlet yönetimi, temel haklar, seçim güvenliği, yargı bağımsızlığı, kamu kaynakları, afet yönetimi, dijital müdahale ve geçiş hükümleri gibi konular doğal olarak belirli bir teknik çerçeve gerektirir. Eğer bu alanlar yalnızca genel ve güzel cümlelerle bırakılırsa, uygulamada boşluk doğar ve kamu gücü yeniden kişisel takdire açık hâle gelir. Bu taslaktaki teknik ayrıntıların amacı metni ağırlaştırmak değil; keyfiliği önlemek, yetkileri sınırlamak, denetimi güçlendirmek ve vatandaşın hakkını güvence altına almaktır. Halk açısından metnin özü oldukça sadedir: Devlet kurallara bağlı olacak, görevler liyakatle verilecek, kamu kaynağı denetlenecek, seçimler korunacak ve vatandaş hakkını daha güvenli arayacaktır.

2. Eleştiri: Liyakat vurgusu halk iradesini zayıflatır.

Bu taslakta liyakat, halk iradesinin yerine geçen bir ilke olarak değil; halk iradesinin sağlıklı işlemlerini sağlayan tamamlayıcı bir güvence olarak düşünülmektedir. Halkın seçme hakkı korunur; Cumhurbaşkanı, Başbakan, milletvekilleri, belediye başkanları, mahalle ve köy muhtarları doğrudan halk tarafından seçilir; yerel karar organları da yerel seçmen iradesiyle oluşur. Ancak seçilmiş olmak, kamu gücünü sınırsız ve denetimsiz kullanma hakkı vermez. Liyakat, seçimle gelen makamların ve kamu kurumlarının ehil, sorumlu ve denetlenebilir biçimde çalışmasını sağlar. Demokrasi yalnızca kimin seçildiğiyle değil, seçilenlerin devleti nasıl yönettiğiyle de ilgilidir. Bu nedenle liyakat, demokrasinin rakibi değil; demokrasinin kalitesini artıran anayasal güvencedir.

3. Eleştiri: Liyakat havuzu elitist bir sistem doğurabilir.

Liyakat havuzu doğru kurulmazsa böyle bir risk teorik olarak vardır. Bu nedenle taslak, liyakat havuzunu kapalı bir elit seçme mekanizması

olarak değil; objektif, kamuya açık, denetlenebilir ve itiraza açık bir yeterlik alanı olarak kurgular. Liyakat havuzu, belirli kişileri korumak için değil; görevin gerektirdiği şartları taşıyan herkesin eşit biçimde sürece girebilmesi için vardır. Eğer liyakat havuzu belirli okullara, zümrelere, çevrelere, ekonomik güce veya siyasi yakınlığa bağlanırsa amacından sapar. Bu nedenle havuzun temel güvencesi şeffaflık, objektif ölçüt, etkili itiraz, yargı yolu ve siyasi müdahale yasağıdır. Amaç elitizm değil, kamu görevini kişisel sadakat ve kapalı kadro ilişkilerinden kurtarmaktır.

4. Eleştiri: Tarafsız kura ciddi devlet görevleri için rastlantısal bir yöntem değil mi?

Tarafsız kura, tek başına ehliyetsiz kişileri göreve getiren rastlantısal bir yöntem olarak düşünülmemelidir. Bu sistemde kura, ancak önceden belirlenmiş objektif liyakat şartlarını taşıyan kişiler arasında uygulanır. Kura, devleti şansa bırakmak için değil; ehil kişiler arasında kapalı müdahaleyi önlemek için kullanılır. Yani kura, yeterliksiz kişiler arasından rastgele seçim yapmak için değil; yeterli kişiler arasında siyasi müdahaleyi, kapalı pazarlığı, kişisel referansı ve sonuç odaklı yönlendirmeyi önlemek için kullanılır. Halk tarafından seçilecek makamlarda kura seçim kazandırmaz; yalnızca adaylık sürecinin adil, yönetilebilir ve tarafsız işlemesini sağlar. Bu nedenle kura, liyakatin yerine geçen değil, liyakatlı adaylar arasında tarafsızlığı sağlayan yardımcı bir anayasal güvencedir.

5. Eleştiri: Siyasi partiler zayıflatılırsa demokrasi zarar görmez mi?

Siyasi partiler demokratik hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Bu taslak da siyasi partileri ortadan kaldırmaz; onların yasama, temsil, muhalefet, program geliştirme, kamu hizmeti tercihlerini tartışma ve seçmenle bağ kurma işlevlerini korur. Ancak demokrasinin sağlıklı işlemesi için siyasi partilerin varlığı kadar, devlet kurumlarının tarafsızlığı da önemlidir. Bu modelde siyasi partiler, yasama ve yerel karar organlarında temsil, denetim, kanun teklifi, bütçe tartışması ve kamu hizmeti programı geliştirme bakımından varlığını sürdürür; sınırlama, tarafsız işlemesi gereken icrai yürütme ve kamu idaresi alanına ilişkindir. Partiler toplumun sesini taşır; devlet ise milletin tamamına tarafsız hizmet eder.

6. Eleştiri: Cumhurbaşkanının icrai yetkisinin olmaması devleti zayıflatmaz mı?

Devleti güçlü kılan, bütün yetkilerin tek makamda toplanması değildir. Devleti güçlü kılan, görevlerin açık, yetkilerin sınırlı, sorumluluğun belirli ve denetimin etkili olmasıdır. Bu taslakta Cumhurbaşkanı devleti temsil eden, Cumhuriyetin itibarını ve anayasal sürekliliği gözeten tarafsız makamdır. Yürütme sorumluluğu ise halk tarafından seçilen Başbakana verilmiştir. Böylece temsil ile icra birbirinden ayrılır. Cumhurbaşkanı günlük siyasi ve idari çekişmelerin dışında kalırken, Başbakan yürütmeden açık biçimde sorumlu olur. Bu model devleti zayıflatmaz; aksine yetki karmaşasını azaltır, sorumluluğu netleştirir ve temsil makamının tarafsızlığını güçlendirir.

7. Eleştiri: Halk tarafından seçilen Başbakan çok güçlü hâle gelmez mi?

Bu risk, her yürütme sisteminde dikkate alınması gereken ciddi bir risktir. Bu taslakta Başbakan halk tarafından seçilir ve yürütmenin merkezinde yer alır; ancak sınırsız yetkili değildir. Başbakanın yetkileri Anayasa, kanunlar, Meclis denetimi, bütçe hakkı, Sayıştay denetimi, yargı yolu, temel haklar, kamu yararı, görev süresi ve sorumluluk mekanizmalarıyla sınırlandırılır. Ayrıca Cumhurbaşkanı temsili anayasal gözetim makamı olarak devletin birliğini ve anayasal sürekliliği gözetir. Bu sistemin amacı güçlü ama denetlenebilir bir yürütme kurmaktır. Güçlü yürütme, denetimsiz yürütme anlamına gelmez.

8. Eleştiri: Bu sistem çok fazla denetim getirerek devleti yavaşlatmaz mı?

Denetimin amacı devleti felç etmek değil, kamu gücünün doğru kullanılmasını sağlamaktır. Denetimsiz hız, kısa vadede pratik görünebilir; fakat uzun vadede kamu zararına, hak ihlaline, yolsuzluğa, liyakatsiz atamalara, yanlış yatırımlara ve kurumsal güvensizliğe yol açabilir. Bu taslakta denetim, devletin hareket kabiliyetini ortadan kaldırmak için değil; kararların gerekçeli, kayıtlı, ölçülü ve hesap verebilir olmasını sağlamak için öngörülmektedir. Kriz dönemlerinde hızlı karar alma imkânı korunur; ancak bu hız temel hakları, yargı

denetimini, kamu kaynaklarının denetimini ve anayasal sınırları ortadan kaldırma gerekçesi yapılamaz.

9. Eleştiri: Bu taslak yargıya fazla güç veriyor olabilir.

Yargı, devlet içinde siyasi karar alma makamı değildir; görevi hukuku, temel hakları ve anayasal sınırları korumaktır. Bu taslakta yargıya verilen önem, yargının siyaset yerine geçmesi için değil; kamu gücünün hukuk içinde kalmasını sağlamak içindir. Yargı bağımsız olmazsa, anayasal haklar kâğıt üzerinde kalır. Ancak yargı da sınırsız değildir. Yargı kararları gerekçeli olmak, hukuka dayanmak, görev alanı içinde kalmak ve yerindelik denetimi yapmamak zorundadır. Bu nedenle taslak, yargıyı hem güçlü bir güvence olarak konumlandırır hem de onu Anayasa ve hukukla bağlı tutar.

10. Eleştiri: Seçim güvenliğini dijital alan, medya ve yabancı müdahale ile birlikte düzenlemek ifade özgürlüğünü sınırlayabilir.

Bu risk dikkatle ele alınmalıdır. Çünkü seçim güvenliği adına ifade özgürlüğünün, basın hürriyetinin, haber alma hakkının veya meşru siyasal eleştirinin bastırılması kabul edilemez. Bu taslakta dijital müdahale, medya manipülasyonu ve yabancı etkiyle mücadele edilirken, haber verme, yorum yapma, akademik değerlendirme, bireysel kanaat açıklama ve meşru siyasi tartışma korunmaktadır. Amaç vatandaşın ne düşüneceğini belirlemek değildir. Amaç, sahte kimlikler, bot ağları, deepfake içerikler, gizli finansman, yabancı veri hizmetleri ve kamu kaynakları yoluyla seçmen iradesinin görünmeyen biçimde yönlendirilmesini önlemektir. Seçim güvenliği, özgür tartışmayı bastırmak için değil; gerçek ve serbest iradeyi korumak için gereklidir.

11. Eleştiri: Bu taslak devletin güvenlik kurumlarını fazla sınırlandırıyor mu?

Devletin güvenlik, kolluk, istihbarat, sınır güvenliği ve siber güvenlik kapasitesi güçlü olmak zorundadır. Ancak güvenlik gücü de hukuk içinde kalmalıdır. Denetimsiz güvenlik yapılanması, zamanla vatandaş haklarını, seçim süreçlerini, yargıyı, medyayı veya siyasi alanı etkileyen bir güç merkezine dönüşebilir. Bu taslak güvenlik kurumlarını zayıflatmayı değil; onları hukuka, sivil otoriteye, temel haklara, tarafsızlığa, ölçülülüğe ve yargı denetimine bağlamayı amaçlar. Hukuka bağlılık, güvenlik kapasitesini azaltan değil; güvenlik gücünü meşru,

güvenilir ve sürdürülebilir kılan anayasal zemindir. Güvenlik gücü, milletin güvenliği için vardır; herhangi bir kişi, parti, zümre veya denetimsiz yapı adına kullanılamaz.

12. Eleştiri: Sosyal haklar mali açıdan devlete ağır yük getirmez mi?

Sosyal hakların tanınması ile sınırsız kamu harcaması aynı şey değildir. Bu taslakta sosyal devlet anlayışı insan onuru, kamu yararı, fırsat eşitliği ve temel ihtiyaçların korunması üzerine kurulurken; mali sürdürülebilirlik, açık önceliklendirme, denetlenebilirlik ve kaynakların adil kullanımı da gözetilir. Devlet, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, barınma, afet sonrası koruma ve temel kamu hizmetleri gibi alanlarda vatandaşın asgari insan onuruna uygun yaşam şartlarını korumakla yükümlüdür. Ancak bu yükümlülük keyfi, plansız veya seçim odaklı harcama rejimine dönüştürülemez. Sosyal devlet, insan onuru ile mali akıllı birlikte gerektirir.

13. Eleştiri: Taslak çok idealist; gerçek hayatta uygulanması zor olabilir.

Her anayasal taslak, bir ideal ile başlar; fakat başarılı olması için uygulanabilir kurallar içermesi gerekir. Bu metin yalnızca iyi niyetli ilkelerden oluşmamaktadır. Adaylık, seçim, yargı, kamu kaynakları, geçiş hükümleri, denetim yolları, görev süresi, kriz yönetimi ve temel hak sınırlamaları gibi alanlarda somut mekanizmalar öngörmektedir. Elbette uygulama için kanunlar, kurumlar, teknik altyapı, kamu kültürü ve toplumsal kabul gerekecektir. Ancak bir sistemin zor olması, gerekli olmadığı anlamına gelmez. Türkiye'nin ihtiyacı kolay ama zayıf çözümler değil; zor olsa da kalıcı, denetlenebilir ve adil kurumsal yapılardır.

14. Eleştiri: Bu kadar çok güvence sistemi karmaşıktır mı?

Anayasal güvence ile gereksiz karmaşıklık birbirinden ayrılmalıdır. Bir ülkede kamu gücü ne kadar genişse, o gücün sınırları da o kadar açık olmalıdır. Seçimler, yargı, kamu kaynakları, afet yönetimi, dijital alan, yüksek yargı üyelikleri ve yürütme yetkileri basit sloganlarla yönetilemez. Eğer güvence mekanizmaları kurulmazsa, sistem daha basit görünür; fakat uygulamada daha keyfi hâle gelir. Bu taslakta amaç karmaşıklık üretmek değil; kamu gücünü önceden bilinen, denetlenebilir

ve hukuka bağılı usullerle çalıştırmaktır. İyi tasarlanmış güvence, sistemi yavaşlatan değıl, sistemi güvenilir kılan unsurdur.

15. Eleştiri: Bu taslak mevcut devlet geleneğıyle kopuş anlamına mı geliyor?

Hayır. Bu taslak, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihî sürekliliğini, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, laik Cumhuriyet ilkesini, Atatürk ilke ve inkılaplarını, millî egemenliğı ve hukuk devleti anlayışını koruma iddiasındadır. Buradaki amaç geçmişle kavga etmek değıl; Cumhuriyetin temel değerlerini daha kurallı, daha çağdaş, daha liyakatli ve daha denetlenebilir bir yapıyla geleceğı taşımadır. Devlet geleneğı, yalnızca eski kurumları aynen sürdürmekle değıl; temel değerleri çağın ihtiyaçlarına uygun biçimde güçlendirmekle korunur. Milli Liyakat Anayasası bu bakımdan kopuş değıl, kurumsal yenilenme önerisidir.

16. Eleştiri: Bu sistem toplumsal kutuplaşmayı artırabilir mi?

Her büyük anayasa tartışması, yanlış yürütülürse kutuplaşma üretebilir. Ancak bu taslağın temel amacı kutuplaşmayı artırmak değıl; ortak kurallar etrafında güven inşa etmektir. Taslak, herhangi bir toplum kesimini dışlamayı değıl; devletin herkese eşit, tarafsız ve liyakatli hizmet etmesini amaçlar. Vatandaşın etnik, kültürel, inançsal, siyasi veya yaşam tarzı farklılıkları devlet karşısında ayrımcılık sebebi yapılamaz. Devletin görevi toplumu tek tipleştirmek değıl; ortak vatandaşlık, hukuk, adalet ve kamu hizmeti temelinde bir arada tutmadır. Bu nedenle taslak, doğru anlatıldığında kutuplaşmayı azaltacak bir ortak zemin sunabilir.

17. Eleştiri: Bu taslak fazla merkeziyetçi mi?

Taslak, devletin birliğini ve kamu hizmetlerinin bütünlüğünü önemser; ancak yerel seçmen iradesini ve yerel yönetimlerin hizmet sorumluluğunu da korumaya çalışır. Yerel yönetimler, yerel ihtiyaçların karşılanmasında önemli kurumlardır. Bu taslakta yerel seçimler, yerel yürütme makamları ve yerel karar organlarının boşalması, geçici görevlendirme, yerel bütçe, yerel hizmet sürekliliğı ve yerel seçmen iradesi özel güvence alanları olarak ele alınır. Amaç merkezi idareyi sınırsız güçlendirmek değıl; yerel yönetimlerin hem keyfi merkezi

müdahaleden hem de yerel düzeyde denetimsiz güç oluşumundan korunmasını sağlamaktır.

18. Eleştiri: Kamu görevlilerinde sürekli denetim ve performans ölçümü baskı aracına dönüşebilir mi?

Bu risk vardır; bu nedenle performans, etik denetim ve liyakat süreçleri objektif, ölçülebilir, gerekçeli ve yargı denetimine açık olmalıdır. Kamu görevlilerinin değerlendirilmesi siyasi baskı, keyfi tasfiye, kişisel hesaplaşma veya kadrolaşma aracı olarak kullanılamaz. Taslağın amacı kamu görevlisini güvencesizleştirmek değil; kamu hizmetini nitelikli hâle getirirken dürüst ve ehil kamu görevlisini de korumaktır. Gerçek liyakat sistemi, yalnızca yetersizliği tespit etmez; aynı zamanda başarılı, tarafsız ve dürüst kamu görevlisini siyasi müdahaleye karşı korur.

19. Eleştiri: Bu taslak ekonomiye fazla anayasal sınır koyuyor mu?

Ekonomi tamamen keyfi tercihlere bırakıldığında yatırım güvenliği, fiyat istikrarı, rekabet, kamu kaynakları ve sosyal adalet zarar görebilir. Ancak ekonomi aşırı katı anayasal hükümlerle de kilitlenmemelidir. Bu taslak, ekonomik hayatı merkezi olarak yönetmeyi değil; hukuk güvenliği, öngörülebilirlik, adil rekabet, kamu kaynaklarının denetimi, stratejik sektörlerin korunması ve sosyal devlet sorumluluğu arasında denge kurmayı amaçlar. Yatırım, üretim, girişim özgürlüğü ve piyasa işleyişi korunurken; kamu gücünün ayrıcalık, keyfi müdahale, haksız rekabet veya denetimsiz kaynak aktarımı için kullanılmasına engel olunmak istenir.

20. Eleştiri: Anayasada bilim, teknoloji, uzay ve yapay zekâ gibi konuların yer alması gereksiz değil mi?

Geleneksel anayasalarda bu konular sınırlı yer tutmuş olabilir; ancak günümüzde devlet gücü artık yalnızca askerî, idari veya mali kapasiteyle ölçülmemektedir. Bilim, teknoloji, yapay zekâ, siber güvenlik, veri, savunma sanayii, uzay çalışmaları, yarı iletkenler ve stratejik üretim kapasitesi ülkelerin bağımsızlığı, güvenliği ve kalkınması açısından temel alanlara dönüşmüştür. Bu konuların anayasada yer alması, teknik ayrıntıları anayasa metnine taşımak anlamına gelmez. Ama devletin bu

alanlarda liyakat, bilimsel özgürlük, kamu yararı, uzun vadeli planlama ve millî kapasite hedefiyle hareket etmesi gerektiğini gösterir.

21. Eleştiri: Taslak bazı alanlarda devlete çok fazla görev yüklüyor olabilir.

Devlete görev yüklemek ile devleti sınırsız yetkili kılmak aynı şey değildir. Bu taslakta devlet; eğitim, sağlık, güvenlik, adalet, afet yönetimi, sosyal koruma, bilim, teknoloji, çevre ve kamu hizmetleri alanında sorumluluk sahibidir. Ancak bu sorumluluklar hukuk, mali sürdürülebilirlik, liyakat, kamu yararı, ölçülülük ve denetim ilkeleriyle sınırlandırılmıştır. Devlet görevlerini yerine getirirken vatandaşın haklarını zedeleyemez, kamu kaynaklarını keyfi kullanamaz ve özel hayatı gereksiz yere kontrol edemez. Yani taslak, hem sorumlu hem de sınırlı devlet anlayışını birlikte kurmaya çalışır.

22. Eleştiri: Bu taslak halk tarafından benimsenir mi?

Bir anayasa taslağının benimsenmesi, yalnızca metnin kalitesine değil, nasıl anlatıldığına da bağlıdır. Eğer bu taslak yalnızca teknik hukuk diliyle sunulursa geniş toplum kesimlerine ulaşması zor olabilir. Ancak halka sade biçimde “bu sistem senin hakkını nasıl koruyacak, devleti nasıl denetleyecek, torpili nasıl azaltacak, kamu kaynağını nasıl güvenceye alacak, seçimleri nasıl koruyacak” diye anlatılırsa daha güçlü bir toplumsal karşılık bulabilir. Bu nedenle taslağın kitaplaştırılması, soru-cevaplarla açıklanması, örnek senaryolarla somutlaştırılması ve eleştirilere açık tutulması büyük önem taşır.

23. Eleştiri: Bu taslak bir kişinin veya dar bir çevrenin fikri olarak kalabilir mi?

Her büyük fikir başlangıçta sınırlı bir çevrede doğabilir; fakat değerini, açık tartışmaya ve ortak akla açıldığında kazanır. Bu taslak da nihai ve kapalı bir metin olarak değil; Türk Milletinin, hukukçuların, akademik çevrelerin, kamu görevlilerinin ve vatandaşların değerlendirmesine sunulmuş bir sistem önerisi olarak görülmelidir. Eğer metin eleştiriye kapatılırsa zayıflar; farklı görüşlerle, hukuki değerlendirmelerle ve toplumsal katkılarla olgunlaştırılırsa güçlenir. Anayasa fikri kişisel sahiplikten çıkıp ortak akla yöneldiği ölçüde meşruiyet kazanır.

24. Eleştiri: Bu taslak bütün sorunları çözer mi?

Hayır. Hiçbir anayasa tek başına bir ülkenin bütün sorunlarını çözemez. Anayasa, doğru kurumları ve ilkeleri kurar; fakat bu ilkelerin yaşaması için iyi kanunlar, dürüst uygulayıcılar, bağımsız yargı, bilinçli toplum, nitelikli kamu görevlileri ve güçlü demokratik kültür gerekir. Bu taslak, sorunların tamamını sihirli biçimde ortadan kaldırma iddiasında değildir. Ancak keyfilği azaltacak, liyakati güçlendirecek, denetimi artıracak, kamu kaynaklarını koruyacak ve temel hakları daha görünür güvence altına alacak bir anayasal zemin kurmayı amaçlar.

25. Eleştiri: Neden mevcut anayasa üzerinde değişiklik yapmak yerine tamamen yeni bir taslak öneriliyor?

Mevcut anayasa üzerinde değişiklik yapmak her zaman mümkündür; ancak çok sayıda parçalı değişiklik, zamanla sistem bütünlüğünü zayıflatabilir. Hükümet sistemi, yargı yapısı, seçim güvenliği, kamu yönetimi, dijital alan, liyakat, kriz yönetimi ve kamu kaynakları gibi konular birbiriyle bağlantılıdır. Bu alanlarda köklü bir uyum isteniyorsa, yalnızca madde eklemek veya çıkarmak yeterli olmayabilir. Yeni taslak önerisi, devlet düzenini baştan sona aynı temel fikir etrafında yeniden kurma çabasından doğmaktadır: millet egemenliği, hukuk devleti, liyakat, şeffaflık, hesap verebilirlik ve denetlenebilir kamu gücü.

KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ

Milli Liyakat Anayasası: Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet düzenini millet egemenliği, hukuk devleti, liyakat, tarafsızlık, şeffaflık, hesap verebilirlik ve denetlenebilir kamu gücü ilkeleri üzerine kurmayı amaçlayan anayasal sistem taslağıdır.

Liyakat: Bir görevin; bilgi, ehliyet, tecrübe, ahlaki sorumluluk, görev yeterliği ve somut başarı ölçütlerine sahip kişiler tarafından yürütülmesi ilkesidir. Liyakat, kamu görevlerinin kişisel yakınlık, siyasi sadakat, zümresel bağ veya keyfî tercih yerine; görevin niteliğine göre önceden belirlenen, ölçülebilir ve denetlenebilir objektif ölçütlerle verilmesini ifade eder.

Milli Liyakat: Liyakat ilkesinin Türk Milletinin ortak menfaati, devletin sürdürülebilir gücü, kamu hizmetinin niteliği ve gelecek nesillerin hakkı için uygulanmasıdır. Bu kavram, liyakati yalnızca bireysel başarı değil, millî kamu sorumluluğu olarak ele alır.

Millet Egemenliği: Devlet gücünün kaynağının millete ait olmasıdır. Bu egemenlik yalnızca seçimlerde oy kullanmakla sınırlı değildir; devletin bütün organlarının millete karşı sorumlu, denetlenebilir ve anayasal sınırlar içinde çalışmasını da kapsar.

Kamu Gücü: Devletin kanun yapma, yönetme, yargılama, kamu hizmeti sunma, vergi toplama, güvenlik sağlama ve düzenleme yapma yetkisidir. Bu güç millet adına, Anayasa ile sınırlı olarak kullanılır ve kişisel, partizan, zümresel veya keyfî amaçlarla kullanılamaz.

Kamu Gücü Emaneti: Kamu yetkilerinin makam sahiplerine ait kişisel güç değil, millet adına geçici olarak kullanılan bir sorumluluk olduğu anlayışıdır. Bu emanet, hukuk, liyakat, kamu yararı ve denetim ilkeleriyle kullanılmalıdır.

Hukuk Devleti: Devletin bütün işlem ve eylemlerinin hukukla bağlı olduğu, temel hakların korunduğu, yargı denetiminin bulunduğu, keyfî yönetimin engellendiği devlet düzenidir.

Anayasanın Üstünlüğü: Anayasanın devletin bütün organları, kurumları, kanunları, idari işlemleri ve gerçek-tüzel kişiler için bağlayıcı

en üst hukuk kuralı olmasıdır. Hiçbir kanun, işlem veya uygulama Anayasaya aykırı olamaz.

Anayasal Çekirdek: Bir anayasal hükmün vazgeçilmez özüdür. Temel hak, yetki, görev, güvence, yargı yolu, denetim ve hukuki sonuç gibi unsurlar anayasal çekirdeği oluşturur. Kanun veya idari işlemle bu çekirdek zayıflatılamaz.

Kanunla Dolanma Yasağı: Anayasada korunan bir hak, kurum, yetki veya denetim yolunun kanun, yönetmelik, idari işlem ya da fiili uygulamayla işlevsiz bırakılmamasıdır.

Kamu Yararı: Kamu gücünün toplumun gerçek, somut ve meşru ihtiyacını karşılamak için kullanılmasıdır. Kamu yararı; kişisel, zümresel, partizan veya dönemsel çıkar gerekçesi olamaz. Somut gerekçe, ölçülülük ve denetlenebilirlik gerektirir.

Somut ve Denetlenebilir Gerekçe: Bir kararın, işlem veya sınırlamanın soyut iddia yerine açık olguya, veriye, ihtiyaç tespitine ve kontrol edilebilir bilgiye dayanmasıdır. Bu ilke, keyfi yönetimi engellemek için kullanılır.

Şeffaflık: Devletin karar, işlem, harcama, atama ve denetim süreçlerinin kamu tarafından görülebilir, izlenebilir ve anlaşılabilir olmasıdır. Şeffaflık, hesap verebilirliğin ön şartıdır.

Hesap Verebilirlik: Kamu gücü kullanan kişi ve kurumların kararlarından, harcamalarından, ihmallerinden ve uygulamalarından dolayı açıklama yapmak, denetlenmek ve gerektiğinde sorumluluk üstlenmek zorunda olmasıdır.

Denetlenebilirlik: Bir kamu işleminin, kararının, harcamasının, atamasının veya yetki kullanımının Meclis, yargı, Sayıştay, bağımsız kurumlar, kamuoyu veya ilgili denetim mekanizmaları tarafından incelenebilir olmasıdır.

Tarafsızlık: Devletin bütün kişi, grup, parti, inanç, düşünce, zümre ve toplumsal kesimler karşısında eşit mesafede durmasıdır. Kamu görevi kişisel veya siyasi bağlılıkla değil, hukuk ve kamu yararıyla yürütülmelidir.

Kamu Görevi Ahlakı: Kamu gücü kullananların görevlerini dürüstlük, liyakat, tarafsızlık, ölçülülük, kamu yararı ve millet adına

emanet bilinciyle yerine getirmesidir. Kamu makamı kişisel menfaat, hakaret, tehdit, ayrımcılık veya propaganda aracı yapılamaz.

Makam Vakarı: Kamu makamlarının görevin gerektirdiği ciddiyet, saygınlık, tarafsızlık ve sorumluluk içinde temsil edilmesidir. Bu kavram, makam sahiplerinin kamu görevini kişisel gösteri veya baskı aracına dönüştürmesini önlemeyi amaçlar.

Liyakat Havuzu: Belirli anayasal görevler, üyelikler veya adaylık süreçleri için önceden belirlenmiş objektif şartları taşıyan kişilerden oluşan denetlenebilir aday alanıdır. Amaç, görevlendirmelerde kapalı pazarlık, kişisel referans ve siyasi müdahaleyi önlemektir.

Tarafsız Kura: Liyakat şartlarını taşıyan kişiler arasında objektif, şeffaf ve müdahaleye kapalı belirleme yapılmasını sağlayan yöntemdir. Kura, ehliyetsiz kişiyi seçmek için değil; ehil kişiler arasında kapalı müdahaleyi önlemek ve tarafsızlığı sağlamak için kullanılır.

Objektif Ölçüt: Kişiye, siyasi tercihe, zümreye veya döneme göre değişmeyen; önceden bilinen, ölçülebilir ve denetlenebilir şarttır. Kamu görevleri ve adaylık süreçlerinde keyfiliği önlemek için kullanılır.

Etkili İtiraz Hakkı: Bir kişinin kendisi hakkında verilen karar, ret, işlem veya sınırlamaya karşı hızlı, erişilebilir ve sonuç doğurabilir biçimde başvuru yapabilmesidir.

Yargı Yolu: Devletin işlem ve kararlarına karşı bağımsız ve tarafsız mahkemelere başvurulabilme güvencesidir. Yargı yolu, hukuk devletinin temel şartıdır.

Bağımsız Yargı: Mahkemelerin hiçbir kişi, makam, parti, medya, ekonomik güç, idare veya kapalı yapı tarafından yönlendirilememesidir. Yargı yalnızca Anayasaya, hukuka ve vicdani kanaate göre karar verir.

Tarafsız Yargı: Mahkemelerin davanın taraflarına, siyasi görüşlere, inançlara, toplumsal konumlara veya kamuoyu baskısına göre değil, hukuka ve delillere göre karar vermesidir.

Hâkimlik ve Savcılık Teminatı: Hâkim ve savcılarının görevlerini baskı, sürgün, keyfi atama, tehdit veya siyasi müdahale korkusu olmadan yerine getirebilmesini sağlayan anayasal güvencedir.

Gerekçeli Karar: Mahkeme veya kamu otoritesi kararının hangi hukuki ve fiilî nedenlere dayandığını açıkça göstermesidir. Gerekçe, keyfiliği önler ve denetimi mümkün kılar.

Adil Yargılanma Hakkı: Kişinin bağımsız ve tarafsız mahkeme önünde savunma hakkı, mahkemeye erişim, makul sürede yargılanma, silahların eşitliği, açık duruşma ve gerekçeli karar güvencelerine sahip olmasıdır.

Temel Hakların Özü: Bir temel hakkın ortadan kaldırılamayan en temel koruma alanıdır. Kanunla sınırlama yapılabilir; ancak hakkın özü yok edilemez veya kullanılamaz hâle getirilemez.

Ölçülülük: Devletin bir hakka veya özgürlüğe müdahale ederken zorunlu, uygun, gerekli ve orantılı davranmasıdır. Müdahale amacını aşmamalı ve daha hafif araçlarla çözüm mümkünse ağır sınırlama uygulanmamalıdır.

İfade Özgürlüğü: Kişinin düşünce, kanaat, eleştiri, haber, yorum ve fikirlerini söz, yazı, görsel, dijital veya başka yollarla açıklayabilme hakkıdır. Bu özgürlük demokratik toplumun temel şartıdır.

Basın Hürriyeti: Basının haber verme, eleştirme, araştırma, yayımlama ve kamuoyunu bilgilendirme hakkıdır. Sansür, baskı, keyfi erişim engeli veya kamu kaynaklarıyla yönlendirme bu hürriyeti zedeleyemez.

Medya Çoğulculuğu: Farklı görüşlerin, haber kaynaklarının ve yayın organlarının serbestçe var olabilmesi; medya alanının tekelleşme, örtülü finansman veya siyasi baskı aracına dönüşmemesidir.

Dijital Egemenlik: Devletin ve milletin dijital altyapı, kamu verisi, kişisel veriler, kritik bilgi sistemleri ve siber güvenlik alanlarında bağımsız, güvenli ve hukukla bağlı hareket edebilmesidir.

Yapay Zekâ Denetimi: Kamu hizmetlerinde kullanılan yapay zekâ ve algoritmik karar sistemlerinin şeffaf, insan denetimine açık, ayrımcılık üretmeyen ve itiraz edilebilir biçimde çalışmasıdır.

Dijital Seçim Güvenliği: Seçmen iradesinin bot ağları, sahte hesaplar, deepfake, yabancı dijital müdahale, veri hedefleme, algoritmik yönlendirme ve gizli finansman yoluyla manipüle edilmesini önleyen anayasal güvence alanıdır.

Yabancı Müdahale Yasağı: Seçim, adaylık, kampanya, medya, dijital iletişim veya kamuoyu üzerinde yabancı devlet, kuruluş, finansman, veri hizmeti, dijital reklam veya örtülü destek yoluyla yönlendirme yapılamamasıdır.

Kampanya Eşitliği: Seçimlerde adayların, partilerin ve bağımsız siyasi aktörlerin kamu kaynakları, medya imkânları, finansman ve propaganda araçları bakımından adil ve eşit şartlarda yarışabilmesidir.

Kamu Kaynağı: Vergi gelirleri, bütçe imkânları, kamu personeli, kamu binaları, kamu araçları, kamu verisi, kamu ilanları, kamu yayıncılığı ve devletin ekonomik gücüdür. Kamu kaynağı parti, aday, kişi veya zümre yararına kullanılamaz.

Sayıştay Denetimi: Kamu gelir, gider, mal ve hesaplarının hukuka, bütçeye, mali sorumluluğa ve kamu yararına uygun kullanılıp kullanılmadığını denetleyen anayasal mali denetimdir.

Bütçe Hakkı: Millet adına kamu gelir ve giderlerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından belirlenmesi, onaylanması ve denetlenmesi yetkisidir. Bütçe hakkı, millet egemenliğinin mali alandaki yansımasıdır.

Geçici Bütçe: Normal bütçe zamanında kabul edilemediğinde kamu hizmetlerinin kesintiye uğramaması için sınırlı, süreli ve denetlenebilir şekilde uygulanan geçici mali yönetim aracıdır.

Kamu Alımları: Devletin mal, hizmet, yapım, altyapı, savunma, teknoloji veya diğer ihtiyaçlar için yaptığı harcamalardır. Kamu alımları açıklık, rekabet, mali sürdürülebilirlik ve bağımsız denetim esaslarına dayanmalıdır.

Kamu-Özel İşbirliği: Kamu hizmeti veya altyapı yatırımlarının özel sektörle yapılan sözleşmeler yoluyla yürütülmesidir. Bu yöntem kamu yararı, mali sürdürülebilirlik, şeffaflık ve denetimden muaf tutulamaz.

Stratejik Devlet Planı: Devletin uzun vadeli kalkınma, güvenlik, teknoloji, eğitim, ekonomi, afet yönetimi ve kamu hizmeti hedeflerini bilimsel veri ve kurumsal akılla belirleyen planlama çerçevesidir.

Kurumsal Hafıza: Devletin tecrübe, kayıt, veri, arşiv, bilgi birikimi ve kamu hizmeti deneyimini korumasıdır. Kurumsal hafıza, kamu yönetiminde süreklilik ve kalite için gereklidir.

Açık Veri: Kişisel veriler, millî güvenlik ve meşru gizlilik korunmak şartıyla kamu verilerinin erişilebilir, doğrulanabilir ve bilimsel analize elverişli biçimde sunulmasıdır.

Kanıta Dayalı Yönetim: Kamu kararlarının keyfi kanaatlerle değil; veri, ölçüm, etki analizi, uzmanlık ve denetlenebilir gerekçelerle oluşturulmasıdır.

Kriz Yönetimi: Afet, savaş, salgın, ekonomik kriz, güvenlik tehdidi veya büyük kamu düzeni sorunlarında devletin hızlı, planlı, hukuka bağlı ve denetlenebilir biçimde hareket etmesidir.

Afet Yönetimi: Deprem, sel, yangın, salgın, kuraklık ve benzeri afetlere karşı önleme, hazırlık, müdahale, yardım, barınma, yeniden inşa ve denetim süreçlerinin bütünüdür.

Olağanüstü Hâl: Normal hukuk düzeniyle karşılanması güç olağanüstü durumlarda, temel hakların özüne dokunmadan, geçici, ölçülü, gerekçeli ve denetime açık tedbirler alınabilmesini sağlayan anayasal yönetim usulüdür.

Kamu Hizmetinin Sürekliliği: Eğitim, sağlık, güvenlik, adalet, ulaşım, enerji, su, haberleşme ve benzeri temel kamu hizmetlerinin kriz veya geçiş dönemlerinde kesintiye uğratılmaması ilkesidir.

Sosyal Devlet: Devletin yalnızca güvenlik ve idare göreviyle sınırlı kalmayıp; eğitim, sağlık, çalışma, sosyal güvenlik, barınma, aile, çocuk, gençlik, engelliler, yaşlılar ve temel ihtiyaç alanlarında insan onurunu koruyacak tedbirler almasıdır.

Sosyal Hakların Asgari Çekirdeği: Sağlık, beslenme, barınma, eğitim, sosyal güvenlik ve zorunlu kamu hizmetlerine insan onuruyla bağdaşır asgari erişimin ortadan kaldırılamayan düzeyidir.

Mali Sürdürülebilirlik: Devletin sosyal ve ekonomik görevlerini yerine getirirken bütçe dengesi, borç yükü, kaynak kapasitesi ve gelecek nesillerin hakkını gözetmesidir.

Yerel Yönetim: İl, belediye, köy ve benzeri yerel birimlerde halkın yerel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan kamu tüzel kişileridir. Yerel yönetimler, yerel seçmen iradesi ve idarenin bütünlüğü içinde çalışır.

Yerel Seçmen İradesi: Bir yerel yönetim çevresindeki halkın kendi yerel yöneticilerini ve temsil organlarını belirleme hakkıdır. Bu irade

keyfi görevden alma, sürekli geçici görevlendirme veya seçimlerin belirsiz ertelenmesiyle etkisiz kılınamaz.

Temsil Makamı: Devletin birliğini, sürekliliğini ve anayasal düzenini temsil eden makamdır. Bu taslakta Cumhurbaşkanı temsil makamı olarak düzenlenmiştir.

İcrai Yürütme: Kamu hizmetlerini yönetme, idari karar alma, teşkilatları çalıştırma ve devletin günlük yönetim sorumluluğunu üstlenme yetkisidir. Bu taslakta icrai yürütmenin merkezi Başbakandır.

Başbakanlık Sorumluluğu: Yürütme faaliyetlerinin halk tarafından seçilen Başbakanın anayasal sorumluluğu altında yürütülmesidir. Başbakan güçlüdür; ancak Meclis, yargı, Sayıştay, temel haklar ve anayasal sınırlarla denetlenir.

Yapıcı Anayasal Güvensizlik: Başbakanın ancak ağır anayasal ihlal veya kamu hizmetinin ciddi biçimde işlemez hâle gelmesi gibi somut ve denetlenebilir sebeplerle, anayasal sürekliliği sağlayacak geçici usul gösterilerek görevden uzaklaştırılabilmesini sağlayan istisnai denge mekanizmasıdır. Amaç, keyfi hükümet krizlerini değil, ağır anayasal tıkanmaları önlemektir.

Seçim Takvimi: Adaylık, itiraz, kesin liste, propaganda, oy verme, sayım, kesin sonuç ve göreve başlama aşamalarını belirleyen resmî süreçtir. Seçim takvimi seçme ve seçilme hakkını zedeleyecek şekilde değiştirilemez.

Kesin Aday Listesi: Adaylık şartları, itirazlar ve gerekli belirleme süreçleri tamamlandıktan sonra seçime katılacağı kesinleşen adayların listesidir.

Makul Tercih Çeşitliliği: Seçmenin gerçek rekabet ortamında farklı aday, görüş ve programlar arasında tercih yapabilmesidir. Adaylık sürecinin yapay biçimde tek adaya indirilmesi veya ölçüsüz aday engeli bu ilkeyi zedeler. Objektif süreç sonunda doğal olarak tek aday kalması bu ilkenin ihlali sayılmaz.

Geçiş Hükümleri: Yeni anayasal sistemin yürürlüğe girmesi sırasında eski kurumların, seçimlerin, kamu görevlilerinin, yargı süreçlerinin ve kanunların nasıl uyarlanacağını gösteren geçici düzenlemelerdir.

Anayasal Süreklilik: Devletin temel kurumlarının kriz, seçim, geçiş, boşalma veya olağanüstü durumlarda hukuki boşluk doğmadan çalışmaya devam etmesidir.

Kurumlar Arası Denge: Yasama, yürütme, yargı, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, yerel yönetimler ve bağımsız kurumlar arasında görev ve yetkilerin birbirini ezmeden, denetleyerek ve anayasal sınırlar içinde paylaşılmasıdır.

Kuvvetler Ayrılığı: Yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin tek elde toplanmaması; her birinin Anayasa ile belirlenen sınırlar içinde görev yapması ve diğerlerini dengelemesidir.

Laik Cumhuriyet: Devlet yönetiminin din kurallarına veya herhangi bir inanç grubunun belirleyici otoritesine bağlanmaması; din ve vicdan özgürlüğünün herkes için güvence altında olmasıdır.

Ortak Vatandaşlık: Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağıyla bağlı herkesin etnik, kültürel, dilsel, inançsal veya sosyal aidiyetine bakılmaksızın eşit yurttaş kabul edilmesidir.

Toplumsal Uyum: Farklı toplumsal kesimlerin eşit vatandaşlık, hukuk, güven, ortak yaşam ve kamu hizmetlerine adil erişim temelinde birlikte yaşayabilmesidir.

Millî Menfaat: Türk Milletinin bağımsızlığını, güvenliğini, refahını, birliğini, devletin sürdürülebilir gücünü ve gelecek nesillerin hakkını ilgilendiren somut ve denetlenebilir kamu yararadır. Kişisel veya partizan tercih millî menfaat adıyla sunulamaz.

Stratejik Sektör: Savunma, enerji, gıda, sağlık, su, veri, haberleşme, yapay zekâ, siber güvenlik, uzay, yarı iletkenler ve ileri üretim gibi ülkenin güvenliği, bağımsızlığı ve kalkınması için kritik öneme sahip alanlardır.

Millî Kapasite: Devletin ve toplumun bilim, teknoloji, üretim, savunma, eğitim, sağlık, insan gücü, veri, enerji ve kurumsal yönetim alanlarında kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme ve geleceğe hazırlanabilme gücüdür.

Kurallı Devlet: Yöneticilerin kişisel iradesine değil; Anayasa, kanun, hukuk, gerekçe, denetim ve kamu yararı ilkelerine göre işleyen devlettir.

Denetlenebilir Cumhuriyet: Cumhuriyetin yalnızca seçimle değil; şeffaflık, yargı denetimi, Meclis denetimi, Sayıştay denetimi, kamuoyu denetimi ve hesap verebilir kurumlarla yaşatılması anlayışıdır.

Liyakatli Yönetim: Kamu görevlerinin ehil kişilerce yürütüldüğü, kurumların bilgi, tecrübe, ahlak, ölçülebilir başarı ve kamu yararı esaslarına göre çalıştığı yönetim anlayışıdır.

Örnektir

**ÖNEMLİ NOT: “MİLLİ LİYAKAT ANAYASASI” TASLAK
METNİNİ BİR SONRAKİ SAYFA İTİBARIYLA OKUMAYA
BAŞLAYACAKSINIZ. SON KISIMDA YER ALAN
“YARARLANILAN KAYNAKLAR” KISMI, ANAYASA
TASLAĞINA DAHİL DEĞİLDİR. LÜTFEN BU UYARIYI
DİKKATE ALINIZ!**

BAŞLANGIÇ

Bu Anayasa, Türk Vatanının ve Türk Milletinin ebedî varlığını, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, tarihî sürekliliğini, millî egemenliği, laik Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı ile ilke ve inkılaplarını esas alır; akıl, bilim ve millet iradesiyle kabul edilmiştir.

Egemenlik kayıtsız ve şartsız Türk Milletine aittir; Anayasaya bağlı, hukukla sınırlı, liyakat esaslı, şeffaf, tarafsız ve denetlenebilir kurumlar eliyle kullanılır. Türk Milleti, Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağıyla bağlı eşit yurttaşlar bütünüdür.

Vatandaşların dil, inanç, kültür, düşünce, yaşam tarzı ve bölgesel farklılıkları; millî birlik, ortak vatandaşlık bilinci ve hukuk önünde eşitlik temelinde korunur. Bu farklılıklar ayrımcılık, dışlama veya asimilasyon sebebi yapılamaz.

Kamu gücü, millet adına kullanılan bir emanettir; hukuk, adalet, liyakat, ehliyet, tarafsızlık, kamu yararı ve millî yarar dışında hiçbir kişi, zümre, ideoloji veya çıkara dayandırılmaz.

Türkiye Cumhuriyeti; akıl, bilim, eğitim, teknoloji, üretim, hukuk güvenliği, çevre, kültür ve toplumsal barış alanlarında çağdaş medeniyet seviyesini aşmayı millî hedef kabul eder. Devlet; Türk millî menfaatlerini, milletin birliğini, tarihî ve manevi değerleri, laik Cumhuriyeti ve Atatürk ilkelerini korur.

Bu Anayasanın amacı; Atatürk ilkelerine bağlı, Türk Milletinin ortak değerlerini esas alan, liyakatle işleyen, adaletle yöneten, denetlenebilir ve sürdürülebilir bir cumhuriyet düzeni kurmaktır.

Bu Anayasa, sözüne ve ruhuna bağlı kalınarak uygulanmak üzere, Türk Milletinin hür iradesine, ortak aklına, vicdanına, vatan ve millet sevgisine ve liyakat esaslı gelecek iradesine emanettir.

GENEL ESASLAR

Madde 1 – Devletin Şekli

Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

Madde 2 – Cumhuriyetin Nitelikleri

Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Madde 3 – Devletin Bütünlüğü, Resmî Dili, Bayrağı, Millî Marşı ve Başkenti

Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Millî marşı “İstiklal Marşı”dır. Başkenti Ankara’dır.

Madde 4 – Değiştirilemeyecek Hükümler

Anayasanın birinci maddesindeki Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile, ikinci maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve üçüncü maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

Madde 5 – Devletin Temel Amaçları, Kamu Kalitesi ve Stratejik Devlet Kapasitesi

Devletin temel amaç ve görevleri; Türk Milletinin bağımsızlığını, birliğini, ülkenin bütünlüğünü, demokratik, laik, sosyal hukuk devleti niteliğini ve Atatürk ilkeleri doğrultusunda millî egemenliği korumaktır. Devlet; adalet, kamu düzeni, toplumsal barış, refah, fırsat eşitliği ve insani gelişme şartlarını güvenceye alır.

Devlet yönetimi; uzun vadeli planlama, stratejik devlet kapasitesi, kamu hizmeti kalitesi, açık veri, liyakat, mali disiplin, hukuk güvenliği, yolsuzlukla mücadele, demokratik denetim ve ölçülebilir sonuç esaslarına dayanır. Kamu gücü yalnız denetlenebilir kamu yararı için kullanılır.

Devlet; bilim, teknoloji, eğitim, üretim, hukuk güvenliği, kültür, çevre, kriz dayanıklılığı, stratejik tedarik güvenliği ve kamu hizmeti

kalitesinde çağdaş medeniyet düzeyini aşmayı ölçülebilir millî hedef olarak gözetir.

Kamu hizmetlerinde kalite, hız, erişilebilirlik, ölçülebilir sonuç, vatandaş memnuniyeti, verimlilik ve sürekli iyileştirme esastır. Devlet, bu esasları ilk yıldan itibaren açık veri, hizmet süresi, başvuru sonucu, hata oranı, maliyet ve performans göstergeleriyle izler.

Devlet görevlerini düşünce, inanç, yaşam tarzı, meşru eleştiri, barışçıl toplantı veya farklı görüşleri baskılama aracı olarak kullanamaz.

Madde 6 – Egemenlik

Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletine aittir; egemenlik devredilemez, vazgeçilemez ve bölünemez. Türk Milleti egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, hukuka bağlı, liyakatli ve denetlenebilir yetkili organlar eliyle kullanır.

Egemenlik hiçbir kişi, zümre veya çıkar grubuna bırakılamaz; Anayasadan kaynaklanmayan hiçbir yetki kullanılamaz. Anayasal yetkiler yalnızca somut görev alanı ve kamu yararı için kullanılır. Hiçbir yetki denetim dışı bırakılamaz.

Halkın yönetime sürekli, bilinçli ve etkili katılımı esastır. Bu katılım millet iradesini veya yetkili organların anayasal konumunu daraltacak biçimde düzenlenemez.

Madde 7 – Yasama Yetkisi

Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir ve bu yetki devredilemez.

Türkiye Büyük Millet Meclisi yetkiyi Anayasaya, hukuka, kamu yararına, millet iradesine, şeffaflık ve denetim esaslarıyla kullanır.

Yasama faaliyeti hiçbir çıkar etkisine bırakılamaz.

Yasama usulleri, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kanun yapma ve denetim yetkisini etkisiz kılacak şekilde düzenlenemez.

Madde 8 – Yürütme Yetkisi ve Görevi

Yürütme yetkisi ve görevi, Türk Milleti adına, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak Başbakan tarafından; kanunla kurulan teşkilatlar, kurumlar ve bağlı kuruluşlar eliyle kullanılır. Genel anayasal

sorumluluk Başbakana, alan sorumluluğu ilgili teşkilat ve başkanlarına aittir.

Yürütme; hukuka bağlılık, liyakat, kamu yararı, bilimsel veri, somut ihtiyaç ve planlı yönetim esaslarına dayanır. Yetki keyfi veya çıkar ilişkisiyle kullanılamaz.

Toplumsal ihtiyaç; resmî veri, hizmet göstergesi, uzman raporu veya denetlenebilir saha tespitiyle ortaya konulur. Soyut gerekçe tek başına sınırlama veya müdahale yetkisi doğurmaz.

Cumhurbaşkanı, icrai yürütme yetkisi kullanmaksızın Devletin tarafsız temsilcisi olarak bütünlüğü ve kurumların uyumunu gözetir. Kanunla Cumhurbaşkanına yeni icra yetkisi verilemez.

Başbakan; yürütme programı, bütçe uygulaması, plan uyumu ve zorunlu kamu hizmetlerinde, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kanun ve bütçe yetkisi saklı kalmak üzere, ilgili anayasal kurumlarla eşgüdüm ve istişare içinde hareket eder.

Madde 9 – Yargı Yetkisi

Yargı yetkisi Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.

Bağımsızlık, yargı görevinin dış emir, talimat ve baskıdan uzak yürütülmesidir. Tarafsızlık, yargı görevinin kişisel veya kurumsal eğilim gözetilmeden yerine getirilmesidir.

Mahkemeler görevlerini Anayasaya, hukuka, adalete, eşitliğe ve adil yargılanma ilkesine uygun olarak yerine getirir.

Yargı organları bağımsızdır; mahkemelere emir, talimat, tavsiye veya telkinde bulunulamaz.

Yargı faaliyetleri hukuki denetime açıktır.

Yargı teşkilatı ve işleyişi, mahkemelerin bağımsızlığı, tarafsızlığı ve etkili yargısal korumayı zedeleyecek biçimde düzenlenemez.

Madde 10 – Kanun Önünde Eşitlik

Herkes; dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, inanç, din, mezhep veya benzeri herhangi bir sebeple ayırım gözetilmeksizin hukuk ve kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet; çocuklar, yaşlılar, engelliler, şehit yakınları, maluller ve gaziler için gerekli tedbirleri alır. Bu tedbirler eşitliğe aykırı sayılmaz. Devlet organları ve idare işlemlerinde eşitlik ve liyakat esasına uyar.

Biçimsel olarak eşit görünen ancak ayrımcı sonuç doğuran düzenlemeler maddeye aykırıdır.

Madde 11 – Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü

Anayasa hükümleri yasama, yürütme, yargı, idare ve herkes için bağlayıcı en üst hukuk kurallarıdır. Devletin bütün işlem ve faaliyetleri Anayasaya dayanır; kanunlar, anayasal ve idari işlemler Anayasaya aykırı olamaz.

Kanunla düzenleneceği belirtilen konular anayasal hak, yetki, kurum, ilke ve güvenceleri daraltamaz veya etkisiz kılamaz. Liyakat, tarafsızlık, adaylık, seçim, üyelik, denetim, geçiş ve kurumsal güvenceler alt norm veya fiili uygulamayla dolanılmaz.

Özel maddelerde tekrarlanmasa dahi hakların özü, yargı yolu, gerekçelilik, denetlenebilirlik, dolanma yasağı ve süreklilik güvenceleri bütün hükümler için uygulanır. Aykırı işlem ve uygulamalar yetkili merci tarafından hükümsüz kılınır; doğmuş sonuçlar hukuk güvenliği ve süreklilik gözetilerek giderilir.

Anayasal organlar ve kamu kurumları kaynaklarını, kurumsal nüfuzunu, medyayı, dijital araçları, gizli bilgiyi, güvenlik faaliyetini veya ekonomik baskıyı başka bir anayasal organın alanını yönlendirmek için kullanamaz.

Madde 12 – Temel Hakların Niteliği

Herkes, insan onuruna dayanan, dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez haklara sahiptir. Devlet hakları korur ve geliştirir.

Temel haklar, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarıyla birlikte kullanılır. Hakların kullanılmasına ilişkin usuller, hakların özünü zedeleyecek veya kullanımını imkânsızlaştıracak biçimde düzenlenemez.

Madde 13 – Temel Hakların Sınırlanması

Temel haklar, özlerine dokunulmaksızın, yalnızca Anayasada belirtilen sebeplerle ve kanunla sınırlanabilir. Sınırlamalar; Anayasaya,

demokratik toplum düzenine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz; keyfi uygulanamaz.

Sınırlama sebepleri soyut veya öngörülemez biçimde yorumlanamaz; genel ahlâk, kamu düzeni, güvenlik ve kamu yararı gerekçeleri meşru eleştiriyi, barışçıl faaliyeti veya hakkın özünü bastırma aracı yapılamaz.

Bir hakkın kullanımını zorlaştıran, geciktiren, aşırı maliyete veya belirsiz takdire bağlayan ya da başvuru yollarını etkisiz kılan düzenlemeler sınırlama sayılır.

Temel haklara ilişkin bütün sınırlamalar yargı denetimindedir.

Madde 14 – Temel Hakların Kötüye Kullanılamaması

Temel haklar; Devletin bölünmez bütünlüğünü, demokratik ve laik Cumhuriyeti, insan haklarını veya anayasal düzeni ortadan kaldırmak amacıyla kullanılamaz. Hiçbir hak, başkalarının haklarını yok edecek veya anayasal düzeni ihlal edecek biçimde kullanılamaz.

Anayasa hükümleri, hakları yok etme veya kötüye kullanma yetkisi veriyormuş gibi yorumlanamaz. Madde; hakların özünü daraltacak, eleştiriyi veya bilimsel tartışmayı bastıracak biçimde uygulanamaz.

Aykırı fiil ve faaliyetlere ilişkin kanuni yaptırımlar 13. madde ilkelerine uygun olur.

Madde 15 – Temel Hakların Olağanüstü Dönemlerde Sınırlanması

Savaş, seferberlik ve olağanüstü hâllerde haklar, milletlerarası yükümlülükler saklı kalmak üzere, durumun zorunlu kıldığı ölçüde ve kanunla geçici olarak sınırlanabilir veya kullanılmaları kısmen durdurulabilir. Tedbirler zorunlu, ölçülü ve yargı denetimli olur; belirsiz, genel veya sınırsız yetki verilemez.

Tedbirler hakkın özünü ortadan kaldıracak veya durumun gerektirdiği ölçüyü aşacak biçimde uygulanamaz. Bu hâllerde dahi aşağıdaki hak ve güvencelere dokunulamaz:

- a) Savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında yaşama hakkı;
- b) Maddi ve manevi varlığın bütünlüğü;
- c) Din, vicdan, düşünce ve kanaat özgürlüğünün özü;

- ç) Suç ve cezaların geçmişe yürütülmemesi ilkesi;
- d) Masumiyet karinesi;
- e) Savunma hakkının özü;
- f) Mahkemeye erişim hakkı;
- g) Etkili yargısal başvuru güvencesi.

Tedbirlerin kapsamı, süresi ve denetimi açık kanuni usule bağlanır.

Madde 16 – Yabancılar, Göç, Sığınma ve Demografik Denge

Yabancıların hakları milletlerarası hukuka uygun, kanunla ve ölçülü sınırlanabilir. İnsan onuruna dayanan çekirdek haklar ortadan kaldırılamaz. Göç, sığınma, geçici koruma ve geri gönderme işlemlerinde insan onuru, millî güvenlik, kamu düzeni, demografik denge, uyum, ayrımcılık yasağı, bireysel değerlendirme, etkili başvuru ve yargı yolu esas alınır.

Demografik denge ve kapasite değerlendirmeleri somut, denetlenebilir verilere dayanır; aidiyet varsayımı tek başına sınırlama, dışlama veya olumsuz işlem sebebi yapılamaz.

TEMEL HAKLAR, ÖZGÜRLÜKLER VE ÖDEVLER

Kişinin Hakları, Özgürlükleri ve Güvenceleri

Madde 17 – Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi ve Manevi Varlığı

Herkes, insan onuruna dayanan yaşama ve maddi-manevi varlığını koruma hakkına sahiptir. Devlet hakları korur. Tıbbi zorunluluklar dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; kimse rızası olmadan bilimsel deneye tabi tutulamaz.

Ölüm cezası verilemez. Savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümlere ilişkin 15. madde hükmü saklıdır.

İşkence, eziyet ve insan onuruyla bağdaşmayan ceza veya muamele yasaktır. Bu yasak asla ihlal edilemez. Güç veya silah kullanımı ancak kanundaki, somut ve yakın tehlikede, zorunlu, ölçülü ve son çare olan hâllerde mümkündür.

Güç kullanma yetkisi açık, dar ve denetlenebilir biçimde düzenlenir; belirsiz veya keyfi yetki tanınamaz. Toplantı ve gösterilere yönelik kolluk müdahalesi; gerekçe, emir zinciri, araç, süre, yaralanma ve gözaltı bilgisini içeren kayıt düzenine tabidir.

Madde 18 – Zorla Çalıştırma Yasağı

Hiç kimse zorla çalıştırılmaz; angarya yasaktır. Kanunla açıkça düzenlenmek, zorunlu, ölçülü ve kamu yararına uygun olmak şartıyla; hükümlülük kapsamındaki çalışmalar, olağanüstü hâl hizmetleri ve zorunlu vatandaşlık ödevleri zorla çalıştırma sayılmaz.

Bu yükümlülükler keyfî, sınırsız veya ayrımcı biçimde uygulanamaz; hakları ihlal edemez.

Madde 19 – Kişi Hürriyeti ve Güvenliği

Kişi hürriyetini sınırlayan işlemler ancak kanuna dayanır. Yakalama, gözaltı, tutuklama ve hürriyeti bağlayıcı tedbirler hâkim kararına bağlıdır. Koruma, tedavi, eğitim, sınır dışı veya geri verme amaçlı hürriyet sınırlamaları da aynı güvenceye tabidir. Zorunlu hâllerde yetkili merci işlemi derhâl hâkim denetimine sunulur.

Yakalanan veya tutuklanan kişiye sebepler ve hakları derhal bildirilir; durumu yakınlarına derhâl haber verilir. Kişi azami kırk sekiz (48) saat, toplu suçlarda dört (4) gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Bu süreler olağanüstü hâllerde kanunla sınırlı olarak uzatılabilir; uzatma hiçbir hâlde toplam yedi (7) günüş aşamaz ve hâkim denetimi ile etkili başvuru güvencesi askıya alınamaz.

Tutuklanan herkes, makul sürede yargılanma ve yargılama süresince serbest bırakılmayı isteme hakkına sahiptir. Hürriyetinden yoksun bırakılan herkes, işlemin hukuka uygunluğunun yargı denetimini ve aykırılık hâlinde derhal serbest bırakılmayı isteyebilir.

Yakalama, gözaltı ve tutuklama usulleri; savunmayı, yargı denetimini ve hâkim önüne çıkarılma hakkını geciktirecek veya etkisiz kılacak şekilde düzenlenemez.

Madde 20 – Özel Hayat, Kişisel Veriler, Kamu Verisi, Dijital Güvenlik ve Yapay Zekâ

Herkes özel ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir; bu alanların gizliliğı ihlal edilemez. Millî güvenlik, kamu düzeni, suçun önlenmesi veya başkalarının haklarının korunması sebepleriyle, kanuna uygun hâkim kararı olmadıkça kimse aranamaz ve eşyasına el konulamaz.

Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde yetkili merciin yazılı emri derhâl hâkim onayına sunulur; hâkim süresinde karar vermezse tedbir kalkar.

Herkes kişisel verilerinin korunmasını, verileri hakkında bilgilendirilmeyi, erişimi, düzeltmeyi ve silinmeyi isteme hakkına sahiptir. Kişisel veriler yalnız belirli, açık ve meşru amaçlarla, kanundaki hâllerde veya açık rızayla işlenebilir; keyfi kullanım ve genel gözetim rejimi kurulamaz.

Kamu verisi; kişisel veriler, millî güvenlik ve kanuni gizlilik korunarak açık, doğrulanabilir, analiz edilebilir, birlikte işler ve kamu politikası denetimine elverişli yönetilir. Bütçe, ihale, imar, afet, kamu hizmeti, plan hedefi ve performans göstergeleri ilk yıldan itibaren açık veri düzenine alınır. Kamu politikaları ve yapay zekâ sistemleri etki analizi ve denetlenebilir kayıt düzenine tabidir.

Devlet dijital kamu altyapısını, kritik bilgi sistemlerini, veri egemenliğini ve siber güvenliği millî egemenlik, hukuk devleti, temel haklar ve kamu yararıyla korur; bu altyapı denetimsiz yabancı veya özel tekelere bağımlı bırakılamaz.

Kamu hizmetlerinde yapay zekâ ve otomatik karar sistemleri; insan denetimi, açıklanabilirlik, ayrımcılık yasağı, veri güvenliği, itiraz ve bağımsız denetim sağlanmadan kullanılamaz. Hiç kimse denetlenemeyen otomatik kararlar temel hak, hizmet veya yargı yoluna erişimde dezavantajlı duruma düşürülemez.

Dijital araçlar, seçim iradesini, yargıyı, haber alma hakkını, kişisel verileri veya kamuoyunu manipüle etmek için kullanılamaz.

Kişisel veri, kamu verisi, dijital kamu altyapısı, siber güvenlik, yapay zekâ ve otomatik karar sistemlerine ilişkin usuller; insan denetimi, açıklanabilirlik, itiraz, veri güvenliği, ayrımcılık yasağı ve yargı yolu korunarak kanunla düzenlenir.

Madde 21 – Konut Dokunulmazlığı

Kimsenin konutuna dokunulamaz. Millî güvenlik, kamu düzeni, suçun önlenmesi veya başkalarının haklarının korunması sebepleriyle; kanuna uygun hâkim kararı olmadıkça konuta girilemez, arama ve el koyma yapılamaz.

Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde yetkili merciin yazılı emri gerekir. Bu karar derhâl hâkim onayına sunulur ve hâkim süresi içinde karar vermezse tedbir kendiliğinden kalkar. Konut dokunulmazlığına ilişkin istisnalar açık, belirli ve istisnai olmak zorundadır; genel veya önleyici arama rejimi kurulamaz.

Madde 22 – Haberleşme Hürriyeti

Herkes haberleşme hürriyetine sahiptir; haberleşmenin gizliliği esastır. Millî güvenlik, kamu düzeni, suçun önlenmesi veya başkalarının haklarının korunması sebepleriyle; kanuna uygun hâkim kararı olmadıkça haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz.

Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde yetkili merciin yazılı emri gerekir. Bu karar derhâl hâkim onayına sunulur ve hâkim süresi içinde

karar vermezse müdahale kendiliğinden kalkar. Haberleşme denetim ve kayıt rejimleri haberleşme gizliliğini genel olarak kaldıramaz.

Madde 23 – Yerleşme ve Seyahat Hürriyeti

Herkes yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir. Yerleşme hürriyeti; suçun önlenmesi, sağlıklı ve düzenli kentleşme veya kamu mallarının korunması amacıyla kanunla sınırlanabilir.

Seyahat hürriyeti; suç soruşturması, kovuşturması veya suçun önlenmesi amacıyla kanunla sınırlanabilir. Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.

Bu hürriyetleri engelleyen genel veya süresiz yasaklar kurulamaz.

Madde 24 – Din ve Vicdan Hürriyeti

Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. İbadet, dinî ayin ve törenler serbesttir. Ancak kamu düzenine, başkalarının haklarına ve anayasal düzene aykırı olamaz.

Küçükler bakımından hak, kanuni temsilcisinin talebiyle kullanılır. Kimse, devletin temel düzenini din kurallarına dayandırmak veya dinî değerleri kişisel, zümresel veya siyasi çıkar amacıyla kullanmak için faaliyette bulunamaz.

Din ve vicdan hürriyeti ön izin, ayrımcı denetim veya baskı yoluyla engellenemez.

Madde 25 – Düşünce ve Kanaat Hürriyeti

Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Bu hürriyetin özü sınırlanamaz.

Kimse, düşünce ve kanaatini açıklamaya veya açıklamamaya zorlanamaz; bunlardan dolayı kınanamaz, suçlanamaz, fişlenemez, baskıya veya yaptırıma tabi tutulamaz.

Madde 26 – Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti

Herkes, düşünce ve kanaatini söz, yazı, yayın, dijital iletişim veya başka yollarla tek başına ya da toplu olarak açıklama, yayma, haber ve fikir alma hürriyetine sahiptir. Bu hürriyet; millî güvenlik, kamu düzeni, suçun önlenmesi, başkalarının hakları, özel hayat ve yargı görevinin gerekleri amacıyla, kanunla ve 13. maddeye göre sınırlanabilir.

İfade hürriyeti ön izne bağlanamaz; lisans, erişim, yayın, platform, yaptırım veya kamu kaynağı rejimleri bu hürriyeti doğrudan veya dolaylı biçimde etkisiz kılamaz. Basın, yayın ve dijital iletişim alanındaki düzenlemeler; haber verme, eleştiri, yorum ve kamu politikası tartışmasını bastırarak şekilde uygulanamaz.

Madde 27 – Bilim, Sanat, Teknoloji ve Stratejik Millî Kapasite

Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme, öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda araştırma yapma hakkına sahiptir. Bilimsel ve sanatsal faaliyetler idari veya mali usullerle keyfi engellenemez.

Bu hürriyet millî güvenlik, kamu düzeni ve başkalarının haklarının korunması amacıyla, kanunla ve 13. maddede göre sınırlanabilir.

Araştırma-geliştirme, teknoloji transferi, girişimcilik, fikrî mülkiyet, stratejik teknoloji, üretim ve güvenlik politikaları liyakat, akademik özgürlük, rekabet, şeffaflık, mali disiplin, uzun vadeli planlama ve kamu yararıyla yürütülür.

Kritik teknoloji ve stratejik sektörlerde millî kapasite; liyakat, rekabet, AR-GE, fikrî mülkiyet, nitelikli insan gücü, teknoloji bağımsızlığı, üretim zinciri derinliği ve tedarik güvenliğiyle geliştirilir.

Devlet destekleri açık hedef, ölçülebilir sonuç, rekabet, yerli kapasite, kamu yararı ve bağımsız denetime dayanır; ayrıcalık, kapalı sübvansiyon veya verimsiz kaynak aktarımı rejimine dönüşemez.

Uzay, yapay zekâ, siber güvenlik, biyoteknoloji, ileri üretim ve benzeri kritik teknoloji faaliyetleri barışçıl kullanım, millî güvenlik, insan onuru ve uluslararası hukuk esaslarıyla yürütülür.

Bu alandaki destek, faaliyet ve usuller; akademik özgürlük, rekabet, liyakat, şeffaflık, mali disiplin ve kamu yararı korunarak kanunla düzenlenir.

Madde 28 – Basın ve Medya Özgürlüğü

Basın ve medya hürdür; sansür edilemez. Devlet; medya çoğulculuğunu, editoryal bağımsızlığı, haber alma hakkını ve basın güvenliğini eşitlik ve tarafsızlıkla korur.

Toplumsal olaylar ve protestolarda haber takibi, görüntü alma ve kaynak koruma hakkı; şiddete iştirak, delil karartma veya kolluğu engelleme hâlleri dışında sınırlanamaz. Basın hürriyeti yalnızca 13. maddeye uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Yayın toplatma, dağıtım engeli veya kapatma hâkim kararına bağlıdır; gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde verilen emir derhâl hâkim onayına sunulur, onaylanmazsa kendiliğinden kalkar.

Medya sahipliği, finansmanı, kamu ilanı, reklamı, desteği, lisansı, denetimi ve erişim imkânları çoğulculuğu, haber alma hakkını ve editoryal bağımsızlığı zedeleyemez. Gizli bilgi, manipüle içerik, örtülü finansman veya açıklanmayan araştırmalarla seçimler, yargı, kurumlar ya da kamuoyu yönlendirilemez.

Yayın yapmak ön izin veya mali teminat şartına bağlanamaz; bildirim usulü fiilî izin rejimine dönüştürülemez.

Basın, yayın ve haber alma faaliyetinde kullanılan araçlar, yayın içeriği gerekçesiyle zapt edilemez, müsadere edilemez veya işletilmekten alıkonulamaz. Suç delillerine ilişkin zorunlu tedbirler hâkim kararı, ölçülülük ve haber alma hakkı korunarak uygulanır.

Düzeltilme ve cevap hakkı; kişilik haklarına saldırı veya gerçeğe aykırı yayın hâllerinde, basın ve ifade özgürlüğünü zedelemeyecek şekilde kanunla düzenlenir. Yayınlanmaması hâlinde başvuru hakkında hâkim gecikmeksizin karar verir.

Madde 29 – Dernek Kurma Hürriyeti

Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma, derneğe üye olma ve üyelikten ayrılma hürriyetine sahiptir. Bu hürriyet; Anayasadaki sebeplerle ve 13. maddeye göre sınırlanabilir.

Genel ahlâk gerekçesi, ancak başkalarının haklarını veya kamu düzenini somut, yakın ve ağır biçimde zedeleyen fiiller bakımından uygulanabilir.

Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde geçici men kararı derhâl hâkim denetimine sunulur; hâkim süresi içinde karar vermezse karar kendiliğinden kalkar.

Madde 30 – Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı

Herkes, önceden izin almaksızın, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Hak ön izin şartına bağlanamaz; kamu düzeni amacıyla yalnızca bildirim usulüne tabi tutulabilir.

Hak; Anayasadaki sebeplerle ve 13. maddeye göre sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri genel veya sürekli yasaklarla engellenemez; müdahaleler zorunlu, ölçülü ve demokratik toplum düzenine uygun olur.

Karşıt görüşlü toplantı ve gösterilerde idare, her iki tarafın hakkını koruyacak şekilde yer, zaman, güzergâh ve güvenlik tedbirlerini tarafsız, ölçülü esaslara göre belirler. Dağıtma veya engelleme kural olarak hâkim kararıyla mümkündür; açık ve yakın tehlike hâlinde yapılan geçici müdahale derhâl hâkim denetimine sunulur.

Büyük ölçekli veya karşıt görüşlü toplantı ve gösterilerde idare; hakkın güvenli kullanılmasını sağlamak, çatışmayı önlemek, güvenli giriş ve çıkışları korumak, acil sağlık ve bağımsız gözlem imkânlarını temin etmekle yükümlüdür. Hakkın kullanımına ilişkin usuller hakkın özünü zedeleyecek veya kullanılmasını imkânsızlaştıracak biçimde düzenlenemez.

Madde 31 – Mülkiyet Hakkı

Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Hakların özüne dokunulamaz. Mülkiyet hakkı, kamu yararı amacıyla, kanunla, ölçülü ve geriye yürümez biçimde sınırlanabilir; keyfi el koyma yapılamaz.

Kamulaştırma veya mülkiyet hakkını eşdeğer sonuçla sınırlama, ancak gerçek ve zorunlu yarar hâlinde, karşılığı peşin ve tam ödenerek mümkündür. Mülkiyet hakkı toplum yararına aykırı kullanılamaz; sınırlamalar dolaylı el koyma veya kullanımın anlamsızlaşması sonucunu doğuramaz.

Madde 32 – Hak Arama, Kanuni Hâkim, İspat ve Temel Hakların Korunması

Herkes bağımsız ve tarafsız mahkemeler önünde iddia, savunma ve adil yargılanma hakkına sahiptir. Hak; mahkemeye erişim, savunma, silahların eşitliği, makul süre, aleniyet ve gerekçeli kararı kapsar.

Kimse, fiilin işlendiği tarihte kanunen tabi olduğu mahkemeden başka merci önüne çıkarılamaz. Hiçbir mahkeme görev ve yetkisindeki davaya bakmaktan kaçınamaz. Yargı yoluna erişim; harç, süre, ön koşul, ara başvuru, belge yükü veya yetki karmaşasıyla sonuçsuz bırakılamaz.

Yargı yeri, görev ve yetki kuralları önceden belirlenir; kişiye, olaya veya döneme göre değiştirilemez. Aykırı işlemler yargı denetimiyle ortadan kaldırılır.

Kamu görev ve hizmetiyle ilgili isnat ve eleştirilerden doğan davalarda sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. Kamu görevlileri görevleri nedeniyle daha geniş eleştiriye katlanır. Eleştiri amacı taşıyan düşünce açıklamaları hakaret sayılamaz.

Makul kanaat ve kamu yararı; açıklamanın konusu, kaynakları, zamanı, görevle bağlantısı ve araştırma imkânı birlikte değerlendirilerek belirlenir. İspat usulleri aşırı şekil şartıyla hakkı sonuçsuz bırakamaz.

Anayasal hakları ihlal edilen herkes etkili ve gecikmesiz başvuru hakkına sahiptir. Devlet işlemlerinde başvuru yollarını, mercilerini ve sürelerini açıkça bildirir; başvuru yolları etkili, erişilebilir ve makul süreli olur.

Madde 33 – Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar

Kimse, işlendiği zaman kanunun suç saymadığı fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye o tarihte kanundakiden ağır ceza verilemez. Suç, ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Kimse aynı fiilden dolayı birden fazla yargılanamaz veya cezalandırılmaz. İdare, kişi hürriyetini kısıtlayıcı müeyyide uygulayamaz; Silahlı Kuvvetlerin iç düzenine ilişkin istisnalar kanunla düzenlenir.

İdari yaptırımlar ceza güvencelerini dolanamaz.

Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Haklar

Madde 34 – Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları

Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet aileyi, bireyin hakları ile kadın ve çocukların korunmasını zedelemekten destekler.

Aile içinde şiddet, istismar ve insan onuruna aykırı muamele yasaktır. Devlet, bu fiilleri önlemek, mağdurları korumak ve çocukların yüksek yararını güvence altına almakla yükümlüdür.

Her çocuk; korunma, bakım, gelişme ve yüksek yararının gözetilmesi hakkına sahiptir. Çocuklar, yüksek yararlarına açıkça aykırı olmadıkça ana ve babalarıyla kişisel ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

Madde 35 – Eğitim, Öğrenim, Nitelikli İnsan Gücü, Gençlik ve Spor

Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, haktan herkesin eşit ve fiilî olarak yararlanmasını sağlar.

Temel eğitim kız ve erkek bütün çocuklar için zorunlu ve devlet okullarında parasızdır. Erken çocukluk ve okul öncesi eğitim fırsat eşitliğinin temel unsuru olarak desteklenir.

Eğitim ve öğretim; Atatürk ilkeleri, çağdaş bilim, bilimsel özgürlük, fırsat eşitliği, millî birlik ve Anayasaya sadakatle yürütülür. Bu sadakat bilimsel eleştiri, akademik tartışma, çoğulcu eğitim veya hukuka uygun düşünce açıklamalarını sınırlama gerekçesi yapılamaz.

Eğitim sistemi; öğretmen niteliği, bilimsel düşünce, matematik ve fen yeterliği, dijital yeterlik, yapay zekâ okuryazarlığı, yabancı dil, mesleki beceri, üretkenlik, ahlaki sorumluluk, sanat ve spor esaslarıyla geliştirilir.

Devlet; stratejik sektörler, ileri teknoloji, savunma, enerji, sağlık, tarım, veri, siber güvenlik ve üretim alanları için nitelikli insan gücünü planlı ve fırsat eşitliğine dayalı biçimde yetiştirir.

Özel eğitim kurumları eğitim hakkını, fırsat eşitliğini, bilimsel özgürlüğü ve kamu yararını zedeleyemez. Farklı dil ve kültürlerin

öğrenilmesi ve öğretilmesi, millî birlik ve öğrenme hakkı korunarak kanunla düzenlenir.

Devlet, maddi imkânlardan yoksun öğrencilerin eğitim hakkından fiilen yararlanması için objektif, liyakatli ve denetlenebilir destek sağlar.

Gençlik politikaları bilimsel düşünce, Atatürk ilkeleri, Cumhuriyet değerleri, millî birlik, liyakat ve bireysel potansiyelin geliştirilmesine dayanır. Devlet gençleri bağımlılık, suç ve kumar gibi zararlı alışkanlıklardan korur; tedbirler keyfi müdahaleye dönüşemez.

Eğitim sisteminin kademeleri, öğretmen yeterliği, okul öncesi eğitim, özel eğitim kurumları, öğrenci destekleri, mesleki eğitim, spor ve gençlik hizmetleri kanunla düzenlenir; eğitim hakkı, fırsat eşitliği, laiklik ve bilimsel esas zayıflatılamaz.

Madde 36 – Kıyılar, Toprak, Tarım ve Hayvancılığın Korunması

Kıyılar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır; kullanımları eşit ve serbest yararlanma hakkını zedelemeyecek ve ayrıcalık rejimi doğurmayacak şekilde kanunla düzenlenir.

Dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında devredilemez ve ancak hak sahipleri ile mirasçılarınca işletilebilir. Toprak dağıtımı, işletilmesi, geri alınması ve toprak genişliği; arazi niteliği, üretim kapasitesi, çiftçilik faaliyeti, bölgesel ihtiyaç ve sürdürülebilir işletme ölçütlerine dayanan objektif ve yargısal denetime elverişli esaslara bağlanır.

Tarımsal üretim planlaması ve destekler; liyakat, bilimsel veri, sürdürülebilirlik, gıda güvenliği, adil piyasa koşulları ve denetlenebilir gerekçeye dayanır; keyfi ayrıcalık, bölgesel adaletsizlik veya üretim amacını zayıflatan uygulama doğuramaz.

Madde 37 – Kamulaştırma, Devletleştirme, Özelleştirme ve Kamu Hizmeti Devri

Devlet ve kamu tüzel kişileri, somut ve ölçülebilir kamu yararı bulunması hâlinde, özel mülkiyetteki taşınmazları gerçek karşılığı peşin ödenerek kamulaştırabilir veya idari irtifak kurabilir. Kamulaştırma kanuni usule ve yargı yoluna tabidir.

Kamuya ait işletme, varlık ve hizmetlerin özelleştirilmesi veya özel hukuk sözleşmeleriyle gördürülmesi; kamu yararı, rekabet, şeffaflık, mali disiplin, gerçek faydalanıcı açıklığı ve 54, 103 ve 108. madde güvencelerine tabidir.

Stratejik sektörler, kritik altyapılar ve kamu verisi; millî güvenliği, ekonomik bağımsızlığı, veri egemenliğini, tedarik güvenliğini ve kamu denetimini zayıflatacak şekilde devredilemez. Savunma, uzay, siber güvenlik, haberleşme, su, enerji, sağlık ve gıda varlıkları bu güvence kapsamındadır.

Madde 38 – Stratejik Tedarik, Ekonomik Güvenlik ve Sözleşme Hürriyeti

Devlet; gıda, enerji, su, sağlık, kritik hammadde ve temel hizmetlerde stratejik tedarik güvenliğini bilimsel veri, yerli kapasite, kaynak çeşitliliği, zorunlu rezerv, kriz lojistiği, mali disiplin, şeffaflık ve denetimle sağlar.

Bu görev piyasa işleyişini sürekli ikame eden ayrıcalıklı veya denetimsiz stok rejimine dönüşemez. Tedbirler ölçülü uygulanır ve piyasa işleyişini kalıcı olarak ortadan kaldıramaz.

Ekonomik faaliyetlerde adil rekabet, liyakat, kalite, ehliyet, sözleşme serbestisi ve hukuk güvenliği esastır. Lisans, ruhsat, yeterlik ve uygunluk denetimleri faaliyete girişi ölçüsüz engelleyemez.

Ekonomik düzenlemeler öngörülebilir, ölçülü, geriye yürümez, rekabetçi ve hukuk güvenliğine uygun olur; ani, keyfi, belirsiz, ayrıcalıklı veya piyasa güvenliğini ölçüsüz zedeleyen yük doğuramaz.

Stratejik tedarik ve ekonomik güvenlik tedbirleri; fiyat, faydalanıcı, stok, maliyet, tedarikçi, süre, teslim ve kamu zararı kayıtlarıyla denetlenir; gizlilik denetimsizlik sebebi yapılamaz.

Madde 39 – Çalışma Hakkı, Çalışma Şartları ve Dinlenme Hakkı

Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. Çalışma hayatında liyakat, eşit fırsat, adalet, sağlıklı ve güvenli çalışma ile emeğin karşılığını alma esastır.

Kamu hizmetine alınma, görevde yükselme ve görev dağılımı; önceden belirli, denetlenebilir esaslara dayanır. Ağır ekonomik kriz dönemlerinde istihdam kaybı ve gelir çöküşünü sınırlamak amacıyla süreli, hedefli, mali etkisi gösterilmiş ve denetlenebilir istihdam koruma, kısa çalışma, işsizlik desteği ve yeniden beceri kazandırma tedbirleri uygulanabilir.

Tedbirler çalışma hakkını, sendikal hakları, işverenler arasında rekabeti veya kamu kaynaklarının adil kullanımını zedeleyen ayrıcalık rejimine dönüştürülemez. Çalışma düzeni ve iş dağılımı; yeterlilik, liyakat, sağlık ve insan onuruna uygunluk esalarıyla belirlenir.

Dinlenmek çalışanların hakkıdır. Kanun ve çalışma düzeni, dinlenme hakkı ile ücretli izin ve tatil haklarını zedeleyemez veya kullanılamaz hâle getiremez.

Madde 40 – Sendikal Haklar, Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt

Çalışanlar ve işverenler, haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla önceden izin almaksızın sendika kurabilir; bunlara üye olabilir ve üyelikten ayrılabilir. Hiç kimse sendikal tercih nedeniyle ayrımcılığa uğratılamaz.

Sendika kurma ve sendikal faaliyet hakkı yalnızca Anayasadaki sınırlama sebepleriyle, kanunla, ölçülü ve 13. maddeye göre sınırlanabilir.

İşçiler, işverenler, memurlar ve diğer kamu görevlileri ekonomik ve sosyal hakları ile çalışma şartlarını düzenlemek için toplu sözleşme hakkına sahiptir. Süreç serbest irade, adalet ve denge esasına göre yürütülür.

Grev ve lokavtın yasaklanması veya ertelenmesi ancak temel hizmet, can güvenliği veya millî güvenliğin somut, yakın ve ağır tehlikeye düşmesi hâlinde; zorunlu, süreli ve yargı denetimli olarak mümkündür. Hakların özü etkisiz kılınmaz.

Madde 41 – Ücrette Adalet

Ücret, emeğin karşılığıdır.

Devlet, çalışanların işine, yetkinliğine ve emeğine uygun, adil ve insan onuruna yaraşır ücret elde etmesi için gerekli tedbirleri alır.

Asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları, yaşam maliyetleri ve ülkenin ekonomik durumu birlikte dikkate alınır.

Madde 42 – Sağlık, Çevre, Afetlere Hazırlık ve Barınma

Herkes sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama ve sağlık hizmetlerine insan onuruna uygun, eşit ve erişilebilir biçimde ulaşma hakkına sahiptir. Sağlık hizmetleri liyakat, bilimsel esas, kalite, sürdürülebilirlik, denetlenebilirlik ve kamu yararı ilkeleriyle yürütülür.

Devlet; çevreyi, iklim dengesini, su güvenliğini, biyolojik çeşitliliği ve doğal kaynakları bilimsel veriye dayalı uzun vadeli tedbirlerle korur. Kalkınma, imar ve yatırım kararları çevre hakkını, can güvenliğini, nesiller arası sorumluluğu ve sürdürülebilir kaynak kullanımını zedeleyemez.

Kriz yönetimi; önceden belirli görev zinciri, risk kaydı, tatbikat, hızlı karar, açık kayıt, mali denetim ve yargı yolu esaslarıyla yürütülür. Büyük afetlerde temel hizmetler Başbakanın sorumluluğu altında merkezi ve yerel birimler arasında önceden belirli koordinasyonla sağlanır.

Afet kaynakları amacı dışında kullanılamaz; yardım, barınma, tahliye ve yeniden inşa süreçleri Sayıştay denetimine ve yargı yoluna açıktır. Can güvenliğini açıkça tehlikeye düşüren yapılaşma af veya fiili uygulamayla meşrulaştırılmaz.

Ağır ekonomik kriz veya afet hâllerinde barınmaya erişim ciddi biçimde bozulursa Devlet; kira, sosyal konut, geçici barınma ve konut arzı dâhil süreli, ölçülü tedbirler alır. Tedbirler mülkiyet hakkını, sözleşme hürriyetini ve piyasa işleyişini kalıcı olarak kaldıramaz.

Sağlık, çevre, afet yönetimi, risk kaydı, tahliye, yardım, geçici barınma, yeniden inşa ve kriz koordinasyonu usulleri; insan onuru, can güvenliği, Sayıştay denetimi ve yargı yolu korunarak kanunla düzenlenir.

Madde 43 – Sosyal Güvenlik, Sosyal Koruma ve Devletin Sosyal Ödevleri

Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, sosyal güvenlik sistemini; adalet, eşitlik, sürdürülebilirlik, toplumsal dayanışma, liyakat ve denetlenebilirlik esaslarıyla kurar ve işletir.

Sosyal güvenlik ve sosyal korumada insan onuruna dayanan asgari çekirdek kaynak yetersizliği gerekçesiyle zedelenemez. Bu çekirdeği aşan sosyal ve ekonomik haklar eşitlik, nesnel ihtiyaç, kademeli gerçekleştirme ve mali disiplin esaslarıyla geliştirilir.

Devlet, sosyal koruma hizmetleri için gerekli teşkilat ve tesisleri kurar, kurdurur ve denetler. Bu yükümlülük denetimsiz bırakılamaz.

Devlet, Anayasa ile belirlenen iktisadi ve sosyal ödevlerini somut yarar, insan onuru, nesnel ihtiyaç ve mali disiplin esaslarıyla yerine getirir. Mali kaynaklar liyakat, eşitlik ve denetlenebilirlik ilkelerine uygun planlanır ve kullanılır.

Siyasi sadakat, seçim tercihi, kişisel ilişki veya keyfî takdir destek şartı yapılamaz.

Sosyal güvenlik, sosyal yardım, sosyal hizmet, sosyal koruma kurumları, destek ölçütleri, başvuru ve denetim usulleri; insan onuru, eşitlik, nesnel ihtiyaç, mali sürdürülebilirlik ve yargı yolu korunarak kanunla düzenlenir.

Madde 44 – Yabancı Ülkelerde Yaşayan Türk Vatandaşları

Devlet, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının aile birliğini, çocuklarının eğitimini, kültürel ihtiyaçlarını, sosyal güvenliğini ve Türkiye ile bağlarını koruyacak tedbirleri alır. Yurda dönüşlerinde desteklenirler.

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarına sunulan hizmetler; erişilebilirlik, nitelik, eşitlik, liyakat, etkinlik ve insan onuruna saygı esaslarıyla yürütülür. Devlet, bu vatandaşların bulundukları ülkelerde ekonomik ve sosyal hayata katılımını destekler.

Madde 45 – Tarih, Kùltür, Tabiat Varlıkları, Sanat ve Sanatçının Korunması

Devlet; tarihî, kùltürel ve tabii varlıklar ile somut ve somut olmayan kùltürel mirası korur, geliştirir ve gelecek nesillere aktarır. Bu alandaki faaliyetler; bilimsel esas, uzmanlık, liyakat, denetlenebilirlik ve objektif ölçütlere dayanır.

Koruma rejiminde kamu yararı ile mülkiyet hakkı arasında adil denge gözetilir. Sanat faaliyetleri ve sanatçılar; ifade ve sanat özgürlüğü ilkeleriyle güvence altındadır.

Sanat eserlerinin korunması, desteklenmesi ve tahsisi liyakat, objektiflik ve sanatsal çoğulculukla yürütülür; ideolojik veya kişisel tercihe dayalı eleme yapılamaz. Sanatsal tercih farkı tek başına dışlama sebebi olamaz.

Siyasi Haklar ve Kamu Hizmeti

Madde 46 – Türk Vatandaşlığı

Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türk'tür, Türk vatandaşıdır ve Türk Milletinin eşit mensubudur. Türk vatandaşlığı; etnik köken, dil, inanç, kùltür veya bölgesel aidiyet ayrımı yapılmaksızın, Devlet ile kişi arasındaki anayasal vatandaşlık bağıdır.

Türk vatandaşı ana veya babanın çocuğu Türk vatandaşlığını kazanır. Vatandaşlığın kazanılması, seçilmesi, kaybı ve usulleri millî birlik, eşitlik, hukuk güvenliği ve yargı yolu korunarak kanunla düzenlenir.

Türk vatandaşlığı, Devletin bölünmez bütünlüğünü, üniter yapısını ve ortak vatandaşlık bilincini zayıflatacak biçimde yorumlanamaz; hiç kimse vatandaşlığından keyfî olarak yoksun bırakılamaz.

Madde 47 – Seçme, Seçilme ve Siyasi Faaliyette Bulunma Hakları

Vatandaşlar seçme, seçilme, siyasi faaliyette bulunma, bağımsız aday olma, parti içinde yer alma ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir.

Seçimler ve halkoylamaları serbest, eşit, gizli ve genel oyla yapılır; sayım ve döküm açıktır. Süreç şeffaf ve yargı denetimi altında yürütülür.

On sekiz (18) yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.

Seçim kanunları temsilde adalet ve yönetimde istikrarı bağdaştırır. Değişiklikler yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir (1) yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz. Milletvekili seçim sistemi temsilde adaleti esas alır; ülke barajı yüzde beşi (%5) aşamaz ve çoğulculuğu ölçüsüz daraltamaz. Ülke barajı bağımsız adaylar bakımından uygulanmaz.

Seçme, seçilme ve siyasi katılım hakları adaylık, propaganda, finansman, kayıt, erişim, sandık güvenliği veya itiraz usulleriyle daraltılamaz.

Makul tercih çeşitliliği; farklı görüş, bağımsız adaylık ve gerçek rekabet imkânıyla korunur. Yapay aday sınırlaması, tek seçenekli yarış, kapalı liste veya temsil hakkını ölçsüz daraltan usuller kabul edilemez.

Siyasi faaliyette bulunma ve parti içinde yer alma hakkı, Anayasada tarafsızlığı özel olarak güvenceye alınan yürütme makamları, yargı, tarafsız anayasal kurumlar ve kamu idaresi bakımından öngörülen sınırlamaları ortadan kaldırmaz.

Madde 48 – Parti Kurma, Partilere Girme ve Partilerden Ayrılma

Siyasi partiler; yasama faaliyeti, temsil, yerel karar organları, kamu politikası önerme, eleştiri ve toplumsal talepleri ifade etme alanlarında serbestçe faaliyet gösterir. Anayasanın modeli yasamada çoğulculuğu, temsil adaletini, denetim ve eleştiri hakkını korur.

Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, belediye başkanlığı ve muhtarlık gibi yürütme ve yerel yürütme makamları parti adaylığına, organik bağa, kurumsal kampanyaya, parti talimatına ve parti hiyerarşisine kapalıdır. Bu ayrım yürütme gücünü parti hiyerarşisine bağlamama ilkesidir.

Yargı, tarafsız anayasal kurumlar, güvenlik ve kolluk birimleri ile kamu idaresi parti hiyerarşisine, parti talimatına, kurumsal parti etkisine veya kişisel sadakat ilişkisine tabi tutulamaz.

Cumhurbaşkanı, Başbakan, yerel yürütme makamları ve muhtarlık adaylarının kesin adaylığıyla parti üyeliği sona erer; seçilmeleri hâlinde görev süresince parti üyeliği ve organik bağ kurulamaz.

Cumhurbaşkanı, Başbakan, belediye başkanları, muhtarlar, teşkilat başkanları, yargı mensupları, Yüksek Seçim Kurulu üyeleri, tarafsız anayasal kurum üyeleri, Silahlı Kuvvetler, kolluk mensupları ve kanundaki tarafsız görevliler görevleri süresince parti üyesi olamaz ve organik bağ kuramaz.

Partilerin kuruluşu, işleyişi, aday belirleme, mali yardım, denetim ve yaptırımları; demokrasi, hukuk devleti, insan hakları, laik Cumhuriyet, Devletin bütünlüğü, parti içi demokrasi, örgütlenme, ifade, temsil ve demokratik rekabet korunarak kanunla düzenlenir.

Madde 49 – Siyasi Partilerin Uyacakları Esaslar

Siyasi partilerin faaliyetleri, iç düzeni ve çalışmaları demokrasi, çoğulculuk, parti içi demokrasi, şeffaflık, liyakat, eşit fırsat ve üyelerin serbest iradesine dayanır. Mali denetim Anayasa Mahkemesi tarafından yapılır. Mahkeme Sayıştaydan yararlanabilir ve denetim kararları kesindir.

Aday belirleme, görev dağılımı ve karar alma süreçleri belirli kişi veya gruplara ayrıcalık tanıyacak ya da üyelerin iradesini ortadan kaldıracak şekilde düzenlenemez. Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından kesin karara bağlanır.

Tüzük veya programı Anayasaya aykırı olan ya da Anayasaya aykırı eylemlerin odağı hâline gelen parti temelli kapatılır. Anayasa Mahkemesi, fiillerin ağırlığına göre kapatma yerine partiyi Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakabilir.

Kapatmaya beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucu ve üyeler, kararın Resmî Gazete’de yayımlanmasından itibaren beş (5) yıl süreyle başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi veya deneticisi olamaz. Siyasi partilerin kuruluşu, işleyişi, denetlenmesi, kapatılması, Devlet yardımından yoksun bırakılması ve seçim harcamaları; partilerin varlığı, çoğulculuk ve parti içi demokrasi korunarak düzenlenir.

Madde 50 – Kamu Hizmetine Girme, Kamu Kariyeri, Eğitim ve Üst Yöneticilik

Her Türk vatandaşı kamu hizmetine girme hakkına sahiptir. Kamu hizmetine giriş, yükselme, görev dağılımı ve etik denetim; liyakat,

objektiflik, fırsat eşitliği ve görevin gerektirdiği niteliklere göre yürütülür.

Kamu kariyeri; sınav, eğitim, performans, etik güvenilirlik, dijital yeterlik, hizmet kalitesi, sürekli gelişim ve ölçülebilir sonuç esaslarına dayanır. Süreçler kişisel çıkara, referansa, sadakat ilişkisine veya kapalı kadrolaşmaya dayandırılmaz; işlemler yargı denetimindedir.

Üst kamu yöneticiliği; uzmanlık, etik güvenilirlik, kriz yönetimi, dijital yeterlik, mali sorumluluk, insan yönetimi, açık hizmet hedefi ve ölçülebilir performansına dayanır.

Kamu personelinin eğitim, gelişim ve performans sistemi; görevle bağlantılı, objektif, erişilebilir, denetlenebilir ve hizmet kalitesini artırmaya elverişli kurulur; siyasi baskı, keyfi tasfiye veya kapalı kadrolaşma aracı yapılamaz.

Zorunlu yeterlik şartlarını kesin ve denetlenebilir biçimde kaybedenlerin görevleri, savunma ve yargı yolu korunarak kanuna göre sona erdirilir.

Madde 51 – Mal Bildirimi, Çıkar Çatışması, Gerçek Faydalanıcı ve Menfaat Şeffaflığı

Kamu hizmetine girenler, görevleri süresince ve görevlerinden sonra kanundaki sürelerle mal bildirimi, çıkar çatışması, gerçek faydalanıcı ve görevle bağlantılı menfaat beyanında bulunur.

Yasama, yürütme ve yargı organlarında görev alanlar bu yükümlülüklerden istisna edilemez. Beyan, kişisel veriler ve güvenlik saklı kalmak üzere açık, denetlenebilir ve yaptırıma bağlıdır.

Gerçeğe aykırı beyan, malvarlığı gizleme, çıkar çatışmasını saklama, kamu göreviyle bağlantılı dolaylı menfaat sağlama veya görev sonrası menfaat devri; savunma ve yargı yolu korunarak görevin niteliğine uygun sorumluluk doğurur.

Kanun, menfaat beyanı ve gerçek faydalanıcı şeffaflığını etkisiz kılacak istisna veya kapalı denetim usulü öngöremez.

Yolsuzlukla mücadele; bağımsız, liyakatli ve yeterli soruşturma kapasitesine sahip görevliler eliyle, gerçek faydalanıcı şeffaflığı, hızlı adli sevk ve etkili ihbarcı koruması esaslarıyla yürütülür. İyi niyetle

ihbarda bulunan kamu görevlisi veya kişi, bildirimini sebebiyle hiçbir olumsuz işleme tabi tutulamaz. Bu güvence kanunla zayıflatılamaz.

Mal bildirimini, çıkar çatışması, gerçek faydalanıcı, menfaat beyanı, ihbarcı koruması, denetim ve yaptırım usulleri; şeffaflık, kişisel verilerin korunması, savunma hakkı, yargı yolu ve kamu görevi ahlakı korunarak kanunla düzenlenir.

Madde 52 – Vatan Hizmeti

Vatan hizmeti, her Türk vatandaşının hakkı ve ödevidir. Bu hizmet; askerî hizmet veya kanundaki sivil hizmet alanlarında, ülkenin güvenliği, kamu düzeni, toplumsal dayanışma ve zorunlu yarar için yerine getirilir.

Zorunlu kamu yararı; savunma, afet, salgın, temel süreklilik veya ağır kamu güvenliği ihtiyacının somut, denetlenebilir biçimde ortaya konulmasıyla sınırlıdır.

Görevlendirmede eşitlik, adalet, ölçülülük, liyakat, insan onuruna saygı ve yeterlilikle uyum esastır. Muafiyet, alternatif hizmet, görev dağılımı ve yük paylaşımı denetlenebilir ve yargı yoluna açık esaslara dayanır.

Savaş, olağanüstü hâl veya büyük afetlerde vatan hizmeti yalnızca kanundaki zorunlu alanlarda, ölçülü olarak genişletilebilir. Anayasal güvenceler zayıflatılamaz.

Kamu Ödevleri, Mali Şeffaflık ve Başvuru Hakları

Madde 53 – Vergi Ödevi

Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi yükünün adaletli, dengeli ve ölçülü dağılımı maliye politikasının temel ilkesidir.

Vergi, resim, harç gibi mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir ve kaldırılır.

Kamu gelirlerinin toplanması ve kullanımı; kamu yararı ve bağımsız denetim esaslarıyla yürütülür.

Düzenlemeler mali güce göre vergilendirmeyi, vergi adaletini ve kamu yararını zedeleyemez, kişi veya gruplara ayrıcalık tanıyamaz.

Vergilendirme yetkisi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin asli yetkisini etkisiz kılacak, vergi adaletini dolanacak veya örtülü ayrıcalık doğuracak şekilde devredilemez.

Madde 54 – Kamu Alımları, İmar, Gerçek Faydalanıcı ve Mali Şeffaflık

Kamu alımları, ihaleler, imar işlemleri, altyapı yatırımları ve kamu-özel işbirliği projeleri açıklık, rekabet, mali disiplin, gerçek kamu yararı, gerçek faydalanıcı şeffaflığı, bağımsız denetim ve hesap verebilirlikle yürütülür. İstisna usulleri kural hâline getirilemez; gizli, ayrıcalıklı veya kamu zararı doğuran yöntemler kullanılamaz.

Ağır ekonomik kriz, afet veya zorunlu tedarik ihtiyacında hızlı kamu alımı yapılabilir. İhtiyaç, fiyat, tedarikçi, süre, teslim, sözleşme değişikliği, faydalanıcı, kamu zararı ve denetim kayıtları tutulur; Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sayıştay ve yargı denetimi korunur.

İhale, imar ve kamu-özel işbirliği işlemlerinde gerçek faydalanıcı, fiyat, süre, teslim, sözleşme değişikliği, kamu zararı ve denetim kayıtları saklanamaz; bu bilgiler kişisel veri ve millî güvenlik korunarak açık ve doğrulanabilir biçimde izlenir.

Savunma, uzay ve kritik teknoloji projelerinde zorunlu gizlilik saklıdır. Gizlilik, bilgi güvenliği korunarak özel denetime engel olamaz; mali sorumluluk, kamu zararı tespiti, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sayıştay ve yargı denetimi kaldırılamaz.

Afet bağışları, uluslararası yardımlar ve aynı yardımlar amaç, kaynak, tahsis, teslim, harcama ve denetim kayıtlarıyla izlenir. Bu kaynaklar amacı dışında kullanılamaz; kamuoyu, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sayıştay ve yargı denetimi dışında bırakılamaz.

Madde 55 – Dilekçe, Bilgi Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı

Vatandaşlar ve karşılıklılık esasıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar; kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek, şikâyet ve talepleri için yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine başvurma hakkına sahiptir. Başvurular makul sürede gerekçeli cevaplandırılır.

Herkes, kamu faaliyetlerine ilişkin bilgi edinme hakkına sahiptir. Hak şeffaflık, kişisel verilerin korunması, millî güvenlik ve kanuni gizlilik dengesi gözetilerek kullanılır. Bilgi edinme hakkı, soyut gizlilik, belirsiz süre, ölçsüz harç, erişilemez başvuru yolu veya gerekçesiz retle etkisiz kılınmaz.

Herkes, idarenin işleyişine ilişkin şikâyetleri için Kamu Denetçiliği Kurumuna başvurma hakkına sahiptir.

ORTAK LİYAKAT, ADAYLIK VE SEÇİM ESASLARI

Madde 56 – Ortak Adaylık ve Liyakat Havuzu

Adaylık, üyelik, liyakat havuzu, tarafsız kura ve kampanya süreçleri objektif yeterlik, açıklık, veri güvenliği, itiraz, hızlı yargı yolu ve denetlenebilirliğe dayanır. Özel maddelerdeki sayı, süre, görev ve kurum yapısı saklıdır.

Havuz ve adaylık şartları kişiye, zümreye, kuruma, döneme veya sonuca göre değiştirilemez; kapalı değerlendirme, kontenjan, referans, algoritmik yönlendirme, idari müdahale veya belge engeliyle daraltılamaz.

Fiilî yöneticilik tecrübesi; denetlenebilir kurum veya kuruluşlarda kayıtlı personel, bütçe, hizmet, proje, üretim, kriz, koordinasyon, denetim, uygulama, temsil, yerel hizmet veya kurumsal sorumluluk içeren görevleri kapsar. Sembolik, fahri, danışma niteliğinde veya yalnız unvana dayalı görevler tecrübe sayılmaz. Özel maddelerde öngörülen süre ve ek nitelikler saklıdır.

Kesinleşmiş mahkûmiyet, kamu veya meslek görevinden sürekli yasaklanma, ağır kamu güveni ve anayasal düzen suçları ile kanundaki ağır çıkar çatışması adaylık ve üyelik engelidir. Gerçeğe aykırı beyan görevi sona erdirir. Yetkili merciler yalnız şartları ve belge güvenilirliğini denetler.

Tarafsız kura, noter huzurunda açık, usulü önceden ilan edilen ve itiraza elverişli belirleme yöntemidir; yalnız şartları kesinleşmiş adaylar arasında ve sayı sınırı aşıldığında uygulanır. Kura yeterlik denetiminin veya halkoyunun yerine geçmez.

Cumhurbaşkanı, Başbakan ve belediye başkanı seçimlerinde kesin liste, şartları kesinleşen aday sayısı onu aşarsa kura ile on (10) aday olarak belirlenir. Havuzu yapay daraltan kayıt engeli, toplu eleme, belge sapması, kura manipülasyonu veya örgütlü çekilme Yüksek Seçim Kurulunca incelenir; hukuka aykırı işlem yalnız ilgili aşama yönünden hükümsüzdür ve kısa takvimle yenilenir.

Tarafsız anayasal kurumlarda üyelik; kaynak çeşitliliği, objektif havuz, açık yeterlik, kademeli yenilenme, aynı usulle tamamlama ve tek organ hâkimiyetini önleme esasına dayanır. Karar kapasitesi salt çoğunluğun altına düşerse boş üyelikler altmış (60) günde tamamlanır.

Manipölasyon, yapay daraltma veya usul sapması iddiaları hızlı yargı denetimine tabidir.

Aynı seçim takviminde Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve milletvekilliği adaylıkları birlikte yürütülemez. Kesin adaylıkla bağdaşmayan adaylıklar kendiliğinden düşer; usul seçilme hakkını ölçüsüz daraltmayacak ve seçim takvimini geciktirmeyecek şekilde kanunla düzenlenir.

Kesin adaylar görev anlayışlarını açıklayabilir. Kampanyalar mali açıklık, harcama sınırı ve Yüksek Seçim Kurulu gözetimine tabidir; partiler aday adına kurumsal kampanya yürütemez. Kamu yayıncılığı, dijital platformlar, kamu kaynağı, örtülü finansman, yabancı etki veya medya gücü seçim dengesini bozamaz.

Liyakat havuzlarına esas kayıtlar doğrulanabilir, itiraza açık, geriye dönük değişiklikleri izlenebilir ve bağımsız denetime elverişli tutulur. Veri eksikliği, idari gecikme, teknik aksaklık veya belge teminindeki güçlük adaylık ya da üyelik hakkını ölçüsüz ortadan kaldıramaz. Havuz verilerinin gizlenmesi, sonuca göre değiştirilmesi veya yapay daraltılması hükümsüzdür; sorumlular hakkında kanuni işlem yapılır.

Madde 57 – Kamu Görevi Ahlakı, Makam Vakarı ve Kamu Kaynağı Güvencesi

Kamu görevi kişisel üstünlük, çıkar sağlama, sadakat ilişkisi veya zümresel menfaat için kullanılamaz. Keyfi baskı, ayrımcılık, hakaret, tehdit ve kamu kaynaklarını kötüye kullanma yasaktır.

Kamu görevi; çıkar çatışması, kayırma, referans, sadakat ilişkisi, malvarlığı gizleme, görev sonrası menfaat devri, gerçeğe aykırı resmî beyan ve tarafsızlığı zedeleyen menfaat ilişkisiyle bağdaşmaz.

Görev ahlakı, makam vakarı ve temel saygı yükümlülüğü; yalnız tarafsızlık, dürüstlük, kamu kaynağı, hizmete güven veya vatandaşa saygının somut, görev bağlantılı ve denetlenebilir fiillerle ihlalinde sorumluluk doğurur. Bu ilkeler kişisel yaşam tarzı, siyasi görüş, meşru eleştiri, temsil faaliyeti, yargısal kanaat veya hukuki takdir üzerinden uygulanamaz.

Aykırılıklar, savunma, kanuni usul, ölçülülük ve yargı denetimi korunarak görevin niteliğine uygun sorumluluk veya disiplin sonucu doğurur.

Kamu kaynakları, personeli, verileri, iletişim araçları ve kurumsal itibarı; kişi, parti, aday, zümre, özel çıkar veya anayasal organlar üzerinde baskı, propaganda, kayırma veya menfaat aktarımı için kullanılamaz.

Kamu görevi ahlakı, makam vakarı, çıkar çatışması, tarafsızlık ve kamu kaynağı kullanımına ilişkin sorumluluk ve disiplin usulleri; savunma hakkı, ölçülülük, gerekçelilik ve yargı yolu korunarak kanunla düzenlenir.

Madde 58 – Doğrudan Seçimler, Ortak Takvim ve Göreve Başlama

Cumhurbaşkanı, Başbakan, belediye başkanları ile mahalle ve köy muhtarları doğrudan halk tarafından seçilir. Bu makamlarda adaylık bireysel başvuruya dayanır; parti kurumsal adaylığına, listesine, organ kararına veya kampanyasına bağlanamaz.

İlk oylamada geçerli oyların çoğunluğunu alan aday seçilir. Çoğunluk sağlanamazsa en çok oy alan iki (2) aday arasında ikinci oylama yapılır; ikinci oylamada en çok oyu alan seçilmiş sayılır.

Cumhurbaşkanı, Başbakan ve belediye başkanı seçimlerinde kesin liste en çok on (10) kişiden oluşur. Şartları kesinleşen aday sayısı on (10) veya daha az ise tamamıyla seçime gidilir; onu aşarsa liste tarafsız kura ile belirlenir. Kura halkoyunun yerine geçmez.

Oy eşitliği, ikinci oylamaya kalacak adayların belirlenmesindeki eşitlik, adayın ölümü, çekilmesi, yeterliğini kaybetmesi veya aday kalmaması hâlleri seçmen iradesi, seçim güvenliği ve süreklilik korunarak Yüksek Seçim Kurulu kısa takvimiyle sonuçlandırılır. İkinci oylamaya kalacak sırada eşitlik varsa eşit adaylar arasında noter huzurunda kura yapılır. Kesin listeden sonra aday eksilmesi seçimi mevcut adaylarla sürdürür.

Tek adayla seçime gidilmesi hâlinde oy pusulasında yalnız adayın adı yer alır ve kullanılan geçerli oyların miktarına bakılmaksızın aday seçilmiş sayılır. Tek adaylı seçim, adaylık sürecinin yapay biçimde

daraltıldığı, adaylığın engellendiği veya seçim güvenliğinin ağır biçimde ihlal edildiği hâllerde Yüksek Seçim Kurulunun denetim ve yenileme yetkisini ortadan kaldırmaz.

Yüksek Seçim Kurulu adaylık başvuruları, retler, havuz ve aday eksilmelerine ilişkin gerekçeli kaydı açıklar. Yapay daraltma, baskı, toplu çekilme veya kayıt engeli iddiaları resen incelenir; seçim durmaz, yalnız hukuka aykırı aşama kısa takvimle yenilenir. Tek aday nedeniyle yenileme yapılması da bu kısa takvime tabidir. Hukuka aykırı aşamanın yenilenmesinde kısa takvim azami otuz (30) günü; toplam süreç ilgili makam için öngörülen doksan (90) günlük üst sınırı aşamaz. Kesin sonuçla göreve başlama kendiliğinden işler.

Örnektir

YASAMA

Madde 59 – Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kuruluşu

Türkiye Büyük Millet Meclisi, genel oyla seçilen altı yüz (600) milletvekilinden oluşur. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Milletini temsil eder ve yasama yetkisini kullanır.

Seçim sistemi nispi temsil, makul tercih çeşitliliği ve 47. maddedeki baraj güvencesini korur. Seçim çevreleri seçmen iradesini veya temsil dengesini bozamaz. Türkiye Büyük Millet Meclisi içindeki düzenlemeler parti çoğunluğunu Cumhurbaşkanı, Başbakan, yargı, bağımsız kurumlar veya yürütme makamları üzerinde hâkimiyet aracına dönüştüremez.

Madde 60 – Milletvekili Seçilme Yeterliliği

On sekiz (18) yaşını dolduran, en az yükseköğrenim veya denk öğrenim yeterliliğine sahip, seçilme hakkına ehil ve Anayasadaki engelleri bulunmayan her Türk vatandaşı milletvekili seçilebilir. Adaylar, yasama ve denetim görevini Anayasaya, kamu yararına, Türkiye Büyük Millet Meclisi vakarına, şeffaflık ve çıkar çatışmasından kaçınma yükümlülüğüne uygun yapmayı yazılı ve açık kabul etmedikçe aday olamaz.

Aşağıdaki kişiler milletvekili seçilemez:

- a) Kısıtlılar;
- b) Askerlikle ilişkisi bulunanlar;
- c) Hizmetten yasaklı olanlar;
- ç) Taksirli suçlar hariç toplam bir (1) yıl veya daha fazla hapis cezasına mahkûm edilenler;
- d) Anayasal düzene, kamu güvenine, kamu idaresine, malvarlığına, seçimlere, devlet sırlarına, kaçakçılığa veya teröre ilişkin suçlardan hüküm giyenler.

Hâkimler, savcılar, yüksek yargı mensupları, öğretim elemanları, yükseköğretim koordinasyon ve kalite güvencesi kurulu üyeleri, kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları görevlerinden çekilmedikçe aday olamaz ve seçilemez. Seçilme yeterliliği; halkın temsil hakkını ölçüsüz daraltacak veya servet, sınıf, zümre, kapalı liste, dolaylı elit filtre ya da ideolojik sadakat testine dönüşecek biçimde düzenlenemez.

Madde 61 – Türkiye Büyük Millet Meclisi Seçim Dönemi, Seçimlerin Ertelenmesi ve Ara Seçimler

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Başbakan seçimleri beş (5) yılda bir birlikte yapılır; bir kimse azami iki (2) defa milletvekili seçilebilir. Kesin seçim sonuçlarının ilanıyla milletvekilliği sıfatı kazanılır.

Mazbata, ant içme, kayıt veya idari hazırlık seçim sonucunun hukuki etkisini geciktiremez; ant içmeyen milletvekili ant içinceye kadar Genel Kurula katılamaz. Aday ölümü, çekilmesi, yeterlik kaybı veya liste eksikliği tek başına genel seçimi erteleyemez.

Savaş, seferberlik, ülke genelinde seçim güvenliğini imkânsız kılan büyük afet veya ağır zorunlu hâl sebebiyle seçimler ertelenebilir. Erteleme, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Başbakan seçimleri için Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının beşte üç (3/5) çoğunluğuyla yapılır; altı (6) ayı ve toplamda bir (1) yılı aşamaz. Aynı imkânsızlık Cumhurbaşkanı seçimi veya ülke genelindeki yerel seçimler için de aynı süre ve güvencelere tabidir.

Erteleme, seçimleri ortadan kaldırma, süresini siyasi amaçla uzatma veya adaylık süreçlerini etkisiz kılma amacıyla kullanılamaz. Ara seçimler ve yerel çevrelerle sınırlı erteleme veya yenileme usulleri; temsil adaleti, seçme hakkı, yerel irade ve seçim güvenliği korunarak düzenlenir.

Madde 62 – Milletin Temsili ve And İçme

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün milleti temsil eder. Milletvekilleri görevlerini kamu yararı, anayasal ilkeler ve temsil sorumluluğuna uygun yerine getirir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, göreve başlarken Genel Kurul huzurunda aşağıdaki şekilde ant içer:

“Cumhuriyetin bağımsızlığını, vatan ve millet bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; hukukun üstünlüğüne, demokratik ve laik Cumhuriyete, Atatürk ilkelerine bağlı kalacağıma; görevimi liyakat, dürüstlük ve kamu yararıyla yerine getireceğime; insan haklarına ve Anayasaya sadık kalacağıma, Büyük Türk Milleti önünde namusum ve şerefim üzerine ant içerim.”

Madde 63 – Milletvekilliğiyle Bağdaşmayan İşler ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakarı

Milletvekilleri çıkar çatışmasından kaçınmak, kamu görevini kişisel menfaat aracı yapmamak ve şeffaflık ilkesine uymakla yükümlüdür. Devlet, kamu tüzel kişileri, bunlara bağlı kuruluşlar veya kamu kaynağı, kamu görevi ya da kamu denetimiyle bağlantılı kurum ve teşebbüslerde görev alamaz; vekillik, temsilcilik, danışmanlık, hakemlik veya kamu kaynaklı taahhüt işi üstlenemez.

Milletvekilleri yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı görev kabul edemez. Yükümlülükler mal bildirimi, şeffaflık ve denetim yollarıyla izlenir; aykırılıklar sorumluluk ve yaptırım doğurur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarında hakaret, tehdit, görevle ilgisiz özel hayatı hedef alan kişisel saldırı, insan onurunu veya eşitliği açıkça zedeleyen ayrımcı ifade, şiddeti teşvik, çıkar ilişkisi, gerçeğe aykırı resmi beyan ve Genel Kurul düzenini ağır biçimde bozan davranış yasaktır.

Bu yasaklar sert denetim ve eleştiriyi cezalandıracak biçimde uygulanamaz. Tespitte sözün bağlamı, hedefi, görevle ilgisi, somut zarar riski ve Türkiye Büyük Millet Meclisi düzenine etkisi gösterilir.

Yaptırımlar yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarının güvenliğini, düzenini veya hakların kullanımını somut biçimde etkileyen fiiller bakımından uygulanır; milletvekilliği sıfatı, seçmen iradesi veya yasama ve denetim faaliyeti ölçüsüz engellenemez.

Madde 64 – Yasama Sorumsuzluğu ve Dokunulmazlığı

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarındaki oy, söz, düşünce ve yasama faaliyeti kapsamındaki açıklamalarından dolayı sorumlu tutulamaz.

Milletvekilliği, görevle açık bağlantısı bulunmayan fiiller bakımından hukuki veya cezai sorumsuzluk doğurmaz. Ağır cezalı suçüstü, anayasal düzene ve Devletin bütünlüğüne karşı suçlar, yolsuzluk, görevin kötüye kullanılması ve yasama göreviyle korunamayacak ağır fiiller bakımından dokunulmazlık kişisel cezasızlık sonucu doğurmaz.

Milletvekillilerinin görevleriyle açık bağlantılı fiilleri bakımından ceza soruşturması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının talebi üzerine

Anayasa Mahkemesinin ilgili bölümünün iznine bağlıdır. Mahkeme yalnız isnadın yasama göreviyle bağlantısını, başvurunun açıkça temelsiz olup olmadığını ve yasama görevinin kötüye kullanılıp kullanılmadığını inceler; suçluluk, delil, esas veya yerindelik değerlendirmesi yapamaz.

İzin süreci kesin sürede sonuçlandırılır; süresinde karar verilmemesi hâlinde dosya Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunun öncelikli gündemine alınır ve kanundaki üst süre sonunda karar verilmemişse izin verilmiş sayılır. Soruşturma ve kovuşturmalar kesintiye uğratılamaz; zamanaşımı işlemez.

Madde 65 – Milletvekilliğinin Düşmesi ve İptal İstemi

Milletvekilliği aşağıdaki hâllerde düşer:

- a) İstifanın geçerliliğinin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından karara bağlanması;
- b) Milletvekili seçilmeye engel kesin hüküm giyme;
- c) Kısıtlanma;
- ç) Milletvekilliğiyle bağdaşmayan görev veya faaliyette ısrar;
- d) Özürsüz ve izinsiz olarak bir (1) ay içinde beş (5) birleşim günü Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarına katılmama.

Kesin hüküm giyme ve kısıtlanma hâllerinde üyelik, kesin mahkeme kararının Türkiye Büyük Millet Meclisine bildirilmesiyle kendiliğinden sona erer.

Diğer hâllerde düşme, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığının gerekçeli tespiti üzerine Genel Kurul kararıyla gerçekleşir. Düşme sebepleri dar yorumlanır. Usul kuralları temsil hakkını dolaylı olarak ortadan kaldıracak şekilde uygulanamaz.

Madde kapsamındaki kararlara karşı yargı yolu açıktır. Milletvekilliğinin düşmesine ilişkin Genel Kurul kararlarına karşı, karar tarihinden itibaren yedi (7) gün içinde ilgili milletvekili Anayasaya, kanuna veya İçtüzüğe aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

Anayasa Mahkemesi başvuru azami on beş (15) gün içinde kesin karara bağlar. Bu incelemede seçilme ve temsil hakkının korunması esastır; başvuru usulleri aşırı şekil şartlarına bağlanamaz.

Madde 66 – Milletvekillerinin Ödenekleri ve Yollukları

Milletvekillerinin ödenek, yolluk, emeklilik ve diğer mali hakları kanunla düzenlenir. Milletvekilleri görevleri süresince kamu görevleriyle bağlantılı doğrudan veya dolaylı gelir elde edemez; kamu kaynaklarından aynı anda birden fazla maaş veya düzenli ödeme alamaz.

Milletvekilliği sonrası mali haklar da ölçülülük, eşitlik ve kamu yararı esaslarıyla kanunla düzenlenir; görevle ilgisi bulunmayan ayrıcalıklı statüye dönüştürülemez.

Madde 67 – Türkiye Büyük Millet Meclisinin Görevleri, Kanun Teklifleri, Görüşme Usulü ve Faaliyet Sınırları

Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak;
- b) Bütçe ve kesin hesabı kabul etmek;
- c) Para basılmasına karar vermek;
- ç) Savaş ilanına karar vermek;
- d) Milletlerarası antlaşmaların uygun bulunmasına karar vermek;
- e) Üye tam sayısının beşte üç (3/5) çoğunluğuyla genel ve özel affa karar vermek;
- f) Yürütmeyi, kaynak kullanımını ve stratejik devlet planlarının uygulanmasını denetlemek;
- g) Anayasada verilen diğer görevleri yerine getirmek.

Türkiye Büyük Millet Meclisi kamu politikalarının genel çerçevesini kanunla belirler ve yetkilerini şeffaflık, kamu yararı ve kuvvetler ayrılığı esaslarıyla kullanır. Plan denetimi, uyumun ve kaynakların hukuka uygun kullanımının incelenmesiyle sınırlıdır; yürütmenin kanuni takdir alanının yerine geçemez.

Kanun teklif etmeye milletvekilleri yetkilidir. Teklifler kamu yararı, hukuki gereklilik ve plan uyumu gözetilerek hazırlanır. Mali yük,

haklara etki, idari değişiklik, uzun vadeli plan bağlantısı veya geniş toplumsal sonuç doğuran hâllerde etki analizi yapılır.

Usuller teklif hakkını imknsızlaştıramaz, milletvekilleri arasında ayrımcılık doğuramaz ve tekliflerin içerik tercihi sebebiyle gündeme alınmasını keyfi engelleyemez.

Başbakan göreve başladıktan sonra yürütme programını, plan uyumunu ve öncelikli hizmet hedeflerini Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar. Türkiye Büyük Millet Meclisi programı genel görüşmeyle değerlendirir; bu görüşme güven oyu veya yürütmenin yerine geçme sonucu doğurmaz.

Başbakanın ncelikli kanun teklifleri İtzkteki sınırlar içinde azami kırk beş (45) günde kabul, ret veya değişiklikle sonuçlandırılır. Türkiye Büyük Millet Meclisi teklifleri kabul etmek zorunda değildir. Ancak görüşmeyi süresiz erteleyerek yürütme görevini, bütçeyi veya zorunlu hizmetleri kilitleyemez.

Türkiye Büyük Millet Meclisi faaliyetleri haklara, hukuk güvenliğine, kurumsal dengeye ve toplumsal ihtiyaa uygun yürütülür. Yasama yetkisi kişisel veya keyfi amaçlarla kullanılamaz; yürütme ve yargı alanlarına müdahale edilemez.

Madde 68 – Kanunların Cumhurbaşkanınca Yayımlanması

Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen kanunları on beş (15) gün içinde yayımlar.

Cumhurbaşkanı, uygun bulmadığı kanunları aynı süre içinde bir (1) kez ve gerekçeli yeniden görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderebilir. Kısmen geri göndermede yalnızca uygun bulunmayan maddeler görüşülür; bt kanunları geri gönderilemez.

Sresinde yayımlanmayan veya geri gönderilmeyen kanunlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca Resmî Gazete’de yayımlanmak üzere gönderilir ve yayımlanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi geri gönderilen kanunu ye tam sayısının salt çoğunluğuyla aynen kabul ederse kanun yayımlanır. Değiştirilerek kabul edilen kanun yeniden geri gönderilemez.

Anayasa değişikliklerine ilişkin hükümler saklıdır; geri gönderme süreci kanunla uzatılamaz.

Madde 69 – Milletlerarası Antlaşmaların Uygun Bulunması

Türkiye Cumhuriyeti adına yapılacak milletlerarası antlaşmaların onaylanması, değiştirilmesi ve sona erdirilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisinin kanunla uygun bulmasına bağlıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunmayan antlaşmalar yürürlüğe konulamaz ve hukuki sonuç doğurmaz.

Ekonomik, ticari veya teknik nitelikte olup süresi bir (1) yılı aşmayan antlaşmalar; devlet maliyesine yük getirmemek, kişi hâllerine ve haklara dokunmamak şartıyla yayımlanarak yürürlüğe konulabilir ve iki (2) ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur. Temel haklara ilişkin antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi hâlinde, haklar alanında antlaşma hükümleri esas alınır.

Milletlerarası antlaşmalar Anayasanın temel ilkelerini, Devletin bütünlüğünü, egemenliğini ve kamu düzenini ortadan kaldıracak şekilde yapılamaz. Anayasanın öngördüğü planlama çerçevesi ile anayasal kurumların görevleri ve yetkileri daraltılamaz veya etkisiz kılınmaz. Antlaşmaların kapsamı, süresi, tarafları ve yükümlölükleri açık olmalıdır. Metinde yer almayan hak, yükümlölük, yetki veya sınırlama doğuracak uygulama yapılamaz.

Usuller somut gizlilik ihtiyacı, açık süre, kayıt ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin uygun bulma ve denetim yetkisini korur. Anayasanın üstünlüğü, temel hak güvenceleri ve anayasal planlama çerçevesi zayıflatılamaz.

Madde 70 – Yasama Yetkisinin Devredilemezliği ve Yürütmenin Düzenleyici İşlem Yetkisi

Türkiye Büyük Millet Meclisinin kanun koyma yetkisi devredilemez.

Yürütme organı yalnızca kanunların uygulanmasını sağlamak amacıyla ve kanuna aykırı olmamak kaydıyla düzenleyici işlem yapabilir.

Düzenleyici işlemler hakları sınırlayamaz, kanunda öngörülme-
yen yükümlülük getiremez ve kanunla düzenlenmesi gereken konularda
hüküm tesis edemez.

Bu işlemler Anayasaya, kanuna ve stratejik devlet planlarına uygun
olmak zorundadır. Yargı yolu açıktır.

Madde 71 – Savaş Hâli İlanı ve Silahlı Kuvvet Kullanılmasına İzin Verilmesi

Milletlerarası hukukun meşru saydığı hâllerde savaş hâli ilanına; Türk
Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı
silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye
Büyük Millet Meclisine aittir. Bu izinler süreli ve kapsamı belirli olarak
verilir; Türkiye Büyük Millet Meclisince uzatılabilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülke ani
silahlı saldırıya uğrar ve derhal silahlı kuvvet kullanılması zorunlu
olursa, Başbakan Cumhurbaşkanını derhal bilgilendirerek gerekli kararı
alabilir. Karar derhal Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur.
Türkiye Büyük Millet Meclisi azami kırk sekiz (48) saat içinde karar
verir.

Silahlı kuvvet kullanımı Anayasaya, milletlerarası hukuka, millî
güvenlik esaslarına ve stratejik devlet planlarına uygun yürütülür.
Maddeye ilişkin usuller, Türkiye Büyük Millet Meclisinin karar
yetkisini, süre ve kapsam sınırlarını korur; yürütmeye sürekli, genel veya
genişletilmiş asker kullanma yetkisi tanınmaz.

Madde 72 – Türkiye Büyük Millet Meclisinin Toplanması ve Tatil Edilmesi

Türkiye Büyük Millet Meclisi kesintisiz çalışma esasına göre faaliyet
gösterir ve her yıl ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanır. Türkiye
Büyük Millet Meclisi kural olarak Ankara’da, gerekli hâllerde başka
yerde toplanabilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi bir yasama yılında azami bir (1) ay tatil
yapabilir; ara verme süreleriyle birlikte toplam süre bir (1) ayı geçemez.
Türkiye Büyük Millet Meclisi, tatil veya ara verme sırasında
Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı veya üye tam
sayısının beşte birinin (1/5) istemiyle azami yedi (7) gün içinde toplanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin olağan yerinde toplanması cebir, şiddet, işgal, askerî müdahale, iletişim kesintisi veya benzeri anayasa dışı fiillerle engellenirse Türkiye Büyük Millet Meclisi alternatif usulle toplanabilir. Toplantı, Başkanın veya üye tam sayısının beşte birinin (1/5) çağrısıyla güvenli yerde ya da güvenli iletişim araçlarıyla yapılabilir.

Bu toplantıların hukuki geçerliliği engelleme fiilinden etkilenmez.

Madde 73 – Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı, İktüzük, Toplantı ve Görüşmelerin Açıklığı

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı; Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başkanvekilleri, Kâtip Üyeler ve İdare Amirlerinden oluşur. Divan parti gruplarının üye sayıları gözetilerek çoğulculuk, adil temsil ve tarafsızlıkla kurulur; çoğunluğa fiili tekelleşme sağlayacak biçimde düzenlenemez.

Başkanlık Divanı için bir yasama döneminde iki (2) seçim yapılır. İlk seçilenlerin süresi iki (2) yıl, ikinci devre seçilenlerin süresi yasama döneminin sonuna kadardır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı milletvekilleri arasından gizli oyla seçilir. İlk iki (2) oylamada üye tam sayısının üçte iki (2/3), üçüncü oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada sonuç alınamazsa en çok oy alan iki (2) aday arasında dördüncü oylama yapılır ve en çok oy alan seçilir; eşitlik kura ile giderilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Türkiye Büyük Millet Meclisini temsil eder; Başkanlık Divanı çalışmaların düzenli, verimli ve tarafsız yürütülmesini sağlar. Divan üyelerinin sayısı, seçim usulleri, görevleri ve görevden alınmaları İktüzükle düzenlenir; çoğulculuk, adil temsil ve tarafsızlık zedelenemez.

Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarını kendi yaptığı İktüzüğe göre yürütür. İktüzük Anayasaya aykırı olamaz ve Türkiye Büyük Millet Meclisi organları ile üyeleri için bağlayıcıdır. Kapalı oturum istisnadır; açıklık ilkesini ortadan kaldıracak şekilde yorumlanamaz ve soyut gerekçelere dayandırılmaz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu görüşmeleri kural olarak açıktır; açık görüşmelerin tutanakları tam, güvenli ve erişilebilir biçimde yayımlanır.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin bina, tesis, eklenti ve çalışma alanlarında yönetim ve güvenlik hizmetleri Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı gözetiminde yürütülür; bu hizmetler yasama faaliyetini engelleme, yönlendirme veya baskı aracı yapılamaz.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin idari teşkilatı, güvenliği, çalışma alanları ve destek hizmetleri; yasama bağımsızlığı, açıklık, tarafsızlık ve milletvekillerinin görev güvenceleri korunarak kanun ve İçtüzükle düzenlenir.

Madde 74 – Bilgi Edinme ve Denetim Yolları

Türkiye Büyük Millet Meclisi; Türkiye Büyük Millet Meclisi araştırması, genel görüşme, Türkiye Büyük Millet Meclisi soruşturması ve yazılı soruyla bilgi edinme ve denetim yetkisini kullanır. Araştırma bilgi edinmek, genel görüşme toplumu veya Devlet faaliyetlerini ilgilendiren konuları Genel Kurulda değerlendirmek içindir; ikisi de üye tam sayısının onda birinin (1/10) teklifiyle açılır. Komisyonlar uzman ve kurum görüşlerinden yararlanır; raporlarını veri ve belgeye dayandırır, icra kararı alamaz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi soruşturması, Başbakan ile yürütme teşkilat başkanlarının görevleriyle ilgili fiilleri hakkında yapılır. Açılması üye tam sayısının asgari dörtte birinin (1/4) teklifine, yargıya sevk kararı üye tam sayısının beşte üç (3/5) çoğunluğuna bağlıdır; soruşturma somut delile dayanır ve kesin sürede tamamlanır.

Yazılı soru yürütmeye yöneltir ve azami on beş (15) günde cevaplandırılır. Denetim yolları cevapsız bırakma, gizlilik, belge vermeme, teknik eksiklik veya usul gerekçesiyle sonuçsuz kılınamaz; zorunlu gizlilikler özel denetim usulüyle incelenir.

Denetim, yürütmenin hukukiliği ve hesap verebilirliğiyle sınırlıdır; takdir alanının yerine geçemez, hizmetleri aksatamaz ve sürekli işleyiş krizi doğuracak biçimde kullanılamaz. Başbakanın yürütme programı ve yıllık uygulama raporları Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme

ve denetim yolları kapsamında görüŖülebilir. Bu görüŖmeler yürütmenin yerine geçme veya güven oylaması sonucu doğurmaz.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme ve denetim yollarına ilişkin usuller; azınlık hakkı, belgeye erişim, zorunlu gizliliklerin özel denetimi, kesin süre ve yürütmenin sürekliliği korunarak İçtüzükle düzenlenir.

Madde 75 – Yapıcı Anayasal Güvensizlik, Seçimlerin Yenilenmesi ve Bütçe Krizi

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Başbakan hakkında yalnız ağır anayasal ihlal, kanunların sistematik uygulanmaması, hizmetin ciddi ve sürekli aksaması, tarafsızlığın ağır bozulması, ağır hukuki sorumluluk veya bağlayıcı planlardan kamu yararını ağır zedeleyen açık ve gerekçesiz sapma hâllerinde yapıcı güvensizlik önergesi verebilir.

Bu sebepler somut olay, işlem, ihmal, resmî kayıt, denetim raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisi araştırması, Sayıştay tespiti veya kesin yargı kararıyla ilişkilendirilmedikçe geçerli olmaz. Siyasi görüş ayrılığı, program farkı veya kamuoyu desteği kaybı tek başına sebep sayılamaz.

Önerge üye tam sayısının üçte biri (1/3) tarafından gerekçeli, somut olguya dayalı ve 79. maddedeki Başbakan adaylığı şartlarını taşıyan geçici Başbakan adayı içerecek şekilde verilir. Savunma hakkı korunur. Üye tam sayısının beşte üç (3/5) çoğunluğuyla gizli oyla kabul edilen önerge mevcut Başbakanı sona erdirir; gösterilen aday geçici Başbakan olur.

Geçici Başbakan yalnız zorunlu süreklilik yetkisi kullanır; yeni Başbakan göreve başlayıncaya veya yenileme yoksa olağan seçim döneminin sonuna kadar görev yapar ve ilk seçimde aday olamaz. Güvensizlik kararı Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerini kendiliğinden yenilemez. Somut bütçe, yürütme veya organ krizi seçimle giderilebilecekse Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Başbakan seçimleri üye tam sayısının beşte üç (3/5) çoğunluğuyla birlikte yenilenebilir.

Bütçe, temel hizmet veya bağlayıcı plan uyuşmazlığında azami on beş (15) günde zorunlu uzlaşma yapılır. Sonuç alınamaması Türkiye Büyük

Millet Meclisinin karar yükümlülüğünü, yürütmenin süreklilik sorumluluğunu ve geçici bütçeyi ortadan kaldırmaz.

Madde 76 – Cumhurbaşkanı Adaylığı, Seçimi, Görev Süresi ve Yemini

Cumhurbaşkanlığına; Türk vatandaşı olan, tam fiil ehliyetine sahip, asgari yükseköğrenim görmüş ve 56. maddede öngörülen kesin adaylık engeli bulunmayan kişiler bireysel başvurabilir.

Cumhurbaşkanı adaylarında, 56. maddedeki fiilî yöneticilik tecrübesi kapsamında toplam veya kesintisiz asgari yirmi (20) yıl tecrübe aranır. Tecrübe doğrulanabilir kayıtlarla ispatlanır.

Yüksek Seçim Kurulu; adaylık şartlarını, kesin engelleri, tecrübe süresini, sorumluluk niteliğini ve belge güvenilirliğini denetler. Siyasi değerlendirme, popülerlik, program uygunluğu veya kesinleşmemiş iddialar adaylık engeli oluşturmaz.

Kesin aday listesi, kura, bağdaşmayan adaylıklar ve seçim süreci 56, 58 ve 104. maddelere göre yürütülür.

Cumhurbaşkanı 58. maddeye göre seçilir. Görev süresi on (10) yıldır. Bir kimse bir (1) defadan fazla Cumhurbaşkanı seçilemez. Cumhurbaşkanı süresince milletvekili ve parti üyesi olamaz.

Cumhurbaşkanı, göreve başlarken Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde şu şekilde ant içer:

“Cumhurbaşkanı sıfatıyla; Devletin bağımsızlığını, vatan ve millet bütünlüğünü, millî egemenliği, Anayasayı, hukukun üstünlüğünü, demokrasiyi, Atatürk ilkelerini ve laik Cumhuriyeti koruyacağıma; görevimi anayasal sınırlar içinde liyakat, adalet, eşitlik ve tarafsızlıkla yerine getireceğime; hakları, milletin huzurunu, refahını ve Cumhuriyetin itibarını gözeticeğime, Büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda namusum ve şerefim üzerine ant içerim.”

Madde 77 – Cumhurbaşkanının Görevleri, Tarafsızlığı, Temsil Vakarı ve Sorumluluğu

Cumhurbaşkanı Devletin başıdır; Cumhuriyeti ve Türk Milletinin birliğini temsil eder. Anayasanın uygulanmasını ve Devlet organlarının düzenli çalışmasını yalnız temsilî gözetim araçlarıyla gözetir.

Cumhurbaşkanı Devleti uluslararası alanda temsil eder, yabancı devlet temsilcilerini kabul eder, kanunları yayımlar, gerekli gördüğünde bir (1) kez Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir, Anayasa Mahkemesine iptal başvurusu yapabilir ve Başkomutanlığı Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî varlığından ayrılamaz biçimde, icrai askerî komuta yetkisi doğurmaksızın temsil eder.

Cumhurbaşkanı yürütme yetkisi kullanamaz, icrai işlem tesis edemez, yürütmeye talimat veremez ve temsili yetkilerini Başbakanın, yürütmenin, Türkiye Büyük Millet Meclisinin veya yargının görev alanına müdahale edecek biçimde kullanamaz. Kanunla Cumhurbaşkanına icrai, bağlayıcı veya yürütmeye müdahale niteliğinde yetki verilemez.

Cumhurbaşkanı temsil görevini tarafsızlık, kurumlar arası uyum, makam vakarı, kaynakların tarafsızlığı, yargı bağımsızlığı ve anayasal kurumlara baskı yasağına uygun yürütür. Uyarı, bildirim, uzlaştırıcı girişim ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde konuşma yetkileri bağlayıcı olmaz; kanun, bütçe, atama, idari işlem veya yürütme programı yerine geçmez.

Yetki sınırının aşıldığı iddiası alanı etkilenen anayasal organ, Başbakan veya Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının beşte biri (1/5) tarafından Anayasa Mahkemesine taşınabilir. Mahkeme yalnız yetki sınırı ve anayasal sonuç bakımından inceler; yerindelik denetimi yapamaz. Sınır aşımı tespit edilen işlem bağlayıcı sonuç doğurmaz.

Cumhurbaşkanı görev dışı kişisel fiillerinden genel hükümlere göre; göreviyle ilgili fiillerinden ise açık, ağır ve kişisel kusur içeren hukuka aykırılık hâlinde sorumludur. Soruşturma Türkiye Büyük Millet Meclisi salt çoğunluğunun gizli oyuyla veya görev alanıyla sınırlı somut deliller üzerine Anayasa Mahkemesinin ilgili bölümünün ciddi şüphe kararıyla başlatılır.

Soruşturma Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonunca yürütülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının beşte üç (3/5) çoğunluğuyla Yüce Divana sevk kararı verebilir. Yargılama Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunca yapılır; ciddi şüphe kararına katılan üyeler bu yargılamada görev alamaz. Genel Kurulun Yüce Divan yargılamasındaki toplanma ve karar yeter sayıları çekilme sebebiyle

kilitlenemez; gerekli hâlde yeter sayılar kalan üyeler üzerinden, üye tam sayısının üçte birinden az olmamak üzere uygulanır.

Madde 78 – Cumhurbaşkanlığı Makamının Boşalması, Vekâlet ve İdari Yapısı

Cumhurbaşkanlığı makamı ölüm, istifa, kesin görev yapamama, seçilme yeterliğinin kaybı, görevin Anayasa Mahkemesi kararıyla sona ermesi veya göreve başlayamama hâlinde boşalır. Yeni Cumhurbaşkanı doksan (90) gün içinde seçilir. Boşalan makama seçilen kişi, önceki dönemin kalan süresini tamamlamak üzere göreve gelir; ortak seçim takvimi bu suretle korunur.

Boşalma seçimi; adaylık, itiraz, liste, propaganda, oylama, sonuç ve göreve başlama bakımından 56, 58 ve 104. madde güvenceleriyle, doksan (90) günlük süre aşılmadan tamamlanır.

Makam boşaldığında veya Cumhurbaşkanı geçici görev yapamadığında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının vekâlet edememesi hâlinde vekâlet, önceden belirlenen Türkiye Büyük Millet Meclisi içindeki sıraya göre kesintisiz yürütülür. Cumhurbaşkanlığına vekâlet eden kişinin parti üyeliği ve organik bağı, vekâlet süresince kendiliğinden askıya alınır; vekil, makamın tarafsızlık güvencelerine tabidir.

Vekâlet eden kişinin Cumhurbaşkanı adaylığı kesinleşirse vekâlet görevi kendiliğinden sona erer. Vekâlet yalnız temsil ve zorunlu süreklilik işlemlerini kapsar; icra yetkisine, yürütmeye müdahaleye veya temsili sınırların aşılmasına dayanak yapılamaz.

Cumhurbaşkanlığı idari yapısı, temsil, organlar arası uyum ve anayasal gözetim görevlerini destekleyen yardımcı yapıdır. Bu yapı Cumhurbaşkanından bağımsız karar merkezi oluşturamaz, yürütme alanını devralamaz ve kamu idaresine talimat veremez.

YÜRÜTME VE İDARE

Madde 79 – Başbakan Adaylığı, Seçimi, Görev Süresi ve Yemini

Başbakanlığa; Türk vatandaşı olan, tam fiil ehliyetine sahip, asgari yükseköğrenim görmüş ve 56. maddede öngörülen kesin adaylık engeli bulunmayan kişiler bireysel başvurabilir.

Başbakan adaylarında, 56. maddedeki fiilî yöneticilik tecrübesi kapsamında toplam veya kesintisiz asgari on beş (15) yıl tecrübe aranır. Tecrübe doğrulanabilir kayıtlarla ispatlanır.

Yüksek Seçim Kurulu; adaylık şartlarını, kesin engelleri, tecrübe süresini, sorumluluk niteliğini ve belge güvenilirliğini denetler. Denetim kaydın gerçekliği, sürenin tamamlanması ve fiilî sorumlulukla sınırlıdır; siyasi değerlendirme veya kesinleşmemiş iddialar adaylık engeli oluşturmaz.

Başbakan adayları yürütme programını, yönetim önceliklerini, uzun vadeli devlet planlarıyla uyum yaklaşımını, hizmet hedeflerini ve yönetim ilkelerini açık ilan eder. Seçilen Başbakan programını göreve başladıktan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar; bu sunum güven oyu veya bağlayıcı norm doğurmaz.

Kesin aday listesi, kura ve seçim süreci 56, 58 ve 104. maddelere göre yürütülür. Başbakan seçimi Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleriyle birlikte yapılır; Başbakanın süresi beş (5) yıldır ve bir kimse bir (1) defadan fazla Başbakan seçilemez. Başbakan süresince milletvekili ve parti üyesi olamaz.

Başbakan, göreve başlarken Türkiye Büyük Millet Meclisi huzurunda şu şekilde ant içer:

“Başbakan sıfatıyla; Devletin bağımsızlığını, vatan ve millet bütünlüğünü, millî egemenliği, Anayasayı, hukukun üstünlüğünü, demokratik ve laik Cumhuriyeti, Atatürk ilkelerini ve kamu yararını koruyacağıma; yürütme görevini Anayasa ve kanunlar içinde liyakat, adalet, eşitlik, tarafsızlık, dürüstlük ve hesap verebilirlikle yerine getireceğime; milletin huzurunu, refahını, güvenliğini ve kamu hizmetlerinin sürekliliğini gözeticeğime, Büyük Türk Milleti önünde namusum ve şerefim üzerine ant içerim.”

Madde 80 – Başbakanlık Makamının Boşalması, Vekâlet, Kriz Takvimi ve Sorumluluk

Başbakanlık makamı ölüm, istifa, kesin görev yapamama, seçilme yeterliğinin kaybı, görevin Anayasa Mahkemesi kararıyla sona ermesi veya göreve başlayamama hâlinde boşalır. Yeni Başbakan, seçimlerin ertelenmesine ilişkin hükümler saklı kalmak üzere doksan (90) günde seçilir; seçilen kişi önceki dönemin kalan süresini tamamlar.

Boşalma seçimi 56, 58 ve 104. madde güvencelerine göre Yüksek Seçim Kurulu kriz takvimiyle ve doksan (90) günlük süre aşılmadan tamamlanır.

Makam boşaldığında veya Başbakan geçici görev yapamadığında geçici görev, kanunda önceden belirlenen açık ve sabit sıraya göre uygun teşkilat başkanınca yürütülür. Sıra seçim takvimi başladıktan veya makam boşaldıktan sonra kişiye, olaya veya geçici çoğunluğa göre değiştirilemez.

Uygunluk; görevde bulunma, fiil ehliyeti, kesin engel, görevden uzaklaştırma, ağır çıkar çatışması veya fiilî imkânsızlık bulunmamasıyla sınırlıdır. Sıradaki uygun kişi derhâl açıklanır; tepite karşı hızlı yargı yolu açıktır.

Başbakanın geçici veya kesin görev yapamaması resmî kayda ve gerektiğinde bağımsız tıbbi ya da hukuki tepite dayanır. Kesin görev yapamama Anayasa Mahkemesi kararıyla saptanır; geçici görev makamı kalıcı devralma aracına dönüşemez.

Uygun teşkilat başkanı yoksa geçici görev kanundaki sabit sıraya göre uygun üst kamu yöneticisince yürütülür. Geçici görevli yalnız zorunlu süreklilik işlemleri yapabilir; yeni Başbakanı bağlayan kalıcı teşkilat, mali yük, plan değişikliği veya olağanüstü politika işlemi yapamaz ve bu seçimde aday olamaz.

Başbakan; Anayasayı ağır ve sistemli ihlal, görevi kişisel kusuruyla kötüye kullanma, seçilme yeterliğini kaybetme veya yürütmenin anayasal sınırlarını açıkça aşma hâlinde sorumludur. Ağır ihlal, denetime rağmen süren ve ciddi sonuç doğuran tekrarlı aykırılıktır.

Komisyon raporu üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının beşte üç (3/5) çoğunluğuyla dosyayı Anayasa Mahkemesine

gönderebilir. Mahkeme yalnız ihlalin varlığını, ağırlığını, kişiselliğini ve görevle bağımlı denetler; yerindelik denetimi yapamaz.

Madde 81 – Başbakanlık, Yürütme Teşkilatı, Güvenlik Hizmetleri ve Kamu Kalitesi

Başbakanlık yürütmenin merkezî makamıdır. Başbakan yürütmenin bütünlüğünü sağlar; kamu kurumlarının Anayasaya, kanunlara, hizmet gereklerine ve planlara uygun çalışmasını gözetir ve yıllık hedefler ile plan uyumu konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisine düzenli rapor sunar.

Yürütme hizmetleri, Başbakanın anayasal sorumluluğu, yönetimi ve denetimi altında; alanları kanunla belirlenen teşkilatlar, kamu kurumları ve bağlı kuruluşlar eliyle yürütülür.

Teşkilatlar idarenin bütünlüğü, süreklilik, liyakat, tarafsızlık, verimlilik, mali disiplin, dijital yeterlik, kamu hizmeti kalitesi, risk yönetimi, kriz hazırlığı, ölçülebilir performans, vatandaş memnuniyeti ve sürekli iyileştirme esaslarıyla çalışır.

Her teşkilat hizmet hedefi, kalite göstergesi, işlem süresi, hata oranı, maliyet, erişilebilirlik, dijitalleşme, itiraz sonucu ve vatandaş memnuniyetini izler; kişisel veriler ve güvenlik korunarak ilk yıldan itibaren açık veriyle yayımlar. Sağlık, eğitim, adalet, sosyal yardım, afet, nüfus, tapu, vergi ve belediye hizmetlerinde acil iyileştirme programı uygulanır.

Hiçbir teşkilat Başbakanın sorumluluğunu ortadan kaldıracak paralel veya denetimsiz icra merkezi hâline getirilemez. Teşkilatların kurulması, kaldırılması, birleştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi kanunla yapılır.

Güvenlik, kolluk, istihbarat, sınır ve siber güvenlik hizmetleri Başbakanın sorumluluğu altında; sivil otoriteye, hukuka, haklara, tarafsızlığa, liyakate, ölçülülüğe ve yargı denetimine bağlı yürütülür. Bu teşkilatlar seçim, yargı, medya, sivil toplum veya anayasal kurumlar üzerinde baskı aracı yapılamaz.

Silahlı Kuvvetlerin fiilî sevk ve idaresi Anayasa, kanunlar ve millî güvenlik stratejisi çerçevesinde Başbakanın sorumluluğundadır;

Cumhurbaşkanının Başkomutanlığı temsili bu sorumluluğu doğurmaz veya devralmaz.

Başbakan adayları seçim sürecinde belirli kişileri teşkilat başkanı veya yürütme kadrosu olarak ilan edemez; görev vaadi, kişisel taahhüt veya kampanya desteği ilişkisi kuramaz. Yalnız yürütme programını, hizmet önceliklerini ve liyakat ölçütlerini açıklayabilir.

Teşkilat başkanları; uzmanlık, etik güvenilirlik, kriz yönetimi, dijital yeterlik, mali sorumluluk, insan yönetimi, alan yeterliği ve 56. maddedeki fiilî yöneticilik tecrübesi kapsamında toplam veya kesintisiz en az on (10) yıl tecrübesi bulunan kişiler arasından Başbakan tarafından gerekçeli işleme atanır.

Fiilî yöneticilik tecrübesinin kapsamı ve sayılmayacak görevler bakımından 56. madde uygulanır.

Atama ve görevden alma; liyakat, alan yeterliği, görev başarısı, tarafsızlık, çıkar çatışmasından arınma, kamu hizmeti kalitesi, ölçülebilir performans, yürütme programı ve devlet planlarıyla uyum esaslarına dayanır; keyfiliğe, kişisel sadakate, kampanya desteğine, çıkar ilişkisine veya kapalı kadrolaşmaya dayandırılmaz ve yargı denetimine tabidir.

Teşkilat başkanlığına ilişkin usuller kanunla düzenlenir; kanun liyakat, alan yeterliği, kurumsal sorumluluk içeren fiilî yöneticilik tecrübesi, gerekçelilik, tarafsızlık, çıkar çatışmasından arınma, plan uyumu, kamu hizmeti kalitesi, ölçülebilir performans, açık hizmet hedefi ve yargı denetimi güvencelerini zayıflatamaz.

Teşkilat başkanları Başbakana karşı sorumludur; görevlerini Anayasaya, kanunlara, kamu ve millî yarara, devlet planlarına, yürütmenin bütünlüğüne, tarafsızlığa, dürüstlüğe ve hizmet kalitesi hedeflerine uygun yürütür.

Yürütme teşkilatlarının görev haritası, yetki devri, personel geçişi, bütçe bağlantısı, veri ve bilgi sistemleri, hizmet sürekliliği ve performans ölçütleri kanunla belirlenir. Yetki çakışması, hizmet boşluğu veya görev devri uyuşmazlığı kamu hizmetini aksatmayacak geçici usulle ve yargı yolu korunarak giderilir; uyum süreci Başbakanın anayasal sorumluluğunu belirsizleştiremez.

Madde 82 – Devlet Planlaması, Stratejik Kapasite, Performans ve Kurumsal Hafıza

Devlet Planlama Teşkilatı, Başbakanlığın anayasal sorumluluğu altında; devlet planlarını hazırlayan, yürütme ve yerel idare planlarını bütünleştiren, uygulamayı izleyip raporlayan ve kurumsal hafızayı koruyan merkezî kurumdur. Teşkilat liyakat, bilimsel yeterlik, mesleki bağımsızlık, veri güvenliği, açık veri, etki analizi, mali gerçekçilik, kamu yararı, millî menfaat ve denetlenebilirlikle çalışır.

Yürütme teşkilatları ile yerel idarelerin ihtiyaç, hedef, veri, kaynak, risk ve uygulama planları; yerel irade ve idarenin bütünlüğü korunarak devlet planlamasına dâhil edilir. Devlet Planlama Teşkilatı bu unsurları bütçe, insan kaynağı, stratejik kapasite, kamu hizmeti kalitesi, hizmet sürekliliği, kriz hazırlığı, bölgesel denge ve uzun vadeli devlet hedefleriyle uyumlaştırır.

Devlet planları yıllık uygulama programları ile beş (5), on (10), yirmi (20) ve elli (50) yıllık hedeflerden oluşur. Planlar bütçe, insan kaynağı, stratejik kapasite haritası, üretim ve tedarik zinciri derinliği, kamu hizmeti kalitesi, açık veri, etki analizi, performans göstergesi ve sapma raporuyla yürütülür.

Stratejik kapasite haritası; savunma, enerji, gıda, su, veri, haberleşme, yapay zekâ, siber güvenlik, uzay, biyoteknoloji, kritik hammadde, lojistik ve ileri üretim alanlarında millî ihtiyaç, yerli kapasite, dış bağımlılık, insan kaynağı, teknoloji açığı ve tedarik risklerini gösterir.

Planlar kamu kurumları için uyum, süreklilik, öncelik, performans ve devir çerçevesidir; kanuni takdir alanını kaldırmaz. Bağlayıcı hükümler yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisinin kanunla belirlediği alanlarda uyum ölçütüdür; kanuni dayanak olmadan kişiler hakkında doğrudan sonuç doğurmaz.

Başbakanın veya teşkilat başkanlarının değişmesi yürürlükteki planları durdurmaz. Göreve başlayanlar mevcut planları, uygulama raporlarını, devam eden işleri, bütçe bağlantılarını, insan kaynağı haritalarını, risk kayıtlarını ve devir dosyalarını esas alır.

Kamu arşivleri, stratejik bilgi birikimi, hizmet tecrübesi ve kamu verileri güvenli, doğru, erişilebilir, karşılaştırılabilir ve denetlenebilir biçimde korunur.

Planlardan sapma ancak zorunlu ve gerekçeli hâllerde, kayıtlı, ölçülü ve denetlenebilir biçimde yapılabilir. Kamu yararını ağır zedeleyen sistemli ve gerekçesiz sapma hukuki ve mali sorumluluk doğurur. Ağır ekonomik kriz, afet veya zorunlu hizmet kesintisi tehlikesinde geçici programlar hazırlanabilir.

Kanun; plan bütünlüğünü, mesleki bağımsızlığı, kurumsal hafızayı, stratejik kapasiteyi, açık veri ve performans denetimini, yerel iradeyi ve Başbakanın sorumluluğunu 11 ve 119. maddelere aykırı biçimde zayıflatamaz.

Devlet Planlama Teşkilatının kuruluşu, organları, görev ve yetkileri, veri yönetimi, plan hazırlama, izleme, raporlama ve teşkilatlarla eşgüdüm usulleri; 81, 82 ve 119. madde güvenceleri korunarak kanunla düzenlenir.

Planlama, yürütme ve yerel idarelerin görev alanını ikame edecek kapalı teknik vesayet düzenine dönüştürülemez. Veri, etki analizi, performans ve sapma raporları karar alma sorumluluğunu görünür kılar; kanuni takdir yetkisini ortadan kaldırmaz.

Madde 83 – Başkomutanlık, Genelkurmay Başkanlığı ve Millî Güvenlik Kurulu

Başkomutanlık Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevi varlığından ayrılamaz ve Cumhurbaşkanı tarafından yalnız temsil olunur. Millî güvenlik ve yurt savunması Anayasa, kanunlar ve millî güvenlik stratejisi doğrultusunda, Başbakanın icrai sorumluluğu altında, sivil otoriteye bağlı ve siyasi etkilerden arınmış yürütülür.

Genelkurmay Başkanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Millî Güvenlik Kurulunun kuruluşu, görevleri, üyeleri, çalışma usulleri, komuta, terfi, atama, disiplin ve denetim esasları; 77, 81 ve 119. madde güvenceleri korunarak kanunla düzenlenir.

Millî Güvenlik Kurulu, millî güvenlik siyasetine ilişkin görüş bildiren istişari organdır. Görüşleri bağlayıcı olmaz; yürütmenin, Türkiye Büyük Millet Meclisinin veya yargının alanı yerine geçemez.

Millî güvenlik kurumları ve askerî güç siyasi, kişisel veya denetimsiz güç merkezi hâline getirilemez; seçim, yargı, medya, sivil toplum veya anayasal kurumlar üzerinde baskı aracı olarak kullanılamaz.

Madde 84 – Olağanüstü Hâl, Ortak Güvenceler, Tedbirler, Seferberlik ve Savaş Hâli

Olağanüstü yönetim usulleri savaş, seferberlik, büyük afet, salgın, ağır güvenlik krizi veya kamu düzenini ciddi bozan zorunlu hâllerde uygulanabilir. Usuller Anayasaya, kanuna, ölçülülüğe, geçiciliğe, gerekçeliliğe ve yargı denetimine bağlıdır.

Olağanüstü hâl, Başbakanın gerekçeli kararıyla ilan edilir ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi kırk sekiz (48) saat içinde toplanır; onay vermezse olağanüstü hâl kendiliğinden kalkar. İlk ilan süresi üç (3) ayı aşamaz.

Türkiye Büyük Millet Meclisi onayı yokken can güvenliği, afet, salgın, sınır güvenliği veya ani saldırı bakımından açık ve yakın tehlike sürüyorsa Başbakan yetmiş iki (72) saati aşmayan dar zorunlu tedbirler alabilir. Tedbirler hakların özüne dokunamaz, derhâl Anayasa Mahkemesi denetimine açıktır ve aynı olay için tekrarlanamaz.

Olağanüstü hâlin uzatılması her defasında gerekçeli Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla ve en çok üç (3) ay için mümkündür. Toplam sürenin bir (1) yılı aşması ancak savaş, seferberlik veya devam eden büyük afet hâlinde Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının beşte üç (3/5) çoğunluğuyla mümkündür. İlan, uzatma ve tedbir işlemleri yargı denetimine kapatılamaz.

Olağanüstü tedbirler yalnız durumun zorunlu kıldığı ölçüde; konu, yer, süre ve amaç bakımından sınırlı alınır. İnsan onuru, işkence yasağı, suç ve cezaların geçmişe yürümezliği, masumiyet karinesi, savunma, mahkemeye erişim ve etkili başvuru korunur.

Olağanüstü yönetim usulleri kanunla düzenlenir; kanun bu usulleri sürekli rejime dönüştüremez, seçimleri, yargıyı, hakları, Türkiye Büyük Millet Meclisi denetimini veya anayasal kurumları etkisiz kılamaz.

Madde 85 – İdarenin Bütünlüğü, Merkezi Yönetim, Yönetmelikler ve Yargı Yolu

İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür; merkezden yönetim, yerinden yönetim ve kurumsal koordinasyon ilkeleriyle kanunla düzenlenir. Görev, yetki ve sorumluluklar açık belirlenir; çakışan, belirsiz veya paralel idari yapı oluşturulamaz.

İdare hizmetleri eşitlik, tarafsızlık, liyakat ve hizmet gerekleriyle yürütülür. Kamu tüzel kişiliği kanunla ve açık ihtiyaç gerekçesiyle kurulur; ihtiyaç görev, mali etki ve hizmet gerekleriyle gösterilir.

Başbakan, teşkilatlar ve kamu tüzel kişileri; alanlarıyla sınırlı, kanunların uygulanmasını sağlamak ve kanuna aykırı olmamak şartıyla yönetmelik çıkarabilir. Cumhurbaşkanlığı idari yapısı yalnız temsil ve iç işleyiş yönetmeliği çıkarabilir; bunlar yürütme yetkisi doğuramaz.

Yönetmelikler Anayasaya, kanunlara ve üst düzenleyici işlemlere aykırı olamaz; kanunla düzenlenmesi gereken konularda hüküm koyamaz, yeni hak, yükümlülük veya yetki doğuramaz. Resmî Gazete’de yayımlanır, ileriye etkili olur ve yargı denetimindedir.

İdari yargıda hukuki öngörülebilirlik, benzer olaylarda benzer karar ve içtihat istikrarı gözetilir; kararlar kişiye, döneme, siyasi ortama veya kurumsal baskıya göre değişemez.

Merkezi yönetimlerin kuruluşu, görevi, yetkisi, teşkilatı, mali yapısı ve denetimi; millî birlik, idarenin bütünlüğü, süreklilik, liyakat ve yerel yönetimlerle uyum korunarak kanunla düzenlenir.

Türkiye, merkezi yönetim bakımından hizmet gerekleri, nüfus, coğrafya ve etkinlik gözetilerek illere ve diğer idari bölümlere ayrılır. Merkezi ve yerel yönetimler millî birlik, hizmet bütünlüğü, görev ayrılığı, koordinasyon, liyakat ve hukuka bağlılıkla çalışır.

Hiçbir yönetim birimi üniter yapıyı, idarenin bütünlüğünü veya yerel iradeyi zedeleyecek şekilde yetki kullanamaz. Merkezi yönetim, zorunlu koordinasyon veya açık kanuni sebep bulunmadıkça yerel ortak ihtiyaç hizmetlerini devralamaz. İdari sınırlar ve teşkilat yapısı somut gerekçe olmadıkça değiştirilemez.

Madde 86 – Yerel Yönetimler, Yerel Seçimler, Yerel Yürütme, İmar ve Kamu Kaynağı Güvenceleri

Yerel idareler; il, belediye, köy ve kanunla kurulan diğer yerel kamu tüzel kişileridir. Kuruluş, görev ve yetkileri yerel ihtiyaç, idarenin bütünlüğü, yerinden yönetim, yerel demokrasi, süreklilik, mali sorumluluk ve yargı denetimi korunarak kanunla düzenlenir.

Yerel idareler merkezi idareyle hizmet bütünlüğü, koordinasyon, veri paylaşımı ve kamu yararı içinde çalışır. Görevleriyle orantılı, denetlenebilir ve sürdürülebilir gelir kaynaklarına sahiptir.

Yerel imar, altyapı, ulaşım, su, afet, ihale ve kamu-özel işbirliği işlemleri; açık veri, rekabet, gerçek faydalanıcı şeffaflığı, çevre güvenliği, mali denetim, hizmet kalitesi, afet dayanıklılığı ve yerel kamu yararıyla yürütülür.

Yerel karar organları ilgili seçim çevresi seçmenlerince serbest, eşit, gizli oy ve açık sayımla seçilir. Seçim çevreleri yerel temsil, hizmet bütünlüğü, nüfus dengesi, idarenin bütünlüğü ve seçmen iradesi korunarak kanunla düzenlenir.

Belediye başkanları ile mahalle ve köy muhtarları yerel yürütme makamıdır; adaylıkları bireysel başvuruya dayanır ve parti kurumsal adaylığına, parti listesine veya parti organı kararına bağlanamaz. Yerel karar organlarında parti ve bağımsız adaylık hakkı yerel irade korunarak kanunla düzenlenebilir.

Belediye başkanları, göreve başlamadan önce ilgili yerel karar organı huzurunda aşağıdaki şekilde ant içer:

“Belediye başkanı sıfatıyla; Anayasaya, hukuka, Cumhuriyetin temel niteliklerine ve yerel seçmen iradesine bağlı kalacağıma; görevimi kamu yararı, tarafsızlık, liyakat, dürüstlük, mali disiplin, çevre, imar hukuku ve hizmette eşitlik ilkeleriyle yerine getireceğime; kamu kaynaklarını ve belediye imkânlarını hiçbir kişi, zümre, parti, çıkar grubu veya aday lehine kullanmayacağıma, halkım ve Büyük Türk Milleti önünde namusum ve şerefim üzerine ant içerim.”

Ant içme, kesin seçim sonucunun hukuki etkisini geciktirmez.

Büyükşehir, il ve ilçe belediye başkanlığı adaylarında Türk vatandaşlığı, tam fiil ehliyeti, seçilme hakkı, yükseköğrenim ve kamu

görevine engel hâlin bulunmaması aranır. Büyükşehirde on (10), il ve ilçede beş (5) yıl fiilî yöneticilik tecrübesi şarttır.

Fiilî yöneticilik tecrübesinin kapsamı bakımından 56. madde uygulanır. Yüksek Seçim Kurulu yalnız adaylık şartlarını, kesin engelleri, belge güvenilirliğini ve seçilme yeterliğini denetler. Belediye başkanlığı seçimlerinde kesin aday listesi ve kura usulü 58. maddeye göre uygulanır.

Yerel yürütme makamı ile yerel karar organları arasındaki uyuşmazlıklar yerel irade, süreklilik, bütçe hakkı, mali sorumluluk ve yargı yolu korunarak kanunla düzenlenir; uyuşmazlık hizmetleri işlemez hâle getirme veya seçilmiş makamı görev yapamaz kılma aracı olamaz.

Seçilmiş yerel organlar ancak ağır suç şüphesi, kesin hukuki engel veya hizmeti ciddi tehlikeye düşüren somut hâller nedeniyle, yargı denetimli, gerekçeli ve süreli işlemle görevden uzaklaştırılabilir.

Seçilmiş yerel makamın boşalması, uzaklaştırılması veya başlayamaması hâlinde geçici görev ve yenileme usulleri süreklilik, yerel irade, mali denetim ve yargı yolu korunarak kanunla belirlenir; geçici görev yerel iradenin yerine geçemez.

Yerel seçmen iradesi, yerel karar organları, mali güvenceler, yargı yolu, imar ve kamu kaynağı şeffaflığı, hizmet kalitesi ve süreklilik 11, 54, 103, 108 ve 119. madde güvencelerine aykırı düzenlenemez.

Yerel yürütme makamı ile yerel karar organı arasında bütçe, imar, hizmet programı veya kaynak kullanımında uyuşmazlık çıkarsa zorunlu uzlaşma usulü uygulanır; sonuç alınamazsa önceki bütçe ve zorunlu hizmetler esas alınarak geçici hizmet programı yürür. Bu usul yerel meclisin bütçe hakkını, yerel yürütme makamının görev alanını, hizmet sürekliliğini ve yargı yolunu ortadan kaldıramaz.

Madde 87 – Kamu Görevlileri ve Kanunsuz Emir

Devletin, kamu iktisadi teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarıyla yürüttüğü asli ve sürekli hizmetler memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür. Kamu görevine giriş, statü ve görev süreçleri liyakat ve objektiflik, tarafsızlık ve hizmet gereklerine dayanır; hiçbir kişi veya gruba ayrıcalık tanınamaz.

Kamu görevlileri siyasi, ideolojik, kişisel veya çıkar ilişkisine dayalı yönlendirmeye tabi tutulamaz. Görevlerini saygı, nezaket, tarafsızlık, dürüstlük, ölçülülük ve hizmet vakarına uygun yerine getirir; kamu görevi üstünlük, hakaret, tehdit, ayrımcılık, çıkar sağlama, geciktirme veya baskı aracı yapılamaz.

Toplumsal olaylar, yaygın protestolar ve yoğun kutuplaşma dönemlerinde hizmetler tarafsız, kesintisiz ve eşit erişilebilir yürütülür. Kamu görevlileri yetkilerini görüş açıklama, protestoya katılma veya meşru eleştiri nedeniyle ödüllendirme, cezalandırma, fişleme ya da hizmetten dışlama amacıyla kullanamaz.

Mali ve sosyal haklara ilişkin toplu sözleşme hükümleri ile Silahlı Kuvvetler mensupları, hâkimler ve savcılara ilişkin özel hükümler saklıdır.

Kamu hizmetlerinde görev yapan hiç kimse Anayasaya, kanunlara veya hukukun genel ilkelerine açıkça aykırı emri yerine getiremez. Emri açıkça hukuka aykırı gören kamu görevlisi emri yerine getirmez ve gerekçesiyle bildirir; bildirim kayıt altına alınır ve görevli bu nedenle sorumlu tutulamaz.

Üst amirin yazılı ısrarı açıkça hukuka aykırı emri geçerli kılmaz; sorumluluk emri verene aittir. Konusu suç teşkil eden emir hiçbir şekilde yerine getirilemez; yerine getiren kişi sorumluluktan kurtulamaz.

Kamu görevlilerinin statüsü, atama, yükselme, disiplin, görevden uzaklaştırma, kanunsuz emir bildirim, sicil, performans ve hizmet güvenceleri; liyakat, tarafsızlık, savunma hakkı ve yargı yolu korunarak kanunla düzenlenir.

Madde 88 – Yükseköğretim Kurumları ile Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

Yükseköğretim kurumları; nitelikli insan gücü yetiştirmek, bilimsel araştırma yapmak, bilgi üretmek ve toplumsal gelişime katkı sağlamak amacıyla kurulan, kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip kurumlardır. Vakıflar kazanç amacı gütmemek ve Devletin gözetim ve denetimine tabi olmak şartıyla yükseköğretim kurumu kurabilir.

Yükseköğretim sistemi bilimsel özgürlük, eğitim kalitesi, liyakat, etik sorumluluk ve akademik özerklikle yapılandırılır. Öğretim elemanları

araştırma, yayın ve eğitimde serbesttir. Akademik özgürlük hukuk ve bilimsel etik dışında sınırlandırılmaz.

Üniversite organları ve öğretim elemanları, akademik görevleri nedeniyle yetkili ve hukuki usuller dışında görevden uzaklaştırılmaz; akademik özgürlük disiplin veya idari işlem yoluyla dolanılmaz.

Yükseköğretimin koordinasyonu ve kalite güvencesi için özerk kurul kurulur. Üyeler 56. maddeye göre, çoğulcu akademik uzmanlık dengesi korunarak belirlenir. Kurulun yapısı ve usulleri kanunla düzenlenir; akademik özgürlük, üniversite özerkliği ve kalite güvencesi zayıflatılmaz.

Yükseköğretimde kalite güvencesi; eğitim niteliği, bilimsel üretim, etik standart, kaynak kullanımı ve öğrenci hakkıyla sınırlıdır. Denetim; bilimsel görüşü, akademik yöntemi, araştırma sonucunu, meşru eleştiriye veya üniversite özerkliğini yönlendirme aracına dönüştürülemez; değerlendirme çoğulcu uzmanlık, bilimsel ölçüt ve yargı yolu güvencelerine tabidir.

Türk Silahlı Kuvvetleri ve emniyet teşkilatına bağlı yükseköğretim kurumlarına ilişkin özel hükümler saklıdır; bilimsel özerklik, akademik özgürlük ve eğitim kalitesi korunur.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk dilini, Türk tarihini ve Türk kültürünü bilimsel esaslara göre araştırır, geliştirir, korur ve yayar. Kurum kamu tüzel kişiliğine, idari ve bilimsel özerkliğe sahiptir.

Kurum ve bağlı birimler bilimsel yöntem, akademik etik, liyakat ve bağımsız değerlendirme esaslarıyla faaliyet gösterir; siyasi, ideolojik veya idari baskı altına alınamaz.

Kurum; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi ve kanunla kurulan bağlı bilimsel birimlerden oluşur. Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu için Atatürk'ün vasiyetnamesinde belirtilen mali menfaatler saklıdır. Kurumun kuruluşu, organları, çalışma usulleri, özlük işleri ve bağlı birimler üzerindeki yetkileri kanunla düzenlenir; kurumun anayasal varlığı, bilimsel özerkliği, görev alanı, mali güvenceleri ve liyakat esasları zayıflatılmaz.

Madde 89 – Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları; meslek mensuplarının ortak ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyeti kamu yararına düzenlemek, meslek disiplini ve ahlakını korumak amacıyla kanunla kurulan kamu tüzel kişileridir. Bu kuruluşların organları üyeleri tarafından yargı gözetiminde ve gizli oyla seçilir; yönetimde temsil adaleti, hesap verebilirlik ve üye iradesi esastır.

Üyelik, disiplin, aidat ve meslekten geçici veya sürekli men yetkileri yalnız mesleğin güvenli, ehil ve kamu yararına uygun yürütülmesi için kullanılabilir. Mesleki görüş, kamusal eleştiri, sendikal tercih, düşünce açıklaması veya siyasi kanaat disiplin sebebi yapılamaz; mesleğe giriş ve mesleği sürdürme hakkı ölçüsüz sınırlanamaz.

Üyelik yalnızca mesleğin güvenli, ehil, etik ve kamu yararına uygun yürütülmesi için zorunlu olduğu kanunla açıkça gösterilen hâllerde öngörülebilir. Bu kuruluşlar mesleğe giriş ve mesleki standartlar üzerinde kamu yararıyla bağdaşmayan sınırlama kuramaz.

Bu kuruluşlar amaçları dışında faaliyette bulunamaz, parti faaliyeti yürütemez ve siyasi yapılarla organik bağ kuramaz.

Mali yapı, disiplin ve denetim süreçleri savunma hakkı, ölçülülük, bağımsız denetim ve yargı yolu güvencelerine tabidir. Mesleki görüş, kamusal eleştiri veya siyasi iktidardan farklı kanaat tek başına bu kapsamda değerlendirilemez.

Bu kuruluşların organları, seçimleri, üyelik şartları, mali yapısı, disiplin ve denetim usulleri; üye iradesi, meslek özgürlüğü, kamu yararı, savunma hakkı ve yargı yolu korunarak kanunla düzenlenir.

Madde 90 – Diyanet İşleri Başkanlığı

Diyanet İşleri Başkanlığı, genel idare içinde yer alan; görev alanıyla sınırlı idari ve kurumsal özerkliğe sahip anayasal kamu kurumudur. Kurum laiklik ilkesi doğrultusunda din hizmetlerini tarafsızlık, eşitlik, çoğulculuk, toplumsal barış ve hizmet gerekleri esaslarıyla yürütür; siyasi, ideolojik, grupsal veya çıkar ilişkisine bağlı faaliyet gösteremez.

Diyanet İşleri Başkanlığı hizmet niteliğinde din hizmeti sunar, dinî konularda güvenilir bilgi verir ve toplumsal barışa katkı sağlar. Görüşleri

rehber ve danışma niteliğindedir; dinî hayatı kamu gücüyle bağlayıcı veya ayrımcı biçimde yönlendiremez.

Din hizmetlerine erişimde eşitlik esastır. Hiç kimse inancı, inançsızlığı veya dinî yorumu sebebiyle ayrımcılığa uğratılamaz. Kurum hiçbir inanç yorumunu kamu gücüyle ayrıcalıklı ya da dışlayıcı konuma getiremez.

Kurumun yönetimi liyakat, dinî bilgi yeterliği, tarafsızlık ve denetlenebilirlik esaslarına dayanır; siyasi faaliyette bulunamaz ve siyasi yapılarla organik bağ kuramaz.

Kurumun kuruluşu, görevleri, yönetimi, personeli, denetimi ve çalışma usulleri kanunla düzenlenir. Ancak laiklik, tarafsızlık, eşitlik, çoğulculuk, din hizmetlerine erişim, liyakat ve denetlenebilirlik güvenceleri zayıflatılamaz.

Kurumun hizmet, personel, bütçe ve yayın faaliyetleri laiklik, tarafsızlık, eşitlik, din ve vicdan hürriyeti, çoğulculuk ve kamu yararı esaslarıyla yürütülür. Kurumsal kaynaklar hiçbir inanç yorumunu ayrıcalıklı, dışlayıcı veya baskın kamu yorumu hâline getirecek biçimde kullanılamaz; faaliyetler gerekçeli ve denetlenebilir olur.

YARGI

Madde 91 – Mahkemelerin Bağımsızlığı, Hâkimlik ve Savcılık Teminatı ile Mesleği

Hâkimler ve savcılar görevlerinde bağımsızdır; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun vicdanî kanaatlerine göre karar verir. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve yargı mensuplarına emir, talimat, tavsiye veya telkinde bulunamaz.

Yasama, yürütme ve idare mahkeme kararlarına uymak zorundadır; kararların uygulanmasını değiştiremez, geciktiremez veya fiilen sonuçsuz bırakamaz.

Görülmekte olan davalar hakkında yasama, yürütme ve idare organları, yargı yetkisinin kullanılmasını etkileyecek görüşme, karar, bildirim, talimat veya baskı oluşturamaz.

Hâkimler ve savcılar azlolunamaz; kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayıramaz ve bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle özlük haklarından yoksun bırakılamaz. Hâkimlik ve savcılık teminatı kanunla zayıflatılamaz.

Hâkim ve savcıların meslek işlemleri 91. ve 119. maddelerdeki bağımsızlık, teminat, liyakat, savunma, gerekçelilik, doğal hâkim ve yargı denetimi güvencelerine tabidir.

Hâkimler ve savcılar görevlerini dürüstlük, tarafsızlık, bağımsızlık, meslek onuru, insan haklarına saygı ve gerekçeli karar sorumluluğu içinde yürütür. Çıkar çatışması, tarafsızlığı zedeleyen bağlılık ve yargı görevini etkileyecek menfaat ilişkileri yasaktır.

Madde 92 – Duruşmalar, Mahkemelerin Kuruluşu ve Adalet Hizmetlerinin Denetimi

Mahkemelerin kuruluşu, görevleri, yetkileri, işleyişi, yargılama usulleri, uzmanlaşması ve dereceleri; yargı bağımsızlığı, doğal hâkim ve adil yargılanma güvenceleri korunarak kanunla düzenlenir. Duruşmalar kural olarak açık yapılır.

Genel ahlâk, kamu güvenliği, çocukların korunması, özel hayatın gizliliği, Devlet sırrı veya yargılamanın amacının korunması gibi zorunlu hâllerde duruşmanın tamamı veya bir kısmı kapalı yapılabilir; karar gerekçeli olur. Bütün mahkeme kararları gerekçeli yazılır.

Yargılamalar makul sürede sonuçlandırılır; gecikme, hak arama hürriyeti ve adil yargılanma hakkını ortadan kaldıracak şekilde sürdürülemez. Adalet hizmetlerinin idari işleyişi; mahkemelerin bağımsızlığına, hâkimlik teminatına ve yargısal takdir alanına müdahale etmeksizin liyakat, verimlilik, şeffaflık esaslarıyla denetlenir.

Madde 93 – Hâkimler ve Savcılar Kurulunun Niteliği, Üyeleri, Görevleri ve Denetimi

Hâkimler ve Savcılar Kurulu; hâkim ve savcıların mesleğe kabul, atama, nakil, terfî, disiplin ve meslekten çıkarma işlemlerini yargı bağımsızlığı, tarafsızlık, liyakat, hukuk güvenliği ve adil yargılanma hakkına uygun yürüten bağımsız anayasal kuruldur.

Kurul on beş (15) üyeden oluşur; üyelerin görev süresi dört (4) yıldır ve yeniden üyelik yoktur. Kaynak dengesi hâkimlik-savcılık mesleği, yüksek yargı, hukuk akademisi, barolar ve kamu hukuku alanlarından sağlanır.

Üyeliklerde 56. maddedeki objektif liyakat havuzu, açık yeterlik, tarafsız kura, itiraz ve denetlenebilirlik güvenceleri uygulanır.

Hiçbir organ, makam, çoğunluk, yürütme çevresi, parti, zümre veya kapalı kontenjan Kurul üyeliklerinde tek başına hâkimiyet kuramaz.

Kurulun bağımsızlığı, tarafsızlığı, aday havuzu, kura güvenceleri ve karar dengesi 119. maddeye aykırı biçimde zayıflatılamaz.

Meslek işlemleri objektif ölçüt, gerekçeli karar, savunma, dosyaya erişim, etkili itiraz ve yargı denetimine tabidir.

Yargı yönetiminde ölçüt karar içeriği değil; bağımsızlık, tarafsızlık, etik, makul süre, gerekçeli karar kalitesi, hizmet düzeni ve usul güvenceleridir. Kurul yargı kararlarının içeriğine müdahale edemez; yargısal takdir nedeniyle ödül, ceza, yer değiştirme veya mesleki baskı uygulanamaz.

Kurulun kuruluşu, başkanlık yapısı, üyeliklerin boşalması, geçici vekâlet, daireleri, sekretaryası, bütçesi, çalışma usulü, toplantı ve karar yeter sayıları; yargı bağımsızlığı, tarafsızlık, liyakat, doğal hâkim güvencesi ve 56 ile 119. madde güvenceleri korunarak kanunla düzenlenir.

Mesleki kayıt, hizmet kalitesi, makul süre, gerekçeli karar ve etik güvenilirlik verileri standart, güvenli ve denetlenebilir biçimde tutulur. Bu kayıtlar karar içeriğini yönlendirme, yargısal kanaati cezalandırma veya havuzu yapay daraltma amacıyla kullanılamaz.

Madde 94 – Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu, Üyeleri, Çalışması ve Güvenceleri

Anayasa Mahkemesi, Anayasanın üstünlüğünü, hakları ve anayasal düzeni koruyan bağımsız yüksek mahkemedir. Mahkeme on beş (15) üyeden oluşur; üyelerin süresi on iki (12) yıldır ve yeniden üyelik yoktur.

Üyeler yüksek mesleki yeterlik, dürüstlük, tarafsızlık ve kamu güveni şartlarını taşıyan hukukçular arasından; yüksek yargı, hâkimlik-savcılık, hukuk fakülteleri, barolar, kamu hukuku, insan hakları, anayasal denetim ve kamu denetimi kaynaklarından çoğulcu dengeyle belirlenir.

Üyeliklerde 56. maddedeki objektif liyakat havuzu, açık yeterlik, tarafsız kura, itiraz ve denetlenebilirlik güvenceleri uygulanır.

Aday havuzu ölçütleri çoğulculuğu daraltamaz veya dönemsel çoğunluğa fiilî belirleme yetkisi veremez; Mahkemenin bağımsızlığı, tarafsızlığı, karar kapasitesi, aday havuzu ve kura güvenceleri 119. maddeye göre korunur.

Üyelikler kademeli yenilenir; boşalan üyelik aynı kaynak ve usulle kalan süre için tamamlanır. Başkan ve başkanvekilleri üyeler arasından gizli oyla ve sınırlı süre için seçilir.

Mahkemenin bölümleri, başkanlık yapısı, boşalma, kademeli yenilenme, çalışma usulü, raportörlük, bütçe, idari teşkilat, görev ve karar usulleri; bağımsızlık, tarafsızlık, hak koruma görevi, karar kapasitesi ve 56 ile 119. madde güvenceleri korunarak kanunla düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, üye tam sayısının asgari üçte ikisiyle toplanır ve katılanların salt çoğunluğuyla karar verir. İptal, parti kapatma ve Yüce Divan kararları için daha yüksek çoğunluk kanunla, üye tam sayısının salt çoğunluğundan az ve üçte ikisinden çok olmayacak biçimde belirlenebilir; karar gücü kilitlenemez.

Hiçbir organ, makam, parti, yürütme çevresi, kapalı kontenjan veya dönemsel çoğunluk Mahkeme üyeliklerinde tek başına hâkimiyet

kuramaz; görevdeki üyeleri hedef alan veya 119. madde güvencelerini zayıflatan değişiklik yapılamaz.

Madde 95 – Anayasa Mahkemesinin Norm Denetimi

Anayasa Mahkemesi; kanunların, Türkiye Büyük Millet Meclisi İktüzüğünün, Cumhurbaşkanının anayasal işlemlerinin ve Anayasada gösterilen diğer düzenlemelerin Anayasaya uygunluğunu denetler.

Norm denetimi iptal davası ve itiraz yolu ile yapılır.

Mahkeme yalnızca Anayasaya uygunluk denetimi yapar. Yerindelik denetimi yapamaz; kanun koyucu veya yürütme yerine geçerek yeni norm oluşturamaz.

Mahkeme, anayasal ilke ve hedefleri yasama veya yürütmenin takdir alanını ortadan kaldıracak şekilde geniş yorumlayamaz.

Anayasa değişiklikleri yalnızca şekil bakımından denetlenir. Şekil denetimi teklif ve oylama çoğunlukları, ivedilik yasağı ve Anayasada öngörülen zorunlu usullerle sınırlıdır. Anayasal kimlik denetimine ilişkin özel hükümler saklıdır.

Norm denetimine ilişkin kararlar gerekçeli olur, bağlayıcıdır ve Resmî Gazete’de yayımlanır.

Düzenlemeler Anayasaya aykırılık iddialarının etkili biçimde incelenmesini engelleyemez.

Madde 96 – Anayasa Mahkemesine Yapılan Bireysel Başvurular

Herkes, kamu gücüyle haklarının ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilir.

Gerçek kişiler, hakkın niteliğine uygun özel hukuk tüzel kişileri ve kendilerine tanınan haklarla sınırlı yabancılar bireysel başvuru yapabilir.

Bireysel başvuru, temel hak ihlallerine özgü anayasal denetim yoludur. Olağan kanun yollarının genel temyiz merciine dönüştürülemez.

Mahkeme derece mahkemelerinin yerine geçemez, delilleri yeniden değerlendiremez ve yerindelik denetimi yapamaz. Ancak temel hakkın sonucunu doğrudan etkileyen açık keyfîlik, bariz takdir hatası, adil yargılanma ihlali ve hakkın özüne müdahaleyi denetler.

Norm kaynaklı ihlal veya ciddi Anayasaya aykırılık şüphesi varsa dosya Genel Kurula sevk edilir ve norm denetimine ilişkin hükümler uygulanır.

Mahkeme, ihlal tespitinde ihlalin ve sonuçlarının giderilmesine karar verir. Gerekli hâllerde yeniden yargılama, işlem tesisi, tazminat, geçici tedbir, öncelikli inceleme veya pilot karar usulüne hükmedebilir.

Bireysel başvuru hakkı kaldırılamaz; aşırı harç, ağır şekil şartı, dar yorum veya usul engelleriyle kullanılamaz hâle getirilemez. Olağanüstü dönemlerde de Mahkemeye erişim imkânsızlaştırılmaz.

Düzenlemeler Mahkemeye erişimi ve temel hak korumasını zayıflatamaz.

Mahkemenin iş yükü; bölüm, ön inceleme, kabul edilebilirlik, öncelikli inceleme, geçici tedbir, pilot karar ve içtihat birliği usulleriyle yönetilir. Bu usuller bireysel başvuru hakkını, mahkemeye erişimi ve temel hak korumasını etkisiz kılamaz.

Madde 97 – Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan Sıfatıyla Yargılama Yapması

Anayasa Mahkemesi, Anayasada gösterilen yüksek kamu görevlilerini Yüce Divan sıfatıyla yargılar.

Cumhurbaşkanı, Başbakan, yürütme teşkilat başkanları, yüksek yargı organlarının başkan ve üyeleri, başsavcılar, Hâkimler ve Savcılar Kurulu üyeleri ile Sayıştay başkan ve üyeleri bu kapsamdadır.

Kanun, Yüce Divan kapsamını ancak anayasal konumu ve kamu gücü yoğunluğu nedeniyle bu yargılamayı zorunlu kılan görevlilerle sınırlı olarak genişletebilir.

Yüce Divana sevk, yetkili organlarca somut delile dayanan gerekçeli kararlar yapılır. Görevle doğrudan hukuki bağlantısı bulunmayan kişisel suçlar genel mahkemelerde görülür.

Görevin sona ermesi, görev sırasında işlendiği iddia edilen fiiller bakımından Yüce Divan yargılamasına engel değildir.

Yargılama; bağımsızlık, tarafsızlık, masumiyet karinesi, savunma hakkı, silahların eşitliği, makul süre, aleniyet ve gerekçeli karar ilkelerine uygun yürütülür.

Madde 98 – Anayasa Mahkemesinin Siyasi Partileri Anayasal Açından Denetimi

Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu, partilerin Anayasaya, demokratik hukuk devletine, millî egemenliğe, Devletin bütünlüğüne ve siyasi faaliyetin anayasal sınırlarına uygunluğunu denetler. Yetki devredilemez.

Siyasi partiler; yasama, temsil, kamu politikası önerme, kamuoyu oluşturma, çoğulcu rekabet, eleştiri, milletvekilliği ve yerel karar organları alanında serbestçe faaliyet gösterir. Cumhurbaşkanı, Başbakan, belediye başkanlığı ve muhtarlık adaylıklarının parti kurumsal adaylığına kapalı olması bu işlevleri zayıflatmaz.

Siyasi partiler şiddeti, terörü, ayrımcılığı, düşmanlığı veya anayasal düzeni cebir ve tehditle değiştirmeyi teşvik edemez. Kamu gücünü parti çıkarına bağlayamaz; kamu kurumlarını parti hiyerarşisine tabi kılamaz. Yargı bağımsızlığını, kamu hizmetinde liyakati ve devletin tarafsızlığını zedeleyemez.

Barışçıl faaliyet, yürütme sistemi hakkında görüş açıklama, kamu politikası önerme, siyasi eleştiri ve anayasal değişiklik teklifleri; şiddet, cebir veya anayasal düzeni ortadan kaldırma amacı taşımadıkça yaptırım sebebi olamaz.

Yaptırımlar ölçülüdür. Kapatma son çaredir ve ancak odak hâli demokratik anayasal düzeni cebir, şiddet veya terör yoluyla ortadan kaldırmayı amaçlayan süreklilik, yoğunluk ve kurumsal benimseme düzeyine ulaşırsa uygulanır. Yargılama adil, aleni ve gerekçeli yürütülür.

Madde 99 – Anayasa Mahkemesi Kararlarının Kesinliği, Uygulanması ve İzlenmesi

Anayasa Mahkemesi kararları kesindir; yasama, yürütme, yargı, idare, gerçek ve tüzel kişiler için bağlayıcıdır.

İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz; Resmî Gazete’de yayımlanır ve kural olarak yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Mahkeme, hukuk güvenliği, süreklilik ve doğacak boşluğun niteliğini gözeterik iptal kararının yürürlüğünü erteleyebilir. Erteleme süresi kanunla belirlenen üst sınırı aşamaz.

Anayasa Mahkemesi kararları geriye yürümez. Bireysel başvuru ve ihlal sonuçlarının giderilmesi için zorunlu olan sonuçlar saklıdır.

Yasama, yürütme, yargı ve idare organları Mahkeme kararlarının gereğini Anayasaya uygun şekilde yerine getirir.

Madde 100 – Yargıtayın Niteliği, Üyeleri, Başkanlığı, Kararları ve İçtihat Birliği

Yargıtay, adli yargı kararları için son inceleme merciidir; kanunla gösterilen hâllerde ilk ve son derece mahkemesi olarak görev yapabilir. Temyiz kapsamı ve usulleri; adil yargılanma, hukuk güvenliği, içtihat birliği, makul süre ve yargılamada etkinlik ilkeleri korunarak kanunla düzenlenir.

Yargıtay üyeleri adli yargı hâkim ve savcıları arasından, 56. maddedeki liyakat havuzu ve tarafsız kura güvencelerine göre belirlenir; boşalan üyelik aynı kaynak ve usulle kalan süre için tamamlanır.

Yargıtay üyelerinin görev süresi, kademeli yenilenmeyi sağlayacak biçimde altı (6) yıldan az ve on iki (12) yıldan çok olmamak üzere kanunla belirlenir; aynı yüksek mahkemeye üst üste yeniden üye seçilemez. Başkanlık yapısı, daireler, Genel Kurul, başkan, başkanvekilleri, daire başkanları, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Başsavcıvekilinin belirlenmesi kanunla düzenlenir. İctihadı birleştirme kararları adli yargı için bağlayıcıdır.

Yargıtay makul sürede karar vermekle yükümlüdür. Yargıtayın kuruluşu, çalışma usulü, toplantı ve karar yeter sayıları, dairelerin görevleri, üyelik ve başkanlık süreçleri kanunla düzenlenir.

Yargıtayın bağımsızlığı, tarafsızlığı, içtihat birliği, karar kapasitesi, üyelik, aday havuzu ve kura güvenceleri 119. maddeye göre korunur.

Madde 101 – Danıştayın Niteliği, Üyeleri, Başkanlığı, Kararları ve İçtihat Birliği

Danıştay, idari yargı kararları için son inceleme merciidir; kanundaki hâllerde ilk ve son derece mahkemesi olarak görev yapar ve Anayasadaki danışma görevlerini yerine getirir. Temyiz ve danışma görevlerinin kapsamı; hukuk devleti, idarenin hukuk bağılılığı, adil

yargılanma, hukuk güvenliği, içtihat birliği, süreklilik ve makul süre korunarak kanunla düzenlenir.

Danıştay üyeleri idari yargı hâkim ve savcıları ile kanundaki nitelikli kamu görevlileri arasından, 56. maddedeki liyakat havuzu ve tarafsız kura güvencelerine göre belirlenir; boşalan üyelik aynı kaynak ve usulle kalan süre için tamamlanır.

Danıştay üyelerinin görev süresi, kademeli yenilenmeyi sağlayacak biçimde altı (6) yıldan az ve on iki (12) yıldan çok olmamak üzere kanunla belirlenir; aynı yüksek mahkemeye üst üste yeniden üye seçilemez. Başkanlık yapısı, daireler, Genel Kurul, başkan, başkanvekilleri ve daire başkanlarının belirlenmesi kanunla düzenlenir. İçtihadı birleştirme kararları idari yargı için bağlayıcıdır.

Danıştay makul sürede karar vermekle yükümlüdür. Danıştayın kuruluşu, çalışma usulü, toplantı ve karar yeter sayıları, dairelerin görevleri, üyelik ve başkanlık süreçleri kanunla düzenlenir.

Danıştayın bağımsızlığı, tarafsızlığı, içtihat birliği, karar kapasitesi, üyelik, aday havuzu ve kura güvenceleri 119. maddeye göre korunur.

Madde 102 – Uyuşmazlık Mahkemesi

Uyuşmazlık Mahkemesi; adli, idari ve diğer yargı kolları arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözmekle görevlidir. Mahkemenin kuruluşu, üyeleri, başkanlık yapısı, görev süresi, çalışma usulü ve karar yeter sayıları; yargı kolları arasında denge, bağımsızlık, tarafsızlık, hukuk güvenliği ve makul süre ilkeleri korunarak kanunla düzenlenir.

Üyeler, yargı kolları arasında denge korunarak 56. maddeye göre belirlenir; Mahkemenin bağımsızlığı, tarafsızlığı, karar kapasitesi, yargı dengesi ve üyelik güvenceleri 119. maddeye göre korunur.

Diğer mahkemelerle Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında Anayasa Mahkemesinin kararı esas alınır.,

BAĞIMSIZ ANAYASAL KURUMLAR VE DENETİM

Madde 103 – Sayıştayın Niteliği, Hesap Yargısı, Performans Denetimi ve Güvenceleri

Sayıştay, kamu kaynağı kullanan bütün kurum, kuruluş, fon, şirket, proje ve kişileri Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetleyen bağımsız anayasal denetim merciidir. Denetim merkezi yönetim, mahallî idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve sosyal güvenlik kurumlarını kapsar.

Sayıştay denetimi; kamu zararı, performans, gerçek faydalanıcı, stratejik proje, afet kaynağı, kamu hizmeti kalitesi, kamu-özel işbirliği ve imar etkisi doğuran mali işlemleri kapsar. İlk yıldan itibaren kamu alımı, imar, afet harcaması, stratejik proje ve plan uygulaması öncelikli denetim alanıdır.

Denetim; harcama uygunluğu yanında plan-bütçe bağlantısı, mali sürdürülebilirlik, kamu hizmeti kalitesi, stratejik kapasite hedefleri, kriz harcamaları ve kamu kaynağının sonuç üretme gücünü de değerlendirir.

Sayıştay üyeleri mali hukuk, kamu maliyesi, denetim, muhasebe, idare, ekonomi, kamu yönetimi veya yargı alanlarında yüksek yeterlik; dürüstlük, tarafsızlık ve kamu güveni şartlarıyla, 56. maddedeki liyakat havuzu ve tarafsız kura güvencelerine göre belirlenir.

Sayıştay üyelerinin görev süresi, kademeli yenilenmeyi sağlayacak biçimde altı (6) yıldan az ve on iki (12) yıldan çok olmamak üzere kanunla belirlenir; aynı kurula üst üste yeniden üye seçilemez. Sayıştayın kuruluşu, başkanlık, hesap yargısı, denetim kapsamı, raporlama, takip, kamu zararı, sorumluluk ve karar usulleri; çoğulcu uzmanlık dengesi, aynı usulle tamamlama ve tek organ hâkimiyetini önleme esaslarıyla kanunla düzenlenir.

Sayıştayın bağımsızlığı, tarafsızlığı, denetim kapasitesi, hesap yargısı işlevi, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına kamu kaynağı denetimi ve raporlama güvenceleri 119. maddeye göre korunur. Gizlilik yalnız millî güvenlik ve kanundaki zorunlu hâllerle sınırlıdır.

Sayıştay denetim kapasitesi, uzmanlaşmış birimler, izleme raporları ve kamu zararı takip sistemiyle güçlendirilir. Görev alanının genişliği denetimin şeklen yapılmasına veya öncelikli kamu zararı alanlarının denetimsiz bırakılmasına gerekçe yapılamaz.

Madde 104 – Yüksek Seçim Kurulu, Seçim Verileri ve Seçim Güvenceleri

Yüksek Seçim Kurulu, seçimlerin ve halkoylamalarının düzen içinde yönetilmesini, dürüstlüğünü, güvenliğini ve kesin sonuçlarının belirlenmesini sağlayan bağımsız anayasal seçim merciidir.

Seçimler serbestlik, eşitlik, gizli oy, açık sayım-döküm, genel oy, tek derecelilik, adaylık eşitliği, sandık güvenliği, şeffaflık, yargı yönetimi ve denetimi esaslarıyla yapılır.

Kurul; adaylık, liste, kura, propaganda, finansman, oy verme, sayım, itiraz, sonuç ve seçim güvenliği süreçlerini Anayasaya uygun yönetir. Seçmen kütükleri güncel, doğrulanabilir ve itiraza açık tutulur; kayıt, adres, sandık veya liste işlemleri seçme hakkını kaldıramaz.

Seçim verileri, tutanaklar, adaylık, kura, kampanya finansmanı, kamu yayıncılığı, dijital görünürlük ve itiraz işlemleri açık, doğrulanabilir, eşzamanlı ve sonradan denetlenebilir şekilde korunur; ilk seçimlerde bu güvence tam ve öncelikli uygulanır.

Yurt dışındaki Türk vatandaşlarının oy hakkı; seçme hakkı, oy güvenliği, eşitlik, sayım güvenliği ve kesin sonuçların makul sürede ilanı korunarak kanunla düzenlenir.

Seçim dönemlerinde kamu görevlileri yetkilerini aday destekleme, engelleme, seçmen yönlendirme veya hizmete erişimi seçmen tercihini etkileyecek biçimde kullanamaz. Kolluk birimleri Kurul karar ve talimatlarına uygun, tarafsız ve eşit görev yapar.

Dijital araç, veri hizmeti, yapay zekâ, platform gücü, örtülü finansman veya yabancı etkiyle seçim iradesi, adaylık eşitliği ya da kamuoyunun serbest oluşumu manipüle edilemez.

Kurul kampanya eşitliği için denetimsiz destekleri durdurabilir, açıklattırabilir, dengeleyici tedbir alabilir ve yaptırım uygulayabilir; kesin adaylara kamu yayıncılığında eşit süre ve dijital platformlarda şeffaf görünürlük sağlar.

Yüksek Seçim Kurulu on bir (11) üyeden oluşur. Üyelerin süresi altı (6) yıldır; kademeli yenilenir ve yeniden üyelik olmaz. Kurulda yüksek yargı veya nitelikli hâkim-savcılardan altı (6), seçim ve kamu hukuku akademisyenlerinden üç (3), barolardan iki (2) üye bulunur.

Üyeliklerde 56. maddedeki liyakat havuzu ve tarafsız kura güvenceleri uygulanır. Anayasa Mahkemesinin şekli gözetimi havuzun kesinleşmesi, kura usulü, tutanak güvenliği ve itirazların usulden incelenmesiyle sınırlıdır.

Kurulun bağımsızlığı, tarafsızlığı, seçim ve veri güvenliği kapasitesi ile kesin sonuç yetkisi 119. maddeye göre korunur.

Yüksek Seçim Kurulunun seçim işlerine, itirazlara ve kesin sonuçlara ilişkin kararları kesindir; bu kesinlik, seçme ve seçilme hakkını, adaylık eşitliğini veya seçim sonucunu etkileyen açık ve ağır anayasal ihlal iddialarının sınırlı anayasal güvence denetimine götürülmesine engel değildir. Bu başvuru seçim takvimini belirsiz biçimde durduramaz ve Yüksek Seçim Kurulunun seçim yönetimi görevini devralma sonucu doğuramaz.

Kurulun kuruluşu, başkanlık yapısı, üyeliklerin boşalması, geçici vekâlet, çalışma usulü, karar yeter sayıları, seçim teşkilatı, bütçesi, veri güvenliği altyapısı ve denetim usulleri; seçimlerin serbestliği, dürüstlüğü, kesin sonuç yetkisi, bağımsızlık, tarafsızlık ve 56 ile 119. madde güvenceleri korunarak kanunla düzenlenir.

Yüksek Seçim Kurulu; seçim veri altyapısı, adaylık kayıt sistemi, kura kayıtları, kampanya finansmanı, dijital görünürlük denetimi, sandık sonuç akışı, yurt dışı oy süreçleri ve itiraz kayıtları için sürekli, güvenli ve denetlenebilir teknik kapasite oluşturur. Teknik destek birimleri karar yetkisi kullanamaz; nihai yetki ve sorumluluk Kurula aittir.

Madde 105 – Kamu Denetçiliği Kurumu

Kamu Denetçiliği Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisine bağlı; idarenin işleyişine ilişkin şikâyetleri inceleyen, hukuka uygun yönetimi gözetken bağımsız anayasal başvuru ve denetim kurumudur. Kurum, yargı kararının yerine geçecek karar veremez. Ancak idareden gerekçeli cevap, düzeltici işlem veya yapmama gerekçesi isteyebilir.

Kamu Başdenetçisi ve denetçiler; hukuk, kamu yönetimi, insan hakları, denetim ve idare tecrübesi bakımından 56. maddeye göre oluşturulan objektif liyakat havuzlarından belirlenir.

Kurumun bağımsız inceleme yetkisi, başvuru hakkı ve idarenin gerekçeli cevap yükümlülüğü etkisiz kılınamaz. Kurum kararları yargı yolunu ortadan kaldırmaz.

Kurumun kuruluşu, görev süresi, boşalma, başkanlık yapısı, çalışma usulü, bütçesi ve güvenceleri kanunla düzenlenir. Ancak bağımsız inceleme yetkisi, başvuru hakkı, liyakat esasları, idarenin gerekçeli cevap yükümlülüğü ve yargı yolu zayıflatılamaz.

İdare, Kurumun tavsiye ve tespitlerine makul sürede gerekçeli cevap verir; uyulmaması hâlinde hukuki ve fiilî gerekçeyi açıklar. Kurum uygulanmayan kararlarını Türkiye Büyük Millet Meclisine ve kamuoyuna raporlayabilir; bu usul yargı yolunu kaldırmaz ve mahkeme kararının yerine geçmez.

Madde 106 – Devlet Denetleme Kurumu

Devlet Denetleme Kurumu; kamu kurumları, kamu tüzel kişileri ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları hakkında denetim, inceleme, araştırma, tespit, raporlama ve yetkili mercilere bildirim yapabilir. Özel hukuk tüzel kişileri bakımından yetki kamu kaynağı veya kamu hizmetiyle sınırlıdır.

Kurum; yasama, yargı, Sayıştay, ceza soruşturması ve kovuşturması, disiplin, Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi denetimi mercilerinin alanını devralamaz, aralarında hiyerarşi kuramaz, haklara ve görülmekte olan davalara müdahale edemez. Kamu kaynaklarının mali denetimi, hesap yargısı, kamu zararı ve mali sorumlulukta Sayıştayın alanı önceliklidir.

İnceleme ve raporlar tavsiye, tespit ve bildirim niteliğindedir; mahkeme kararı, Sayıştay raporu, disiplin işlemi veya Türkiye Büyük Millet Meclisi denetimi yerine geçmez ve tek başına icrai, cezai ya da mali sonuç doğurmaz. Kurum raporlarını ilgili mercilere bildirir.

Raporlar korunması gereken gizlilikler, kişisel veriler ve millî güvenlik sınırları gözetilerek açıklanır. Gizlilik, raporun varlığını, denetim sonucunu, sorumluluk bildirimini veya Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgi edinme yetkisini ortadan kaldıracak şekilde kullanılamaz.

Üyelerin belirlenmesi 56. madde güvencelerine tabidir. Kurumun kuruluşu, üyelikleri, başkanlık yapısı, üyelik süreleri, boşalma, geçici vekâlet, çalışma usulleri, bütçesi ve raporlama düzeni kanunla düzenlenir; bağımsızlığı ve hiçbir anayasal denetim merciinin yerine geçemeyeceği esası korunur.

Kanun; Kurumun tespit, bildirim ve raporlama niteliğini aşarak icrai, cezai, mali veya yargısal sonuç doğuracak yetki veremez; kurum hiçbir anayasal denetim merciinin alanını dolaylı biçimde devralamaz.

Kurum raporları, ilgili merci tarafından bağımsız değerlendirme yapılmadan disiplin, görevden alma, mali sorumluluk, ceza soruşturması veya idari yaptırım sonucu doğuramaz. Raporlarda adı geçenlerin cevap ve açıklama hakkı korunur; raporlar yargı, Sayıştay ve Türkiye Büyük Millet Meclisi denetiminin yerine geçemez.

Madde 107 – Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Dijital Platformlar ve Kamu Yayıncılığı

Radyo, televizyon ve dijital yayın alanı; ifade özgürlüğü, basın hürriyeti, haber alma hakkı, medya çoğulculuğu, editoryal bağımsızlık, çocukların korunması, kamu düzeni ve şeffaflık esaslarıyla düzenlenir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, yayın hizmetlerinin Anayasaya uygun yürütülmesini gözeten bağımsız ve tarafsız düzenleyici kurumdur.

Kamu yayıncılığı yapan kurumlar ile kamu kaynağı kullanan haber ajanslarının editoryal özerkliği, tarafsızlığı, çoğulculuğu ve kamu hizmeti niteliği esastır; bu kurumlar aday, parti, makam, zümre veya yürütme propagandası aracı yapılamaz.

Kurul dokuz (9) üyeden oluşur; üyelerin süresi altı (6) yıldır, kademeli yenilenir ve üst üste üyelik olmaz. Üyeler, ilgili uzmanlık alanlarından 56. maddeye göre belirlenir.

Kurulun kuruluşu, başkanlık yapısı, boşalma, geçici vekâlet, çalışma usulü, karar yeter sayıları, bütçesi, lisans, denetim ve yaptırım usulleri; çoğulculuk, liyakat, tarafsızlık, yayın özgürlüğü ve 119. madde güvenceleri korunarak kanunla düzenlenir.

Kurul lisans, denetim ve yaptırım yetkilerini ölçülülük ve yargı denetimiyle kullanır. Yetkiler eleştirel yayınları baskılama, editoryal

tercihleri yönlendirme, medya çoğulculuğunu daraltma veya kamuoyunu tek merkezden biçimlendirme aracı olamaz.

Yayın ve dijital platform yaptırımları açık kanuni ölçüt, kademelilik, savunma hakkı, gerekçeli karar ve hızlı yargı yoluna tabidir. Kapatma, yayın durdurma, erişim engeli veya lisans iptali ancak açık, ağır ve tekrarlı ihlalde son çare olarak uygulanır; haber verme, eleştiri, yorum ve kamu politikası tartışması yaptırım sebebi yapılamaz.

Dijital platformlara ilişkin yükümlülükler ifade özgürlüğünü, haber alma hakkını, editöryal bağımsızlığı veya çoğulculuğu doğrudan ya da dolaylı biçimde ortadan kaldıracak sonuç doğuramaz.

Örnektir

MALİ, EKONOMİK VE STRATEJİK KAYNAK DÜZENİ

Madde 108 – Bütçe, Performans, Geçici Bütçe ve Mali Süreklilik

Kamu idareleri ile kanunla belirlenen kamu tüzel kişilerinin gelir ve giderleri bütçe bütünlüğü içinde yürütülür. İlk bütçeden itibaren bütçe; plan hedefleri, performans göstergeleri, stratejik kapasite, kamu hizmeti kalitesi, mali disiplin ve Sayıştay denetimiyle bağlantılı hazırlanır.

Plan-bütçe bağlantısı; insan kaynağı, stratejik kapasite haritası, kamu hizmeti kalite göstergeleri, kriz hazırlığı, bölgesel denge, yatırım öncelikleri ve mali sürdürülebilirlik dikkate alınarak kurulur.

Kamu yararı, hakların korunması, doğal afet, savaş, ağır ekonomik kriz veya mali sürdürülebilirlik zorunluluğunda plarlardan sınırlı, ölçülü ve mali etkisi gösterilmiş biçimde sapılabilir. Sapmalar Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sayıştay ve hukukilik denetimine tabidir.

Bütün kamu gelir ve giderleri bütçede gösterilir. Bütçe dışında kamu geliri elde edilemez, kamu harcaması yapılamaz ve bu sonucu doğuran mali yapı kurulamaz. Merkezî yönetim bütçe teklifi bütçe yılından yetmiş beş (75) gün önce Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur.

Kesin hesap, Sayıştayın genel uygunluk bildirimiyle birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülür. Genel uygunluk bildirimi, Sayıştayın sonuçlandırılmamış denetim ve hesap yargılamalarını ortadan kaldırmaz.

Bütçe kanunu yalnız bütçe yılına ilişkin gelir, gider, ödenek, yetki ve uygulama hükümlerini içerir; ilgisiz düzenleme konulamaz. Bütçe süresinde yürürlüğe konulamazsa hizmetlerin sürekliliği için geçici bütçe uygulanır.

Geçici bütçe önceki yıl bütçesinin zorunlu hizmetler, personel, borç, sosyal hakların asgari çekirdeği ve kanuni görevler için gerekli kısmı üzerinden uygulanır. Yeni yatırım, kadro, vergi, borçlanma veya kalıcı politika değişikliği yetkisi vermez.

Bütçe uyuşmazlığında Başbakan, Bütçe Komisyonu ve ilgili komisyonlar arasında zorunlu uzlaşma yapılır. Görüşme on beş (15) günde tamamlanır; sonuç alınamazsa bütçe teklifi Genel Kurulda kabul, ret veya değişiklikle sonuçlandırılır.

Süreç Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütçe hakkını ve denetim yetkisini kaldırmaz; yürütmenin temel hizmetleri sürdürme yükümlülüğünü askıya almaz. Olağan bütçe kabul edilinceye kadar hizmetler, sosyal hakların asgari çekirdeği ve mali yükümlülükler sürdürülür. Geçici bütçe yeni politika, sürekli harcama, ayrıcalıklı kaynak aktarımı veya Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütçe hakkını etkisiz kılma aracı yapılamaz.

Bütçe, kesin hesap, geçici bütçe, kamu hizmeti performansı ve plan-bütçe bağlantısına ilişkin bilgi sistemleri karşılaştırılabilir, denetlenebilir ve sürekliliği sağlayacak biçimde kurulur. Teknik eksiklik, bütçe hakkını veya zorunlu kamu hizmetlerinin finansmanını belirsizliğe düşürme sebebi yapılamaz.

Madde 109 – Para Politikası, Fiyat İstikrarı ve Merkez Bankası

Para politikası; fiyat istikrarı, finansal istikrar, şeffaflık ve araç bağımsızlığı esaslarıyla yürütülür. Başkan; ekonomi, maliye, bankacılık veya finans alanlarında yüksek yeterlik taşıyan adaylardan oluşan objektif ve açık liyakat havuzundan belirlenir.

Merkez Bankası Başkanı, kesinleşmiş liyakat havuzu içinden Başbakanın gerekçeli önerisi üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının beşte üç (3/5) çoğunluğuyla seçilir. Altmış (60) günde öneri yapılmaz veya sonuç alınamazsa Başkan havuzdan noter huzurunda açık kura ile belirlenir. Bu süreç para politikası kararlarına talimat yetkisi doğurmaz.

Başkanın görev süresi seçim dönemini aşacak biçimde kanunla belirlenir ve seçim takvimine bağlanamaz. Merkez Bankası başkanlığına ilişkin havuz, seçim, görev süresi, görevden alma ve denetim usulleri; araç bağımsızlığını, fiyat istikrarı görevini, mali hesap verebilirliği ve liyakat esasını etkisiz kılacak biçimde düzenlenemez.

Kanun, para politikasını kısa vadeli siyasi talimat, bütçe finansmanı veya keyfî kredi genişlemesi aracı hâline getiremez. Merkez Bankası işlemleri fiyat istikrarı ve finansal istikrar amacıyla sınırlı, gerekçeli, kayıtlı ve denetlenebilir olur.

Hesap verebilirlik araç bağımsızlığını, araç bağımsızlığı da Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütçe hakkını ve hukukilik denetimini ortadan kaldırmaz. Hedeflerden ciddi sapma hâlinde Merkez Bankası gerekçeli değerlendirme ve düzeltici politika çerçevesini Türkiye Büyük Millet Meclisine açıklar; bu yükümlülük faiz, kur veya kredi kararına siyasi talimat yetkisi doğurmaz.

Madde 110 – Finansal İstikrar ve Tasarrufların Korunması

Devlet; finansal sistemin istikrarını, ödeme sistemlerinin sürekliliğini, tasarruf sahiplerinin korunmasını ve kredi piyasalarının sağlıklı işlemlerini gözetir. Finansal kriz tedbirleri ölçülü ve kamu zararını önleyici şekilde uygulanır.

Devlet; mal, hizmet, sermaye, kredi ve dijital piyasalarda tekelleşme, kartelleşme, hâkim durumun kötüye kullanılması ve haksız rekabeti önler.

Finansal sistemin çökmesini önlemek amacıyla zorunlu sınırlamalar uygulanabilir. Bu sınırlamalar mevduata, ödeme sistemlerine, sermaye hareketlerine veya finansal işlemlere ilişkin olabilir. Sınırlamalar kanuni dayanağa bağlı, ölçülü, Türkiye Büyük Millet Meclisi denetimine açık olur. Mülkiyet hakkı, tasarruflara erişim ve hukuk güvenliği ölçüsüz zedelenemez.

Yetkiler piyasa aktörlerini keyfi yönlendirme veya bütçe dışı yükümlülük oluşturma aracı olarak kullanılamaz. Bu risklere karşı alınan tedbirler ölçülü olur; sermaye hareketlerini, mülkiyet hakkını veya sözleşme güvenliğini ölçüsüz zedeleyemez.

Zararlar kamuya belirsiz, sınırsız veya ayrıcalıklı biçimde yüklenemez.

Madde 111 – Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Kamu Kontrolündeki Ortaklıklar

Kamu iktisadi teşebbüsleri ve kamu kontrolündeki ortaklıklar somut yarar ve stratejik gerekliliğe göre faaliyet gösterir. Bu kapsam, sermayesinin, yönetim kontrolünün veya belirleyici etkisinin doğrudan veya dolaylı olarak Devlete ait olduğu yapıları kapsar. Faaliyetlerde verimlilik, mali disiplin, liyakat ve şeffaflık esastır.

Kamu yararı ve stratejik gereklilik; kuruluş amacı, faaliyet alanı, hizmet çıktısı, mali etki, rekabet dengesi, piyasa etkisi, milli güvenlik, kritik altyapı, doğal kaynak, bölgesel kalkınma veya süreklilikle bağlantılı ölçülebilir sonuçlarla gerekçelendirilir. Mali varlık, yükümlülük ve riskler bütçe disiplini içinde izlenir; bütçe dışı yapı kurulamaz.

Bu kuruluşlar stratejik devlet planlarının kanunla bağlayıcı hükümlerine ve çok yıllık mali çerçeveye aykırı faaliyet gösteremez; serbest piyasa düzenini bozacak, haksız rekabet doğuracak, özel sektör aleyhine ayrıcalık oluşturacak veya kamu kaynaklarını örtülü destek aracına dönüştürecek şekilde kullanılamaz.

Kuruluşlar Sayıştay denetimine tabidir; gerektiğinde dış denetimle de incelenir. Denetim sonuçları Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulur. Kuruluş amacından sapan veya mali disiplini sürekli zayıflatan yapılar yeniden yapılandırılır, sınırlandırılır veya tasfiye edilir.

Kamu iktisadi teşebbüsleri ve kamu kontrolündeki ortaklıkların kuruluşu, yönetimi, faaliyet alanı, denetimi, mali yapısı, yeniden yapılandırılması ve tasfiyesi; kamu yararı, stratejik gereklilik, mali disiplin, rekabet dengesi, Sayıştay denetimi ve 108. madde güvenceleri korunarak kanunla düzenlenir.

Bu kuruluşlar ölçülebilir kamu yararı, stratejik gereklilik, mali sürdürülebilirlik ve rekabet dengesi bakımından düzenli değerlendirilir. Sürekli kamu zararı, amaçtan sapma, haksız rekabet, örtülü istihdam veya bütçe dışı yükümlülük doğuran yapılar Sayıştay raporu ve kanuni usulle yeniden yapılandırılır, sınırlandırılır veya tasfiye edilir.

Madde 112 – Doğal Servetlerin ve Kaynakların Aranması ve İşletilmesi

Tabii servetler ve doğal kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır; millet adına, somut yarar ve millî menfaat, çevresel sürdürülebilirlik ve gelecek nesillerin hakları gözetilerek yönetilir. Doğal kaynakların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir.

Hakkın kullanımı; açık, rekabete dayalı, objektif, yeterliğe bağlı, süreli ve denetlenebilir şartlarla gerçek veya tüzel kişilere devredilebilir; devir mülkiyet, sürekli kullanım, otomatik yenileme veya kamu

denetimini dışlayan hak doğurmaz. Hiçbir hâlde yirmi beş (25) yılı aşamaz.

Yenileme aynı açıklık, rekabet, yeterlik ve denetim şartlarına bağlıdır; hak devri tekelleşmeye, stratejik kaynaklarda belirleyici özel kontrole veya millî menfaatlerin zayıflamasına yol açamaz. Stratejik kaynaklar; millî güvenlik, ekonomik bağımsızlık, enerji, su, gıda, kritik hammadde, çevresel denge ve gelecek nesiller üzerindeki etkilerine göre belirlenir.

Bu kaynaklarda kamu denetimi, şeffaflık, çevresel koruma ve millî menfaat güvencesi ortadan kaldırılamaz.

Doğal kaynakların aranması, işletilmesi, devri, yenilenmesi, stratejik kaynakların belirlenmesi, çevresel ve mali denetimi; millî menfaat, kamu yararı, rekabet, çevresel sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin hakları ve Sayıştay denetimi korunarak kanunla düzenlenir.

ÇEVRE, DOĞAL VARLIKLAR, ÜRETİCİ VE TÜKETİCİNİN KORUNMASI

Madde 113 – Ormanların ve Orman Köylüsünün Korunması

Tabii ormanlar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır; millet adına korunur, geliştirilir ve gelecek nesillere aktarılır. Devlet ormanlarının mülkiyeti devredilemez, zamanaşımıyla kazanılamaz ve özel aynı hakka konu edilemez.

Yanan orman alanları yeniden ormanlaştırılır; bu alanlar başka kullanım amacıyla tahsis edilemez.

Orman alanları daraltılamaz; kamu yararı veya hizmet gerekçesiyle yapılaşmaya açılmaz ve kullanım amacı değiştirilemez. Yalnızca başka yerde gerçekleştirilemeyen zorunlu ve hayati kamu altyapısı için, orman bütünlüğünü bozmayan sınırlı, geçici ve denetlenebilir müdahaleye izin verilebilir.

Zorunluluk; can güvenliği, içme suyu, enerji arz güvenliği, afet önleme, savunma veya ulaşım sürekliliği bakımından bağımsız bilimsel raporla gösterilir; ekonomik kârlılık veya yatırım kolaylığı yeterli değildir.

Orman köylüsünün, ormanların korunması ve sürdürülebilir yönetimine uygulama düzeyinde katılımı sağlanır; karar alma ve kamu gücü kullanma yetkisi kamu otoritesine aittir. Destek ve yararlandırma süreçleri rant, özel kazanç, kontrolsüz ticarileşme veya sürdürülebilirliği zayıflatma aracı olarak kullanılamaz.

Orman köylüsüne yönelik politika, destek, nakil ve yararlandırma süreçleri stratejik devlet planlarına uygun, denetlenebilir biçimde yürütülür; ormanların korunması, sürdürülebilirlik ve kamu yararı esastır.

Madde 114 – Kooperatifçilik, Tüketici, Esnaf ve Sanatkârların Korunması

Devlet, millî ekonominin gerekleri, üretim verimliliği, tüketicinin korunması, yerel kalkınma ve ortak menfaat esaslarıyla kooperatifçiliğin gelişmesini destekler. Kooperatiflerin kuruluşu, üyeliği, yönetimi, denetimi ve faaliyetleri objektiflik, şeffaflık, liyakat ve demokratik katılım esaslarına dayanır.

Kooperatifler, ortak menfaat amacı dışında özel çıkar, rant, haksız rekabet, kooperatif kaynaklarını kötüye kullanma, ekonomik güç

yoğunlaşması, siyasi yönlendirme veya kamu gücünü etkileme aracı hâline getirilemez.

Devlet, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı tedbirleri alır; tüketicilerin sağlık, güvenlik, ekonomik çıkar, doğru bilgi, tercih, tazmin ve etkili başvuru haklarını güvence altına alır. Tüketici örgütlenmesi, hakem heyetleri, piyasa gözetimi, ürün güvenliği, dijital ticaret, reklam, finansal hizmetler ve tazmin usulleri kanunla düzenlenir.

Haksız rekabet, platform bağımlılığı, ayrımcı veri ve ücretlendirme uygulamaları ile yerel piyasa dengesini somut, ölçülebilir ve sürekli bozan faaliyetlere izin verilemez.

Kooperatiflerin kuruluşu, üyeliği, yönetimi, denetimi, faaliyetleri ile esnaf ve sanatkârlara ilişkin koruma usulleri; üretim verimliliği, yerel kalkınma, şeffaflık, liyakat, demokratik katılım ve kamu yararı korunarak kanunla düzenlenir.

İNKILAP KANUNLARININ KORUNMASI

Madde 115 – İnkılap Kanunlarının Korunması

Anayasanın hiçbir hükmü, inkılap kanunlarının yürürlükte bulunan hükümlerinin Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılamaz ve yorumlanamaz. Bu koruma, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini koruma amacını güden inkılap kanunları için geçerlidir.

Koruma şu kanunları kapsar:

- a) Tevhid-i Tedrisat;
- b) Şapka İktisası;
- c) Tekke ve Zaviyelerin kapatılması;
- ç) Medeni nikâh;
- d) Milletlerarası rakamlar;
- e) Türk harfleri;
- f) Lakap ve unvanların kaldırılması;
- g) Bazı kisvelerin giyilemeyeceğine ilişkin hükümler.

Madde, hakların özünü ortadan kaldıracak, bireylerin meşru yaşam tarzlarını cezalandıracak veya bilimsel, sanatsal, akademik ve meşru düşünce açıklamalarını bastıracak biçimde yorumlanamaz.

SON HÜKÜMLER VE ANAYASAL GÜVENCE KİLİTLERİ

Madde 116 – Anayasanın Değiştirilmesi ve Halkoylaması

Anayasa değişikliği Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının asgari üçte biri (1/3) tarafından yazılı olarak teklif edilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının üçte iki (2/3) çoğunluğuyla kabul edilen değişiklikler, Türkiye Büyük Millet Meclisi aynı çoğunlukla halkoyuna sunulmasına karar verirse halkoyuna sunulur; aksi hâlde Cumhurbaşkanınca yayımlanır.

Cumhurbaşkanı değişiklik kanununu bir (1) kez daha görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderebilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, metni üye tam sayısının üçte iki (2/3) çoğunluğuyla aynen kabul ederse değişiklik, Türkiye Büyük Millet Meclisinin halkoyuna sunma kararı varsa halkoyuna sunulur; aksi hâlde Cumhurbaşkanınca yayımlanır.

Anayasanın değiştirilemeyecek hükümleri, demokratik laik sosyal hukuk devleti, insan hakları, millî egemenlik, serbest seçimler, yargı bağımsızlığı, hakların özü, Anayasanın üstünlüğü, yürütmenin parti hiyerarşisine bağlanmaması ve liyakat güvenceleri ortadan kaldırılamaz.

Bu fıkrafta yer alan anayasal kimlik güvenceleri, 4. maddedeki teklif yasağı saklı kalmak üzere, Anayasa Mahkemesinin ağır ihlal denetimi bakımından bağlayıcı çekirdektir.

Anayasa Mahkemesi anayasa değişikliklerini şekil bakımından denetler. Anayasal kimlik güvencelerine ilişkin denetim yalnız değişiklik metninin açık anlamı ve doğrudan hukuki sonucu üzerinden, ağır ihlal bulunup bulunmadığıyla sınırlıdır. Mahkeme yerindelik denetimi yapamaz, yeni norm kuramaz ve kurucu iradenin yerine geçemez.

Halkoylaması sonucu, değiştirilemez hükümleri veya anayasal kimlik çekirdeğini ortadan kaldıran ağır aykırılığı geçerli hâle getirmez. Halkoylaması serbest, eşit, gizli oy, açık sayım ve yargı yönetimi ile denetimi altında yapılır. Değişiklik usulleri halkın kurucu iradesini, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkisini, hakları ve demokratik hukuk devleti güvencelerini etkisiz kılamaz.

Madde 117 – Başlangıç ve Madde Başlıkları

Başlangıç kısmı, Anayasa metnine dâhildir; Anayasanın dayandığı temel ilke ve değerlerin belirlenmesinde ve yorumunda esas alınır.

Başlıklar, ilgili maddelerin konusunu ve Anayasa içindeki yerini gösterir; bağımsız normatif hüküm doğurmaz ve madde metninin açık anlamını değiştirecek biçimde yorumlanamaz.

Aynı konuya ilişkin genel ve özel hükümler birlikte uygulanır; özel hüküm somut konuda önceliklidir. Hakların özü, yargı yolu, gerekçelilik, denetlenebilirlik, süreklilik, kanunla dolanma yasağı ve anayasal kurum güvenceleri özel maddelerde ayrıca belirtilmese dahi 11 ve 119. maddelere göre bütün hükümler bakımından geçerlidir.

Madde 118 – Anayasanın Yürürlüğe Girmesi

Bu Anayasa, geçici hükümler saklı kalmak üzere, halkoylamasında kabul edilip Resmî Gazete’de yayımlanmasıyla yürürlüğe girer.

Madde 119 – Anayasal Güvenceler, Kamu Kaynakları ve Aykırılığın Sonuçları

Anayasadaki haklar, kurumlar, yetkiler, usuller ve güvenceler zayıflatılamaz veya sonuçsuz bırakılamaz. Kanun, içtüzük, yürütme işlemi, idari düzenleme, sözleşme, gizlilik, kriz, güvenlik, ekonomik zorunluluk, teknik eksiklik, geçiş gerekçesi veya fiilî uygulama buna dayanak olamaz.

Kanunla düzenleme yetkisi anayasal hükümlerin uygulanmasını sağlar; Anayasanın ilke, amaç, yetki, kurum ve güvencelerini değiştirme, daraltma veya etkisizleştirme aracı yapılamaz. Dolanma denetiminde amaç, kapsam, süre, somut etki ve gerekçenin denetlenebilirliği birlikte değerlendirilir.

Anayasada kuruluş, görev, yetki, hak, yükümlülük, kurum, kurul, kamu hizmeti, başvuru, denetim, yaptırım, üyelik, başkanlık, boşalma, geçici vekâlet, toplantı, karar yeter sayısı veya usule ilişkin “düzenlenir”, “belirlenir” ya da benzeri ifadelerin kullanıldığı hâllerde düzenleme kanunla yapılır; Türkiye Büyük Millet Meclisinin iç işleyişine ilişkin İçtüzük hükümleri saklıdır. Kanun ve İçtüzük, ilgili anayasal hakkın özünü, kurumun görev alanını, bağımsızlığını, tarafsızlığını, liyakat

esasını, karar kapasitesini, yargı yolunu, denetlenebilirliği ve bu maddede korunan güvenceleri zayıflatamaz.

Objektiflik, gerekçelilik, kayıt güvenliği, şeffaflık, etkili itiraz, hızlı yargı yolu, hakların özü, süreklilik, denetlenebilirlik ve kanunla dolanma yasağı bütün hükümler için geçerlidir.

Kamu yararı, millî menfaat, stratejik gereklilik, toplumsal ihtiyaç, mali disiplin, güvenlik, genel ahlâk ve kamu düzeni gibi kavramlar soyut gerekçeyle kullanılamaz. Somut olay, açık gerekçe, ölçülebilir etki, süre ve denetlenebilir hukuki sonuç gösterilmedikçe sınırlama sebebi yapılamaz.

Anayasal kurumların kuruluşu, üyelikleri, aday havuzları, kalite eşikleri, kura usulleri, süreleri, bağımsızlıkları, tarafsızlıkları ve karar güvenceleri kanunla kaldırılamaz veya etkisiz kılınamaz. Teknik altyapı, veri eksikliği veya geçiş gerekçesi bu güvenceleri askıya alamaz.

Anayasal kurum ve kurulların görev alanı, karar kapasitesi, üyelik yapısı, bütçesi, veri altyapısı, teknik kapasitesi ve denetim imkânları; kanun, geçiş, teknik eksiklik, bütçe yetersizliği, boşalma, vekâlet veya fiilî uygulama yoluyla işlemez hâle getirilemez. Kurumların zorunlu görevlerini kesintisiz yerine getirmesi anayasal süreklilik güvencesi altındadır.

Kamu kaynakları, iletişim imkânları, dijital araçlar ve veri temelli müdahaleler; medya, kamuoyu, seçim, adaylık, propaganda veya parti üstünlüğü aracı yapılamaz; basın, ifade ve seçim güvenceleri 20, 28, 56, 104 ve 119. maddelere göre korunur.

Anayasaya aykırı işlem, ihmal veya fiil hukuki sonuç doğurmaz; yetkili merci tarafından kaldırılır, iptal edilir, düzeltilir ya da uygulanamaz hâle getirilir. Doğmuş sonuçlar hukuk güvenliği, kazanılmış hak, süreklilik ve hakların korunması gözetilerek giderilir.

GEÇİCİ HÜKÜMLER

Geçici Madde 1 – Yürürlük, Anayasal Süreklilik ve Eski Düzenin Sona Ermesi

Anayasanın yürürlüğe girmesiyle, önceki Anayasa ve Anayasaya aykırı anayasal hükümler yürürlükten kalkar; süreklilik için gerekli mevcut kanun ve işlemler, Anayasaya aykırı olmadıkları ölçüde uygulanır. Geçiş sürecinde hiçbir organ, makam veya kurum eski anayasal yetki düzenini sürdürme, yeni Anayasayı erteleme, etkisiz kılma veya dolanma yetkisine sahip değildir.

Aykırlık hâlinde bu Anayasa doğrudan uygulanır; uyuşmazlıklar öncelikle haklar, yargı bağımsızlığı, seçim güvenliği, liyakat, süreklilik ve Anayasanın üstünlüğü esaslarıyla çözülür.

Geçici Madde 2 – Uyum Kanunları, Öncelik Sırası ve Doğrudan Uygulama

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasanın zorunlu kıldığı uyum kanunlarını azami bir (1) yıl içinde çıkarır; seçim, yargı, yürütme teşkilatı, liyakat, bütçe, Sayıştay ve yüksek kurumlara ilişkin öncelikli kanunlar altı (6) ay içinde tamamlanır. Bu sürelerin geçirilmesi Anayasanın uygulanmasını durdurmaz.

Uyum kanunu bulunmayan konularda anayasal hüküm doğrudan uygulanır; zorunlu teknik usuller görev alanına göre yetkili anayasal kurumca geçici, gerekçeli ve denetlenebilir biçimde belirlenir. İlk seçimlerin adaylık, doğrulama, kura, propaganda, itiraz, oy verme, sayım ve kesin sonuç mekaniği, uyum kanunu çıkmamış olsa dahi Yüksek Seçim Kurulunca 56, 58 ve 104. maddelere uygun geçici usulle yürütülür. Yetki uyuşmazlığı Yüksek Seçim Kurulu veya Anayasa Mahkemesince kesin karara bağlanır.

Uyum kanunlarının veya geçici teknik usullerin gecikmesi; seçimleri, yürütmenin devrini, yargı yolunu, temel hakları, bütçe sürekliliğini ve zorunlu hizmetleri engellemez; 11, 56 ve 119. madde güvenceleri zayıflatılamaz.

Uyum çalışmalarında öncelik sırası; seçim ve Yüksek Seçim Kurulu, yürütme teşkilatı, yargı ve yüksek kurumlar, liyakat ve kamu personeli, bütçe-Sayıştay ve mali denetim alanlarıdır.

Uyum kanunları ve geçici teknik usuller, ilk seçimleri, yüksek kurumların karar kapasitesini, yürütme devrini, bütçe sürekliliğini, yargı yolunu ve zorunlu kamu hizmetlerini aynı anda işlemez hâle getirmeyecek biçimde aşamalandırılır. Öncelik sırası geciktirme veya erteleme değil, kesintisiz uygulama aracıdır.

Geçici Madde 3 – İlk Seçimler ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin Geçiş Görevi

Anayasaya göre yapılacak ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Başbakan seçimleri birlikte yapılır. Takvim yürürlükten itibaren doksan (90) gün içinde ilan edilir; seçimler azami on iki (12) ay içinde tamamlanır. İlk Cumhurbaşkanı seçimi de kural olarak aynı gün yapılır; seçim güvenliğini imkânsız kılan zorunlu hâlde azami bir (1) yıl içinde tamamlanır.

İlk yüz gün içinde seçim takvimi, açık veri standardı, ihale ve imar şeffaflığı, kamu hizmeti göstergeleri, kriz risk kaydı ve plan-bütçe geçiş takvimi ilan edilir; bu hazırlıklar seçimlerin yapılmasını geciktiremez.

Mevcut Türkiye Büyük Millet Meclisi, yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi göreve başlayıncaya kadar yalnız uyum kanunları, bütçe, süreklilik, hakların korunması ve zorunlu denetim işleriyle görev yapar; 11 ve 119. madde güvencelerini daraltan veya geçişi geciktiren düzenleme yapamaz.

Geçici Madde 4 – Yürütmenin Devri ve Cumhurbaşkanlığına Geçiş

İlk Başbakan ve Cumhurbaşkanı seçimleri 56, 58 ve 104. madde güvencelerine tabidir. İlk Başbakan göreve başlayıncaya kadar mevcut yürütme makamları yalnız süreklilik, güvenlik, bütçe, afet, dış temsil ve zorunlu temel hizmet işlemleriyle sınırlı görev yapar.

Bu Anayasanın yürürlüğe girmesinden ilk Başbakanın göreve başlamasına kadar yürütmenin zorunlu süreklilik işleri, mevcut anayasal düzende yürütme yetkisini fiilen kullanan makam tarafından, yalnız bu Anayasanın sınırları içinde, geçici ve sınırlı olarak yürütülür. Bu makamı işgal eden kişinin ilk Cumhurbaşkanı veya Başbakan seçiminde adaylığı kesinleşirse geçiş-yürütmesi yetkisi kendiliğinden askıya alınır ve kanunda önceden belirlenen sabit sıraya göre tarafsız makama geçer.

Geçiş-yürütmesi makamı; kalıcı teşkilat değişikliği, uzun vadeli bağlayıcı işlem, yeni mali yük, atama dalgası veya Başbakana ait asli yürütme yetkisini kalıcı yahut genişletici sonuç doğuracak biçimde kullanamaz. Bu dönemde olağan dışı politika tasarrufu yapılamaz; geçiş-yürütmesi süresi ilk seçimlerin tamamlanma süresini aşamaz.

İlk Başbakanın göreve başlamasıyla yürütme yetki ve sorumluluğu kendiliğinden ve eksiksiz Başbakana geçer. Teşkilatlar azami altı (6) ay içinde yürütme ve idare hükümlerine uygun hâle getirilir; teknik uyumun tamamlanamamış olması, teşkilatların yeni Anayasaya bağlı görev yapmasını engellemez.

Seçim tamamlanıncaya kadar Cumhurbaşkanlığı idari yapısı yalnız temsil, kayıt, protokol ve zorunlu süreklilik görevleriyle sınırlıdır. Düzenleme, göreve başlayan ilk Cumhurbaşkanının temsilî anayasal konumuna uygun yapılır.

Geçici Madde 5 – Yargı Düzeni ve Yüksek Kurumların Yenilenmesi

Mevcut mahkemeler ve yüksek yargı organları yeni düzenlemeler yürürlüğe girinceye kadar görevlerine devam eder. Ancak bağımsızlık, tarafsızlık, doğal hâkim, adil yargılanma, bireysel başvuru ve yargı yolu güvenceleri derhâl uygulanır.

Yüksek Seçim Kurulu ve Anayasa Mahkemesinin yeni oluşumu ilk seçim güvenliği ve anayasal denetimin sürekliliği için öncelikle tamamlanır; bu ilk oluşumda 56 ve 104. madde güvenceleri uygulanır.

Aşağıdaki kurumların kuruluş ve üyelik yapıları azami bir (1) yıl içinde Anayasaya uygun hâle getirilir:

- a) Yüksek Seçim Kurulu;
- b) Anayasa Mahkemesi;
- c) Hâkimler ve Savcılar Kurulu;
- ç) Yargıtay;
- d) Danıştay;
- e) Sayıştay;
- f) Kamu Denetçiliği Kurumu;
- g) Devlet Denetleme Kurumu;

ğ) Radyo ve Televizyon Üst Kurulu;

h) Bağımsız düzenleyici kurumlar.

Yenileme kademeli usulle yapılır ve kurumların karar gücünü kesintiye uğratamaz.

Yenileme takvimi, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Seçim Kurulu, Hâkimler ve Savcılar Kurulu, Sayıştay ve yüksek mahkemelerin karar kapasitesini aynı anda zayıflatmayacak biçimde aşamalandırılır. Zorunlu yenileme işlemleri bağımsızlık, kademeli süreklilik ve aynı usulle tamamlama güvencelerine tabidir.

Geçici Madde 6 – Yüksek Seçim Kurulu ve İlk Seçim Güvenliği

Yüksek Seçim Kurulu, ilk seçimler için adaylık, doğrulama, itiraz, kura, propaganda, dijital güvenlik, oy verme, sayım, kesin sonuç ve göreve başlama takvimini yürürlükten itibaren doksan (90) gün içinde ilan eder. Yeni Yüksek Seçim Kurulu oluşuncaya kadar mevcut Kurul ilk seçimleri Anayasaya aykırı olmayan hükümlerle yönetir.

İlk seçimlerde adaylık, kura, kampanya finansmanı, kamu yayıncılığı, dijital görünürlük, sandık tutanakları ve seçim verileri açık, eşzamanlı, doğrulanabilir ve sonradan denetlenebilir biçimde yayımlanır. Kaynaklar, medya, dijital platformlar ve idari yetkiler adaylar veya seçmen iradesi üzerinde baskı aracı yapılamaz; kamu yayıncılığı adaylara eşit süre ve tarafsız tanıtım sağlar.

İlk seçimlerde Yüksek Seçim Kuruluna bağlı teknik destek birimleri kurulabilir; bunlar kayıt, doğrulama ve lojistik destekle sınırlıdır, nihai karar Kurula aittir. İlk Yüksek Seçim Kurulu, Anayasa Mahkemesi ve tarafsız anayasal kurum üyeliklerine ilişkin kura ve havuz işlemleri bağımsız gözlem, noter huzuru, açıklık, hızlı itiraz ve geçici Yüksek Seçim Kurulu güvenceleriyle yürütülür. İlk oluşumlarda 104. maddedeki Anayasa Mahkemesinin şekli gözetimi yerine bağımsız gözlem heyeti güvencesi uygulanır.

İlk seçimi yöneten mevcut Kurulun kura, sayım ve kesin sonuç işlemleri bağımsız gözlem heyetinin eşzamanlı denetimine tabidir. Bağımsız gözlem heyeti; yüksek yargı, hukuk akademisi, barolar ve seçim hukuku alanından, hiçbir kaynağın tek başına çoğunluk

oluşturamayacağı biçimde belirlenir. Heyetin sabit usulü mevcut Yüksek Seçim Kurulu tarafından kura ve sayımdan önce ilan edilir; oluşumu kura ve sayımdan önce kamuoyuna açıklanır.

Gözlem heyeti karşı görüşlerini kayda geçirir; bu güvence ilk seçim takvimini belirsiz durduramaz. Sonuca etkili açık ve ağır ihlal tespit edilirse seçim tümünden durdurulmadan yalnız hukuka aykırı aşama Yüksek Seçim Kurulu kısa takvimiyle yenilenir.

İlk seçimlerde veri aktarımı, sandık sonuç akışı, adaylık belgeleri, kura kayıtları, kamu yayıncılığı ve dijital görünürlük için geçici teknik altyapı önceden ilan edilir. Bu altyapı Kurulun karar yetkisini devralamaz; eksiklikler seçmen iradesini veya adaylık eşitliğini zedelemekten giderilir.

Geçici Madde 7 – Kamu Yönetimi, Personel ve Liyakat Geçişi

Mevcut kamu görevlileri kazanılmış hakları ve hukuki statüleri korunarak görevlerine devam eder; geçiş toplu tasfiye, keyfi görevden alma veya siyasi rövanş aracı yapılamaz. Kamu görevine ilişkin usuller bir (1) yıl içinde liyakat, tarafsızlık ve yargı yolu esaslarına uygun hâle getirilir.

Üst kamu yöneticileri ilk yıl içinde uzmanlık, etik güvenilirlik, kriz yönetimi, dijital yeterlik, mali sorumluluk, hizmet kalitesi ve ölçülebilir performans ölçütleriyle yeniden değerlendirilir; görev güvencesi, savunma ve yargı yolu korunur.

Yeni liyakat şartları geçmişe yürütülerek kazanılmış hakları kaldıramaz. Ancak ağır çıkar çatışması, sahte belge, kesin mahkûmiyet, kamu görevine engel hâl ve açık liyakat yoksunluğu kanuni usulle değerlendirilir.

Açık liyakat yoksunluğu yalnız objektif kayıt, görevin zorunlu niteliğiyle doğrudan bağlantı, savunma hakkı ve yargı yolu korunarak değerlendirilebilir; kişisel görüş, geçmiş meşru faaliyet, sendikal tercih, yaşam tarzı veya siyasi rövanş gerekçesi yapılamaz.

Geçici Madde 8 – Yerel Yönetimler ve Yerel Seçimlere Geçiş

Mevcut yerel yönetim organları, görev süreleri sona erinceye veya Anayasaya göre yapılacak ilk yerel seçimlere kadar görevlerine devam

eder; yerel irade, süreklilik ve yargı yolu korunur. Büyükşehir, il, ilçe ve belde belediye başkanlığı ile muhtarlık seçimlerinde bireysel adaylık ve parti kurumsal adaylığı yasağı ilk yerel seçimden itibaren uygulanır.

Geçiş döneminde görevden uzaklaştırma, geçici görevlendirme, bütçe, borçlanma, sosyal yardım, ruhsat, denetim ve yerel kaynaklar seçim sonucunu etkileme veya yerel iradeyi ortadan kaldırma aracı olarak kullanılamaz.

Geçici Madde 9 – Bütçe, Mali Yönetim ve Kamu Hizmetlerinin Sürekliliği

Yürürlük tarihindeki bütçe ve mali işlemler, Anayasaya aykırı olmadıkları ölçüde bütçe yılı sonuna kadar uygulanır; zorunlu hâllerde geçici bütçe 108. maddeye göre yapılır. Geçiş harcamaları 54, 103 ve 108. madde güvencelerine tabidir.

İlk bütçeden itibaren kamu harcamaları plan hedefleri, performans göstergeleri, stratejik kapasite, kamu hizmeti kalitesi ve Sayıştay denetimiyle ilişkilendirilir; 54 ve 103. madde kapsamındaki denetim raporları yayımlanır.

Geçiş gerekçesiyle hakların asgari çekirdeği, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, afet hizmetleri, personel ödemeleri, borç yükümlülükleri ve zorunlu hizmetler aksatılamaz.

Geçici Madde 10 – Mevcut İşlemler, Siyasi Partiler, Güvenlik Sürekliliği ve İlk Uygulama Dönemi

Bu Anayasa yürürlüğe girmeden önce yapılmış idari işlemler, sözleşmeler, atamalar, ruhsatlar ve izinler; hukuk güvenliği, kazanılmış hak, hizmet sürekliliği ve hakların korunması gözetilerek, Anayasaya aykırı olmadıkları ölçüde geçerliliğini sürdürür.

Aykırılık taşıyan mevcut işlemler, yetkili idari veya yargısal mercilerce makul sürede Anayasaya uygun hâle getirilir. Süreç, hizmetleri durdurma, kazanılmış hakları keyfî ortadan kaldırma veya yeni Anayasanın uygulanmasını geciktirme aracı olarak kullanılamaz.

Siyasi partiler, yeni Anayasaya aykırı olmayan faaliyetlerini sürdürür. Yürütme ve yerel yürütme makamlarının parti kurumsal adaylığına kapalı olması ilk ilgili seçim takvimiyle uygulanır; bu geçiş partilerin

yasama, temsil, eleştiri ve yerel karar organları alanındaki işlevlerini zayıflatmaz.

Güvenlik, kolluk, istihbarat, sınır güvenliği, siber güvenlik, afet ve zorunlu hizmetler geçiş döneminde kesintisiz yürütülür. Bu hizmetler haklara, sivil otoriteye, tarafsızlığa, liyakate, ölçülülüğe, yargı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi denetimine bağlıdır; seçim, yargı, medya, sivil toplum veya anayasal kurumlar üzerinde baskı aracı yapılamaz.

Geçiş dönemi güvenlik faaliyetleri seçim süreci ve anayasal kurumlar üzerinde fiili baskı doğuracak biçimde yoğunlaştırılamaz; zorunlu gizlilik saklı kalmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine düzenli ve denetlenebilir raporlama yapılır, yargı yolu kapatılamaz.

Yeni anayasal düzenin ilk üç yılında kamu hizmeti kalitesi, seçim güvenliği, yargıya erişim, ihale ve imar şeffaflığı, açık veri, plan-bütçe bağlantısı, stratejik kapasite, kamu personeli liyakati ve yolsuzlukla mücadele öncelikli uygulama alanlarıdır; gecikme Anayasanın uygulanmasını erteleme sonucu doğuramaz.

Kritik teknoloji ve stratejik sektörlerde ilk üç yıl içinde millî kapasite haritası hazırlanır; uygulama rekabeti, liyakati, mali disiplini, fikrî mülkiyeti ve Sayıştay denetimini zedeleyemez.

Afet, salgın, enerji, su, gıda, siber güvenlik, sınır güvenliği ve finansal istikrar alanlarında ilk yıl içinde risk kaydı, görev zinciri, tatbikat ve kamuya açıklanabilir hazırlık raporu oluşturulur.

İlk üç yıl içinde yargıda makul süre, gerekçeli karar kalitesi, dijital dosya yönetimi, içtihat uyumu ve mahkemeye erişim; kamu yönetiminde hizmet süresi, vatandaş memnuniyeti, maliyet, hata oranı ve şikâyet çözümü öncelikli iyileştirme alanlarıdır.

İlk yıl içinde bütçe, ihale, imar, afet, kamu hizmeti, plan hedefi, performans göstergesi, malvarlığı, çıkar çatışması ve gerçek faydalanıcı kayıtları açık, doğrulanabilir ve denetlenebilir düzene alınır; kişisel veriler, millî güvenlik ve meşru gizlilik korunur.

Bu öncelikler, hakların özünü, yargı yolunu, yerel iradeyi, seçim güvenliğini, mali disiplini, Sayıştay denetimini ve kamu hizmetlerinin sürekliliğini zayıflatacak biçimde uygulanamaz.

Geçiş işlemleri gerekçeli, kayıtlı ve denetlenebilir olur. Geçiş gerekçesi; adaylık, liyakat, yargı, seçim, bütçe, denetim, haklar ve anayasal kurum güvencelerini erteleme, daraltma veya etkisiz kılma sebebi yapılamaz.

İlk uygulama döneminde seçim verisi, liyakat havuz kayıtları, yargı iş yükü, Sayıştay denetim kapasitesi, Devlet Planlama Teşkilatı veri altyapısı, yürütme teşkilatı görev haritası, yerel hizmet sürekliliği ve kamu hizmeti göstergeleri için koordineli uygulama programı hazırlanır. Program; hakları, seçimleri, yargıyı, bütçeyi veya kamu hizmetlerini erteleme gerekçesi yapılamaz.

örnektir

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akın, İ. F. (1987). *Kamu hukuku*. Beta Yayınları.
- Aristoteles. (2017). *Politika* (M. Tunçay, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Atatürk, M. K. (2006). *Nutuk*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atatürk Araştırma Merkezi. (2010). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Avrupa Konseyi. (1950). *İnsan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasına ilişkin sözleşme*. Avrupa Konseyi.
- Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu. (2016). *Hukukun üstünlüğü kontrol listesi*. Avrupa Konseyi.
- Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu. (2025). *Güncellenmiş hukukun üstünlüğü kontrol listesi*. Avrupa Konseyi.
- Birleşmiş Milletler. (1945). *Birleşmiş Milletler Antlaşması*. Birleşmiş Milletler.
- Birleşmiş Milletler. (1948). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*. Birleşmiş Milletler.
- Birleşmiş Milletler. (1966). *Kişisel ve siyasi haklar uluslararası sözleşmesi*. Birleşmiş Milletler.
- Birleşmiş Milletler. (1966). *Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar uluslararası sözleşmesi*. Birleşmiş Milletler.
- Can, O. (2013). *Anayasa hukuku*. Beta Yayınları.
- Dahl, R. A. (2001). *Demokrasi üstüne* (B. Kadioğlu, Çev.). Phoenix Yayınları.
- Dicey, A. V. (1982). *Introduction to the study of the law of the constitution*. Liberty Fund.
- Duguit, L. (1954). *Kamu hukuku dersleri*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Dworkin, R. (1977). *Taking rights seriously*. Harvard University Press.
- Erdoğan, M. (2011). *Anayasa hukuku*. Orion Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2012). *İnsan hakları teorisi ve hukuku*. Orion Kitabevi.
- European Court of Human Rights. (2021). *European Convention on Human Rights*. Council of Europe.

- Gören, Z. (2019). *Anayasa hukuku*. Yetkin Yayınları.
- Gözler, K. (2011). *Anayasa hukukunun genel teorisi* (Cilt 1–2). Ekin Basım Yayın.
- Gözler, K. (2020). *Türk anayasa hukuku*. Ekin Basım Yayın.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. MIT Press.
- Held, D. (2006). *Models of democracy*. Stanford University Press.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset* (B. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, & B. Seçilmişoğlu, Çev.). Adres Yayınları.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan* (S. Lim, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- İba, Ş. (2018). *Anayasa hukuku ve siyasal kurumlar*. Turhan Kitabevi.
- İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi. (2023). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi rehberi*. Avrupa Konseyi.
- Kapani, M. (2016). *Politika bilimine giriş*. BB101 Yayınları.
- Kapani, M. (2018). *Kamu hürriyetleri*. Yetkin Yayınları.
- Kelsen, H. (1967). *Pure theory of law*. University of California Press.
- Locke, J. (2012). *Yönetim üzerine ikinci inceleme* (F. Bakırcı, Çev.). Ebabil Yayınları.
- Montesquieu. (2017). *Kanunların ruhu üzerine* (F. Baldaş, Çev.). Hiperlink Yayınları.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, state, and utopia*. Basic Books.
- OECD. (2017). *Trust and public policy: How better governance can help rebuild public trust*. OECD Publishing.
- OECD. (2020). *Public integrity handbook*. OECD Publishing.
- OECD. (2021). *Government at a glance 2021*. OECD Publishing.
- Ortaylı, İ. (2018). *Türkiye teşkilat ve idare tarihi*. Kronik Kitap.
- Özbudun, E. (2017). *Türk anayasa hukuku*. Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E. (2018). *Anayasalcılık ve demokrasi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rawls, J. (1999). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Rousseau, J.-J. (2018). *Toplum sözleşmesi* (V. Günyol, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı anayasa mühendisliği* (E. Özbudun, Çev.). Yetkin Yayınları.

- Soysal, M. (1997). *100 soruda anayasanın anlamı*. Gerçek Yayınevi.
- Şahin, K. (2018). *İdare hukuku*. Seçkin Yayıncılık.
- Tanör, B. (2019). *Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri*. Yapı Kredi Yayınları.
- Tanör, B., & Yüzbaşıoğlu, N. (2020). *1982 Anayasasına göre Türk anayasa hukuku*. Beta Yayınları.
- Tocqueville, A. de. (2016). *Amerika'da demokrasi* (S. Sertabiboğlu, Çev.). İletişim Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2020). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü*. TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Erişim yılı: 2026. Anayasa Mahkemesi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Erişim yılı: 2026. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi.
- Ulusoy, A. (2020). *Türk idare hukuku*. Yetkin Yayınları.
- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. United Nations.
- United Nations Development Programme. (1997). *Governance for sustainable human development*. UNDP.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve toplum* (L. Boyacı, Çev.). Yarın Yayınları.
- World Bank. (2017). *World development report 2017: Governance and the law*. World Bank.
- Yayla, A. (2015). *Siyaset teorisine giriş*. Kesit Yayınları.
- Yıldırım, T. (2020). *İdare hukuku*. On İki Levha Yayıncılık.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2016). *Anayasa hukuku*. Beta Yayınları.

Milli Liyakat Anayasası, Türkiye'nin ortak geleceği için hazırlanmış bir anayasa taslağıdır. Bu çalışma; hangi görüşten, inançtan, kimlikten veya yaşam tarzından olursa olsun bütün vatandaşların adil, güvenli, huzurlu ve onurlu bir ülkede yaşama arzusunu esas alır.

Bu kitapta önerilen sistemin temelinde; millet egemenliği, hukuk devleti, temel hak ve özgürlükler, liyakat, şeffaflık, denetim ve kamu yararı vardır. Amaç, devleti vatandaşına karşı güçlü değil, vatandaşın güvencesi, adil ve hesap verebilir hâle getirmektir.

Milli Liyakat Anayasası, Türkiye'nin birikimini, Cumhuriyetin temel değerlerini ve toplumun ortak beklentilerini dikkate alarak, daha adil kadrolarla yönetilen, kurumları daha sağlıklı işleyen, hakları daha güçlü korunan ve geleceğe daha güvenle bakan bir devlet düzeni önermektedir.

Bu taslak, bir kesimin değil; adalet isteyenlerin, liyakat isteyenlerin, huzur isteyenlerin, emeğinin karşılığını almak isteyenlerin ve çocuklarına daha iyi bir ülke bırakmak isteyen herkesin ortak arayışına hitap eder.

Çünkü güçlü bir gelecek; ancak adaletle, liyakatle, ortak akılla ve milletin iradesiyle kurulabilir.

